

Polutettu rangaistusajan suunnitelma vankien näkökulmasta

Tytti Liukka

2019 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

**Polutettu rangaistusajan suunnitelma
vankien näkökulmasta**

Tytti Liukka
Rikosseuraamusala, sosionomi
Opinnäytetyö
Toukokuu, 2019

Tytti Liukka

Polutettu rangaistusajan suunnitelma vankien näkökulmasta

Vuosi 2019 Sivumäärä 69

Opinnäytetyön tarkoituksena oli kuvata polutetun rangaistusajan suunnitelmaa vankien näkökulmasta. Opinnäytteen tilaaja ja työelämäkumppani oli Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskus. Jokaiselle vangille laaditaan yksilöllinen rangaistusajan suunnitelma, jonka tarkoituksena on valmistella vankia kohti vapauttamista suunnitelmallisen rangaistusajan avulla. Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskus on vuodesta 2018 lähtien ottanut käyttöön polutetun, eli suunnitelmallisemman rangaistusajan suunnitelman vangeille, jotka ovat syyllistyneet vakavaan väkivaltaan tai joilla on korkea riski syyllistyä sellaiseen. Polutetussa rangaistusajan suunnitelmassa työskentely yhdessä vangin kanssa on säännöllisempää sekä tiiviimpää kuin tavanomaisessa rangaistusajan suunnitelmassa. Opinnäytetyön tutkimuskysymys oli, miten vangit näkevät polutetun rangaistusajan suunnitelman. Aiheesta ei ole olemassa aikaisempaa tutkimustietoa. Opinnäytetyössä kuitenkin hyödynnettiin aikaisempaa tutkimustietoa rangaistusajan suunnitelmasta sekä siihen liittyvien kuntoutuksellisten sisältöjen vaikuttavuudesta uusintarikollisuuteen.

Opinnäytetyö on kvalitatiivinen, eli laadullinen tutkimus, jossa aineistonkeruumenetelmänä hyödynnettiin puolistrukturoituja teemahaastatteluita. Tutkimustulokset analysoitiin sisälönanalyysillä. Mikäli polutettu rangaistusajan suunnitelma todettaisiin vankien näkökulmasta mielekkäänä sekä toimivana, voisivat tutkimustulokset vaikuttaa osaltaan käytännön vakiinnuttamiseen koko Suomen rikosseuraamusalueiden arviointikeskuksiin Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskuksen lisäksi. Pääosin vangit kokivat polutetun rangaistusajan suunnitelman hyvänä ja toimivana. Koska monilla oli kokeilu vasta alussa, olivat he toiveikkaita polutetun rangaistusajan suunnitelman suhteen vankeusajalle jatkossa. Tiivis yhteistyö yhdessä henkilökunnan kanssa koettiin keskimäärin melko mielekkäänä ja lyhyen aikavälin välitavoitteet sekä tiiviit rangaistusajan suunnitelman päivittämisspalaverit koettiin motivoivan ja kannustavan rangaistusajan suunnitelman edistämässä.

Asiasanat: polutettu rangaistusajan suunnitelma, vanki, vankila, kuntoutus, uusintarikollisuus.

Tytti Liukka

A progressive sentence plan from prisoner's point of view

Year	2019	Pages	69
------	------	-------	----

The purpose of this thesis was to establish the prisoners' perspective of a progressive sentence plan. This thesis was commissioned by the Criminal Sanctions Agency's assessment centre in the Southern Finland Region. In the Finnish penal system every prisoner has an individual sentence plan to prepare the prisoner towards release. Since 2018, the Criminal Sanctions assessment centre in the Southern Finland Region introduced and began utilizing progressive sentence plans for prisoners who have committed violent crimes or have a high risk of reoffending in the future. Progressive sentence plans are more systematic, intense and consistent than regular sentence plans. The research question for this thesis was how prisoners evaluate the progressive sentence plan. There has not been any previous research of this topic. This thesis utilized previous research on normal sentence plans and the effectiveness of the rehabilitative content on recidivism.

This qualitative thesis used semi-structured theme interviews for data collection. The research data was analyzed with content analysis. The offenders mainly experienced the progressive sentence plans to be positive and functional. Some of the offenders had just started the experiment of with the progressive sentence plan, so they did not have an opinion on every question when the interviews were conducted; however, they were hopeful about the experiment's future and its effectiveness during imprisonment. The close co-operation with the prison staff was experienced as being quite meaningful on average. In addition, short-term goals and meetings where the sentence plans were updated were experienced to be motivating and encouraging for supporting their sentence plans through the time of imprisonment.

Keywords: a progressive sentence plan, offender, imprisonment, rehabilitation, recidivism

Sisällys

1	Johdanto	7
2	Opinnäytetyön toimintaympäristö.....	8
2.1	Rikosseuraamuslaitos.....	8
2.2	Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskus.....	8
2.3	Helsingin vankila	9
3	Yhteiskunnalliset lähtökohdat.....	10
3.1	Lainsäädäntö ja Rikosseuraamuslaitoksen strategia	10
3.2	Rikosseuraamuslaitoksen arvot	10
3.3	Uusintarikollisuus	11
4	Teoreettinen viitekehys	14
4.1	Rangaistusajan suunnitelma.....	15
4.2	Polutettu rangaistusajan suunnitelma.....	16
4.3	Kuntoutus rikosseuraamusalalla	20
4.3.1	Riski-tarve-vastaavuus.....	21
4.3.2	Desistanssi kuntoutuksen tavoitteena	22
4.3.3	Näyttöön perustuva käytäntö	24
4.3.4	Motivoiva keskustelu ja vankilan ohjelmatyö	25
4.3.5	Kuntoutumisen haasteita	26
5	Tutkimusasetelma	27
5.1	Tutkimustavoitteet ja -kysymykset	27
5.2	Tutkimuksen toteutus ja tutkimusmenetelmä	29
5.3	Tutkimuksen eettisyys	30
5.4	Hyvä tieteellinen käytäntö	32
6	Tutkimustulokset	34
6.1	Yleinen näkemys polutetusta rangaistusajan suunnitelmasta.....	34
6.2	Osallisuuden toteutuminen rangaistusajan suunnitelman teossa.....	38
6.3	Rangaistusajan suunnitelman sisältö	39
6.4	Kehitysehdotukset	42
6.5	Vankien itsearviointilomake.....	44
7	Johtopäätökset	44
7.1	Vankien näkemyksiä polutetusta rangaistusajan suunnitelmasta	44
7.2	Osallisuuden ja asiakaslähtöisyyden toteutuminen	46
7.3	Kuntoutuksen ja uusintarikollisuuden näkökulma	47
7.4	Kehittämisen näkökulmia.....	49
8	Pohdinta.....	50
	Lähteet	55

Kuviot	60
Liitteet.....	61

1 Johdanto

Opinnäytetyöni aihe on polutettu rangaistusajan suunnitelma vankien näkökulmasta. Polutettu rangaistusajan suunnitelma on muunnelma jokaiselle vankeusrangaistukseen tuomitulle laadittavasta rangaistusajan suunnitelmasta. Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskus kehitti työskentelymallin polutetusta rangaistusajan suunnitelmasta projektissa vuonna 2018. Polutettu rangaistusajan suunnitelma laaditaan vangeille, jotka ovat syyllistyneet vakavaan väkivaltaan tai joilla on korkea riski syyllistyä sellaiseen tulevaisuudessa. Sen avulla on pyritty kehittämään kokonaisvaltaisesti vankeusprosessia panostamalla vangin tuetumpaan sekä suunnitelmallisempaan vankeusaikaan. Opinnäytetyössäni tutkin vankien kokemuksia ja näkemyksiä polutetusta rangaistusajan suunnitelmasta. (Etelä-Suomen arviointikeskuksen projektin loppuraportti 2018.)

Valitsin opinnäytetyön aiheen ollessani Jokelan vankilassa suorittamassa työharjoittelua alkuvuodesta 2018. Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskuksesta oltiin esittelemässä suunnitelmallisen työskentelyn kehittämiseen keskittyvää projektia, sekä siinä kehitettyä polutettua rangaistusajan suunnitelmaa. Kyseisessä palaverissa arviointikeskuksen työntekijä toi esiin, että kokeilun toimivuudesta olisi tarpeellista tehdä opinnäytetyö, joten tartuin tilaisuuteen. Projekti oli mielestäni mielenkiintoinen ja polutettu rangaistusajan suunnitelma vaikutti melko suurelta ja merkittävältä muutokselta vangin vankeusaikaan. Minulla heräsi kiinnostus, miten vangit itse kokevat polutetun rangaistusajan suunnitelman. Rikosseuraamuslaitos pyrkii asiakaslähtöisyyteen, joten vankien osuus erilaisissa projekteissa, pilottihankkeissa sekä muussa kehittämistyössä on perusteltua (Rikosseuraamuslaitos 2018e). Lisäksi tutkittava aihe on hyödyllistä uusintarikollisuuteen, ja sitä kautta yhteiskunnan turvallisuuteen vaikuttamisen näkökulmasta. Tutkimus tuotti uutta tutkimustietoa, kun polutetusta rangaistusajan suunnitelmasta ei ole aikaisemmin tehty tutkimuksia.

Opinnäytetyöni on tutkimuksellinen työ, jossa hyödynsin puolistrukturoituja teemahaastatteluita. Tutkimusmenetelmä oli kvalitatiivinen, eli laadullinen. Haastattelin kuutta vankia teemahaastatteluiden avulla. Haastattelut toteutettiin Helsingin vankilassa, missä polutetun rangaistusajan suunnitelman vankeja on sijoitettuna. Haastattelut toteutettiin helmikuun 2019 aikana. Toimin määräaikaisessa virkasuhteessa haastattelujen aikaan Helsingin vankilassa, mikä muun muassa helpotti opinnäytetyön prosessia ajanhallinnallisesti. Myös esimerkiksi jotkin rikosseuraamusalan ja erityisesti vankilan toimintatavat ja käytänteet olivat työsuhteen kautta saatua, rikosseuraamusalan yleistä tietoa, mitkä auttoivat opinnäytetyön prosessissa sekä tämän raportin kirjoittamisessa.

2 Opinnäytetyön toimintaympäristö

Tässä luvussa esittelen toimintaympäristön, missä opinnäytetyö on toteutettu. Aluksi esittelen Rikosseuraamuslaitoksen, mikä organisaationa vastaa muun muassa Suomen vankiloiden sekä arviointikeskusten toiminnasta. Lisäksi tässä osiossa esittelen lyhyesti Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskuksen, mikä on tilannut opinnäytetyön, sekä Helsingin vankilan, missä opinnäytetyön haastattelut on toteutettu.

2.1 Rikosseuraamuslaitos

Rikosseuraamuslaitos (RISE) on viranomainen, mikä vastaa vankeusrangaistusten sekä yhdyskuntaseuraamusten turvallisista ja lainmukaisista täytäntöönpanoista. Tavoitteena on lisätä yhteiskunnan turvallisuutta ja osaltaan ehkäistä uusintarikollisuutta. Rikosseuraamuslaitos toimii oikeusministeriön alaisuudessa ja sen toimintaa ohjaavat muun muassa Laki Rikosseuraamuslaitoksesta (2009/953) sekä Valtioneuvoston Asetus Rikosseuraamuslaitoksesta (2015/1739). Rikosseuraamuslaitoksen yksiköiden virkamiehet vastaavat rangaistusten lainmukaisesta sekä turvallisesta täytäntöönpanosta. Sijoituslaitosten tehtävänä on lisäksi huolehtia rangaistusajan suunnittelusta niin, että vankeusaika tukee mahdollisimman hyvin vangin integroitumista takaisin yhteiskuntaan. (Rikosseuraamuslaitos 2017a.)

Rikosseuraamuslaitos on jaettu kolmeen rikosseuraamusalueeseen, joita ovat Etelä-Suomen rikosseuraamusalue (ESRA), Länsi-Suomen rikosseuraamusalue (LSRA) sekä Itä-Pohjois-Suomen rikosseuraamusalue (IPRA). Niiden lisäksi Rikosseuraamuslaitos organisaationa koostuu myös keskushallintoyksiköstä, täytäntöönpanoyksiköstä sekä rikosseuraamusalan koulutuskeskuksesta (RSKK), mikä vastaa alan koulutuksesta. Opinnäytetyöni tulee Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskukselle (ARKE), mikä sijaitsee Helsingin vankilan kanssa samassa rakennuksessa Hermannin kaupunginosassa Helsingissä. Etelä-Suomen rikosseuraamusalueeseen kuuluvat lisäksi Helsingin ja Uudenmaan yhdyskuntaseuraamustoimistot sekä Helsingin, Jokelan, Keravan, Suomenlinnan, Riihimäen sekä Vantaan vankilat. (Rikosseuraamuslaitos 2017c.)

2.2 Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskus

Jokaisella rikosseuraamusalueella on oma arviointikeskus. Arviointikeskusten tehtäviä ovat oman alueen vankien sijoittelut, arviointi sekä rangaistusajan suunnitelmien laatiminen. Lisäksi tuomittu voi hakea täytäntöönpanon lykkäystä arviointikeskukselta, missä hakemukset käsitellään. Arviointikeskus voi perustellusta syystä myöntää täytäntöönpanon aloittamisen lykkäystä. (Rikosseuraamuslaitos 2018g.) Opinnäytetyöni on toteutettu tilauksena Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskukselle.

Vangille laaditaan lainvoimaisen tuomion saamisen jälkeen rangaistusajan suunnitelma joko arviointikeskuksessa tai oman rikosseuraamusalueen yhdyskuntaseuraamustoimistossa.

Arviointikeskus tekee vangille rangaistusajan suunnitelman ja arvioinnin ennen sen laatimista. Rangaistusajan suunnitelmien laatiminen vaatii aina vangin arviointia, jotta suunnitelma voidaan tehdä laadukkaasti. Rangaistusajan suunnitelman sisältö määrittyy arvioinnin mukaisesti. Arvioinnissa otetaan huomioon tuomitun aikaisempi rikollisuus, nykyisen rikoksen tyyppi sekä laatu, sekä tuomion pituus. Lisäksi arviointiin vaikuttaa vangin sosiaaliset olosuhteet, yksilölliset tarpeet ja voimavarat sekä arvio työ- ja toimintakyvystä. Arvioinnissa otetaan myös huomioon tekijät, jotka lisäävät tai vähentävät todennäköisyyttä syyllistyä uusiin rikoksiin. Lisäksi rangaistusajan suunnitelmia varten tehtävässä arvioinnissa otetaan huomioon turvallisuuteen vaikuttavat tekijät. (Arola-Järvi 2012, 49.)

Arviointikeskuksen arviointi- ja sijoittelutoiminnan tarkoituksena on arvioida vangin kokonaisvaltainen tilanne. Sijoittelupäätös tehdään vangille tehdyn arvioinnin perusteella. (Arola-Järvi 2012, 37-38.) Sijoittelussa otetaan huomioon rangaistusajan suunnitelman mukaisen toiminnan toteuttamisen mahdollisuudet. Vangit sijoitetaan pääsääntöisesti oman kotikuntansa rikosseuraamusalueen vankiloihin. Myös vangin ikä, sukupuoli, terveydentila sekä omat toiveet sijoittelun suhteen vaikuttavat sijoittelupäätökseen. Lisäksi vangin sijoitteluun vaikuttaa turvallisuusnäkökulmat. (Arola-Järvi 2012, 13-14.) Vankia ei kuitenkaan saa sijoittaa suljetumpiin olosuhteisiin kuin mitä turvallisuus, laitoksen järjestys, sekä vangin säilytysvarmuus edellyttävät (Rikosseuraamuslaitos 2018g).

2.3 Helsingin vankila

Opinnäytetyön haastattelut toteutettiin Helsingin vankilassa. Se on vuonna 1881 rakennettu, vankiluvultaan Suomen suurin suljettu vankila. Vankipaikkoja vuonna 2019 Helsingin vankilassa on 312. Henkilöstöä Helsingin vankilassa on noin 175, joista suurin osa työskentelee valvonnan tehtävissä. Helsingin vankilassa on enimmäkseen vankeusvankeja, joiden rangaistusaika vaihtelee muutamista viikoista elinkautiseen vankeusrangaistukseen, mutta sinne on sijoitettuna myös jonkin verran sakkovankeja. Helsingin vankilaan sijoitetaan ainoastaan miesvankeja. Helsingin vankilaan tulevien vankien sijoituspäätöksistä vastaa Etelä-Suomen arviointikeskus. (Rikosseuraamuslaitos 2019b.)

Helsingin vankila on osa Rikosseuraamuslaitosta, joten se noudattaa organisaation asettamia käytänteitä sekä tavoitteita. Eräs Rikosseuraamuslaitoksen tavoite yhteiskunnan turvallisuuden lisäksi on ehkäistä uusintarikollisuutta. Vankilat pyrkivät osaltaan vaikuttamaan vankien syrjäytymiskehityksen katkaisemiseen muun muassa tukemalla yksilön kasvua ja kehitystä yksilöllisesti vankeuden aikana. Helsingin vankilassa näitä yhteiskuntaan integroivia toimintoja ovat muun muassa työtoiminta, koulutuksien tarjonta sekä erilaiset kuntouttavat yksilö- ja ryhmämuotoiset ohjelmat sekä kurssit. (Rikosseuraamuslaitos, 2018b.) Näitä kuntoutuksellisia toimintatapoja ja menetelmiä käsitellään myöhemmin opinnäytetyössäni.

3 Yhteiskunnalliset lähtökohdat

Tässä osiossa esittelen Rikosseuraamuslaitoksen toimintaa ohjaavaa lainsäädäntöä. Käsittelem tässä luvussa myös Rikosseuraamuslaitoksen arvoja sekä sen strategisia linjauksia. Lisäksi käyn läpi uusintarikollisuutta ilmiönä.

3.1 Lainsäädäntö ja Rikosseuraamuslaitoksen strategia

Rikosseuraamuslaitoksen tehtävänä on huolehtia yhtenäisenä kokonaisuutena tuomitun vankeusajasta suunnitteluvaiheesta vapautumisen valmisteluun ja lopulta vapauttamiseen. Vankeuslain 1 luvun 2 §:n mukaan rangaistusten täytäntöönpanon tavoitteita ovat vangin rikoksettomuuden ja elämänhallinnan edistäminen, yhteiskuntaan integroitumisen tukeminen sekä rikosten tekemisen estäminen vankeuden aikana. Vankeuslain 1 luvun 3 §:ssa sanotaan, että vankeuden täytäntöönpanon tulee olla turvallista yhteiskunnalle (L767/2005). Rikosseuraamuslaitos on ottanut huomioon kansalaisen näkökulman sekä koko yhteiskunnan turvallisuuden edistämisen myös osana sen strategiakarttaa (Rikosseuraamuslaitos 2018e).

Vankiloiden, kuten koko Rikosseuraamuslaitoksen yksiköiden toiminnan tulee perustua yhteiskunnan turvallisuuden ylläpitämiseen varmistamalla täytäntöönpanojen laillisen sekä turvallisen toteuttamisen. Kun vaikutetaan vangin hyvinvointiin ja toimintaan osallistamiseen, voi kuntoutumisella olla myös suurempia, yhteiskunnallisia vaikutuksia. Rikosseuraamuslaitos pyrkii myötävaikuttamaan rikolliskierteen katkaisuun sekä uusintarikollisuuden vähentämiseen kuntouttamalla vankeja. Samalla vaikutetaan syrjäytymiseen vähentävästi. (Rikosseuraamuslaitos 2018b.)

Rikosseuraamuslaitos on julkaissut strategiset linjaukset vuosille 2018-2021, jotka loivat teoreettista sekä käytännöllistä pohjaa opinnäytetyölleni sekä sen eettiselle toteuttamiselle. Strategian mukaisesti Rikosseuraamuslaitos pyrkii valmentamaan tuomitut kohti siviiliin integroitumista avoimempien täytäntöönpanojen avulla, mutta sekä tuomitun oma, että yhteiskunnan turvallisuus huomioon ottaen. Lisäksi Rikosseuraamuslaitos tavoittelee henkilökunnan hyvinvointia mielekkääseen työhön sekä työhyvinvointiin panostaen. (Rikosseuraamuslaitos 2018e.)

3.2 Rikosseuraamuslaitoksen arvot

Opinnäytetyöni tulee Rikosseuraamuslaitosta varten, joten noudatin Rikosseuraamuslaitoksen asettamia arvoja tiukasti tutkimuksessani. Nämä arvot ohjasivat tutkimuksen toimintatapoja eettisempään suuntaan. Rikosseuraamuslaitoksen arvoja ovat muun muassa vankien inhimillinen ja tasavertainen kohtelu sekä lainmukaisuuteen sekä ihmisoikeuksien toteutumiseen nojaavat toimenpiteet. (Rikosseuraamuslaitos 2017a.) Myös turvallisuus on yksi Rikosseuraamuslaitoksen arvoista. Yhteiskunnan turvallisuuden lisäksi Rikosseuraamuslaitoksen yksiköissä on tärkeää menetellä turvallisesti myös yksilön näkökulmasta, sekä vangin että työntekijän. Oma

turvallisuus on tärkeää ottaa huomioon työtehtävissä. Esimerkiksi vankiloissa oman työympäristön tunteminen hyvin on eduksi. Se on eduksi myös vangille esimerkiksi vankia siirrettäessä. Usein samassa vankilassa on saman oikeusjutun vankeja, joiden kohtaaminen voi olla vaaraksi rikosasian tutkinnalle tai vangeille itselleen.

Rikosseuraamuslaitoksen arvoihin kuuluu myös ihmis- ja perusoikeuksien turvaamisen sekä tasa-arvoisen ja oikeanmukaisen kohtelun lisäksi täytäntöönpanon toteutuminen niin, että tämän pyrkimystä rikoksettomaan elämäntapaan tuetaan. Yksi Rikosseuraamuslaitoksen arvoista on usko ihmisen potentiaaliin kasvaa ja muuttua. (Rikosseuraamuslaitos 2017a.) Voidaan päätellä, että polutettua rangaistusajan suunnitelmaa tuskin oltaisiin lähdetty menettelemään, mikäli organisaatiossa ei vallitsisi muutokseen tähtäävä ja siihen uskova ilmapiiri. Tämän osoittaa se, että polutetun rangaistusajan kokeiluun valittavat vangit ovat usein moninkertaisia uusintarikollisia.

3.3 Uusintarikollisuus

Sasu Tyni on kirjoittanut väitöskirjan (2015) vankeinhoidon vaikuttavuudesta. Opinnäytetyössäni pohdin tuloksia kyseisen väitöskirjan tutkimusten tuloksia hyödyntäen. Uusimisriskistä puhuttaessa tarkoitetaan vangin todennäköisyyttä tehdä vapautumisen jälkeen uusi rikos (Arola-Järvi 2012, 27). Varsinaista vaikuttavuutta opinnäytetyössäni teemahaastatteluiden avulla on haastavaa ja lähes mahdotonta tutkia. Jotta saataisiin luotettavaa tutkimustietoa esimerkiksi polutetun rangaistusajan suunnitelman vaikuttavuudesta uusintarikollisuuteen, tulisi aihetta tutkia pitkältä ajalta sekä laajasta joukosta tutkittavia. Vaikka tehtyjen rikosten välillä olisi monia vuosia, on se silloinkin uusintarikollisuutta. Erialaisten toimintojen uusintarikollisuuteen vaikuttavuuden tutkiminen on siis pitkä, vuosikausia kestävä prosessi.

Suomessa on käytössä aktuaarinen riskien arviointityökalu (ARAT). Arviointikeskukset käyttävät menetelmää uusimisriskimittarina laatiessaan vangille riski- ja tarvearviota, minkä pohjalta tehdään rangaistusajan suunnitelma. ARAT- mittarin on tutkittu olevan melko luotettava uusimisriskin ennustaja. Mittaristo koostuu kolmestatoista uusimisriskiä mittaavasta osiosta. Muun muassa nykyiset sekä aikaisemmat tuomiot, sekä rikosten tyyppi ja laatu korostuvat vangin uusimisriskiä arvioidessa. ARAT-mittaristossa uusimisriskin arviointiin vaikuttaa lisäksi aika, jonka tuomittu on viettänyt vankilassa sekä siviilissä. Myös viimeisimmän tuomion vapauttamislaitoksella on merkitystä siinä, onko viimeisin laitos ollut suljettu laitos, avovankila vai esimerkiksi valvottu koevapaus, mikä on suoritettu onnistuneesti loppuun asti. (Tyni 2015, 80-82.)

Aktuaarinen riskien arviointityökalu on merkittävä työkalu rangaistusajan suunnitelmien laatimisen apuvälineenä. Uusimisriskin lisäksi sillä pyritään löytämään vangin yksilölliset kriminogeeniset riskitekijät, jotka voivat lisätä uusimisriskin mahdollisuutta vangin vapautuessa. Kriminogeeniset tekijät voivat olla joko staattisia tai dynaamisia, mutta ARAT- mittaristolla arvioidaan vain staattisia tekijöitä. Staattiset tekijät ovat pysyviä asioita, joihin ei voida vaikuttaa,

kuten esimerkiksi vangin ikä tietyn rikoksen aikaan tai sukupuoli. Dynaamiset riskitekijät puolestaan ovat muuttuvia tekijöitä, joihin voidaan vaikuttaa. Tällaisia ovat esimerkiksi asenteet, päihdeongelma tai heikot ongelmanratkaisutaidot. Rangaistusajan suunnitelmissa korostuu dynaamiset tekijät ja suojaavat tekijät, joilla niihin pyritään vaikuttamaan. Kuitenkin staattiset riskitekijät vaikuttavat rangaistusajan suunnitelmien sisältöjen intensiivisyyden tarpeeseen. Korkean uusimisriskin vangille voidaan tarvittaessa järjestää tehokkaampia toimenpiteitä, ja useammin. (Tyni 2015, 84-85.) Polutettu rangaistusajan suunnitelma tukee juuri korkean rikoksen uusimisriskin vankeja, jotka tarvitsevat intensiivisempiä tukitoimia.

Uusintarikollisuus on melko yleistä vankeusrangaistukseen tuomittujen keskuudessa. Tilastokeskuksen tutkimuksen mukaan Suomessa vuonna 2016 rikoksen uusi noin 46 prosenttia vapautuneista vangeista. Luku oli sama myös vuonna 2015. Yleisimmät rikostyypit mitkä uusittiin, olivat noina vuosina varkausrikokset sekä luvattomat käyttörikokset. Uusintarikollisuudella on kuitenkin monia erilaisia mittareita, mistä syystä sen ilmenemisestä on haastavaa toteuttaa selkeitä tilastoita. Tilastokeskus tilastoi uusintarikollisuutta tiettyjen indikaattoreiden mukaisesti säännöllisin väliajoin. Tilastokeskus on määritellyt rikoksenuusijaksi henkilön, joka on uusinnut rikoksensa kolmen vuoden sisällä edellisestä tuomiosta (Tilastokeskus 2017). Joidenkin määritelmien mukaan uusintarikollisuus mitataan uuden tuomion saamisen hetkellä ja joskus jo uuden rikoksen tekohetkellä (Tyni 2015, 43).

Tilastokeskuksen julkaisemia uusintarikollisuuteen liittyviä aineistoja tarkastellessa tulee huomioida, että uusimista on tarkasteltu vain käräjäoikeuksien päätöksien perusteella. Lisäksi kriittinen tulosten tarkastelu on aiheellista myös muista syistä. Niitä ovat muun muassa saman henkilön mahdollinen esiintyminen samassa tilastossa tuomioiden runsaslukuisuuden vuoksi, sekä vastavuoroisesti törkeistä rikoksista saadut huomattavan pitkät tuomiot, jolloin rikoksia ei ehditä uusia kolmen vuoden sisällä. (Tilastokeskus 2017.)

Rikosseuraamuslaitos on julkaissut vuodesta 2011 vuoteen 2017 asti vuosittain tilastollisen vuosikirjan, mikä pitää sisällään uusintarikollisuuden lukuja. Viimeisimmän vuosikirjan mukaan vapautuneiden vankien uusimisrikollisuusprosentti oli vakiintunut viime vuosina 60 prosenttiin. Rikosseuraamuslaitos on tilastokeskuksesta poiketen määritellyt rikoksen uusimisen ajalliseksi mittariksi viisi vuotta, mikä osaltaan selittää suuremman uusimisprosentin kuin tilastokeskuksella. Usean eri tilastojen tuottajan mukaan naiset uusivat rikoksensa yleisesti ottaen harvemmin kuin miehet. (Rikosseuraamuslaitos 2018f; Tilastokeskus 2017.)

Vuonna 2018 julkaistun Rikosseuraamuslaitoksen vuosikertomuksen mukaan uusintarikollisuus on vähentynyt viime vuosina. Vuonna 2017 uusintarikollisuus oli vähentynyt viiden vuoden seuranta-ajalla. Vankiluvun laskulle ei olla voitu esittää selkeää syytä. Kuitenkin esimerkiksi väestön ikääntyminen, rikostyyppien muutokset sekä vankeinhoidon vaikuttavuuteen ja

kuntoutuksellisiin toimintatapoihin panostaminen ovat erinäisiä syitä vankimäärän pienentymiselle. Ihmisen ikääntyminen laskee rikosten uusimisalttiutta tutkitusti. (Rikosseuraamuslaitos 2018c, 2.)

Avoimemmat olosuhteet vaikuttavat tutkitusti uusintarikollisuuteen vähentävästi. Ei montaa prosenttia, mutta tulos on silti merkittävä. (Tilastokeskus 2017; Rikosseuraamuslaitos 2016.) Yhteiskuntaan kuulumisen, sekä pystyvyyden tunne motivoinee vankia pysymään sen lainkullaisena jäsenenä. Kun vanki ymmärtää pärjäävänsä yhteiskunnassa laillisin keinoin, voi se vähentää hänen mielihalujaan rikolliseen toimintaan. Asteittaisessa vapauttamisessa vähennetään valvontaa sekä annetaan enemmän vastuuta tuomitulle, jolloin se myös vahvistaa tutkitusti vangin yhteiskuntaan kiinnittymistä. (Rikosseuraamuslaitos 2015.)

Tutkimusten mukaan avoimemmista olosuhteista vapautuneella vangilla on ennustettu olevan alhaisempi uusimisriski kuin suljetuista olosuhteista vapautuneilla (Tyni 2015, 80-82). Rikosseuraamuslaitoksen tulostavoiteasiakirjan vuosille 2016-2019 mukaan Rikosseuraamuslaitos pyrkii vähentämään vankien vapautumista suoraan suljetuista vankiloista. Strategian mukaisesti tulisi nykypäivänä lisätä asteittaista vapauttamista avolaitoksen sekä valvotun koevapauden kautta siviiliin. Samalla uusintarikollisuuden vähentyessä ja avoimempien täytäntöönpanojen lisääntyessä valtion kustannukset laskevat. Vuonna 2017 yksi vuorokausi suljetussa vankilassa maksoi 200 euroa, avolaitoksessa 134 euroa ja valvotussa koevapaudessa 58 euroa (Rikosseuraamuslaitos 2018f).

Nuoret uusivat tutkitusti rikoksensa keskimääräistä useammin (Honkatukia & Kivivuori 2006, 347; Tyni 2015, 48). Uusintarikollisuus oli vuoden 2016 Tilastokeskuksen tutkimuksen mukaan korkeinta 25-29 ikävuosien välissä. Kyseisessä ikäryhmässä rikoksen uusi 56,9 prosenttia tuomituista. (Tilastokeskus 2017.) Nuorisirikollisuudeksi määritellään rikokset, joiden tekijät ovat tekohetkellä olleet yli viisitoista, mutta alle 21-vuotiaita. Ensikertalaisella nuorella vankeusrangaistus on kolmannes, ja uusijalla puolet aikuisen rikosentekijän tuomion määrästä. Rikosoikeudellinen vastuu alkaa 15 vuoden iässä. Vaikka nuoret ovat keskimääräistä kovempia rikoksen uusijoita, on nuorten tekemät rikokset laskenut kokonaisuudessaan vuoden 2016 jälkeen (Findikaattori 2017).

Opinnäytetyön polutetun rangaistusajan suunnitelman omaavista haastateltavista vangeista suurin osa oli iältään alle 25-vuotiaita. Huonoihin elämänvalintoihin voivat nuorilla johtaa herkästi muun muassa sosiaalinen paine ja alhainen itsekontrolli. Robert Mertonin esittämän paineteorian mukaan nuorten elämässä usein vallitsee sosiaalinen paine, mikä vallitsee kaveripiireissä ja voi pahimmillaan painostaa huonoihin valintoihin (Kivivuori 2011, 94-96). Muun muassa talousrikokset, petokset sekä varkaudet ovat rikostyyppisiä, mihin nuoret usein turvautuvat sosiaalisen paineen painostamana. Rikokset, joiden avulla voidaan saada rahaa sekä arvostusta kasvattavat nuoren sosioekonomista asemaa (Honkatukia & Kivivuori, 2006).

Kun puhutaan uusintarikollisuuden ilmenemisestä ja siihen vaikuttamisesta, tulee huomioida myös piilorikollisuuden ilmiö. Piilorikollisuuteen kuuluu kaikki rikokset, jotka eivät tule syystä tai toisesta poliisin tietoon eikä näin näy myöskään poliisin tilastoissa (Tilastokeskus 2017). Poliisin tietoon tulleita rikoksia sekä niistä koostuvia tilastoja kutsutaan ilmirikollisuudeksi. Yhdessä piilo- sekä ilmirikollisuus muodostavat kokonaisrikollisuuden käsitteen. Valtaosa rikoksista jää ilmi tulematta, joten piilorikollisuutta voidaan kuvata melko massiiviseksi ongelmaksi. (Honkavuori & Tukia 2006, 353.) Näin ollen, kun vapautuvien vankien uusintarikollisuutta sekä palaamista vankilaan tutkitaan, tulee ottaa huomioon ilmiön laajuus.

Todellisuudessa myös vapautuvien vankien uusintarikollisuus on korkeampaa, kuin mitä tilastot kertovat (Tyni 2015, 41). Myös pitkät oikeudenkäyntiprosessit vaikuttavat osaltaan uusimiskäytön tilastoihin. Oikeuden käsittelyssä oleva tapaus ei ole piilorikollisuutta, koska se on poliisin tiedossa olevaa rikollisuutta, mutta rikoksia, joilla ei ole vielä lainvoimaa, ei voida tilastoida. Lisäksi piilorikollisuutta sekä uusintarikollisuutta tarkasteltaessa tulee huomioida, että kaikilla tuomituilla ei välttämättä aina ole henkilötunnusta (Tilastokeskus 2017).

Yleisesti voidaan ajatella, että mitä törkeämpi rikos, sitä todennäköisemmin se tulee julki. Piilorikollisuuteen jää herkästi lievemmät rikokset, kuten esimerkiksi näpistykset tai lievät pahoinpitelyt (Tyni 2015, 42). On myös yleistä, että muun muassa lähisuhdeväkivaltarikokset jäävät usein piilorikollisuudeksi. Tämän tyyppiin rikoksiin voi usein liittyä häpeää tai pelkoa, mitä rikoksen paljastaminen voisi jommallekummalle osapuolelle aiheuttaa. (Honkavuori & Tukia 2006, 353.) Joskus uhri saattaa myös syyllistää itseään tapahtuneesta, eikä tästä syystä ilmoita väkivallasta. Lähisuhdeväkivallan uhri ei myöskään välttämättä aina miellä kotona tapahtuvaa, tutun henkilön aiheuttamaa väkivaltaa rikokseksi (Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos 2018).

Vaikka piilorikollisuus ei näy poliisin tilastoissa, voidaan sitä tutkia erilaisin menetelmin. Erilaisia menettelytapoja piilorikollisuuden ilmiön laajuuden kuvaamiseen ovat muun muassa erilaiset kyselytutkimukset ja haastattelut, vertailutilastot, rekisterilähteet, sekä rikosuhritutkimukset (Tyni 2015, 41-42). Lisäksi oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen kriminologinen yksikkö aloitti vuonna 1995 koko maahan ulottuvat itse ilmoitetut rikollisuuden kyselyt (Honkatukia & Kivivuori 2006, 18).

4 Teoreettinen viitekehys

Tässä luvussa esittelen teoriaa opinnäytetyöni keskeisiin käsitteisiin liittyen. Esittelen tässä osiossa rangaistusajan suunnitelman ja siitä jatkokehitetyn, polutetun rangaistusajan suunnitelman. Lisäksi esittelen aikaisempia tutkimuksia, joita on tehty uusintarikollisuuteen vaikuttamisesta sekä erilaisista rikosseuraamusalalla käytössä olevista kuntouttavista menetelmistä sekä periaatteista. Pohdin uusintarikollisuuteen vaikuttamisen mahdollisuuksia muun muassa

erilaisten interventioiden ja kuntoutuksen näkökulmasta. Keskeisin teos, mikä opinnäytetyösäni nousee esiin, on Sasu Tynin tutkimus vankeinhoidon vaikuttavuudesta vuodelta 2015.

4.1 Rangaistusajan suunnitelma

Vankeuslaki (767/2005) edellyttää, että jokaiselle vangille Suomessa tehdään rangaistusajan suunnitelma. Sen tarkoituksena on vaikuttaa vangin rikoksen uusimisriskiin sekä toimintakykyyn rangaistusaikana. Rangaistusajan suunnitelma tulee sisältää omakohtaiset keinot, miten vanki voi käyttää vankeusajan mahdollisimman hyvin hyödyksi. Rangaistusajan suunnitelman avulla pyritään tekemään jokaisen rangaistusajasta mahdollisimman ennustettava sekä suunnitelmallinen (Arola-Järvi 2012, 49). Rangaistusajan suunnitelmaan siis sisällytetään toimintoja, joilla pyritään vaikuttamaan henkilön uusimisriskiin vähentävästi (Myhrberg 2012, 50-51). Rangaistusajan suunnitelman laatii arvioinnin perusteella joko yhdyskuntaseuraamustoimisto tai arviointikeskus, mutta tavoitteiden etenemistä seurataan sijoituslaitoksessa (Vankeuslaki 767/2005). Sen seuraamisesta sekä täydentämisestä vastaa tehtävään määrätty vankilan vastuuvirkamies. Virkamies huolehtii sen ajantasaisuudesta, ja ottaa säännöllisin väliajoin sen käsiteltäväksi yhdessä vangin kanssa suunnitelman noudattamisen varmistamista sekä sen edistämistä ja päivittämistä varten.

Rangaistusajan suunnitelma sisältää aina tiedon sijoituslaitoksesta, rangaistuksen alkamispäivän, sekä tiedot mahdollisesta koevapaudesta ja ehdonalaisesta vapauttamisesta. Lisäksi rangaistusajan suunnitelmaan sisällytetään vankeusajan keskeisimmät tavoitteet, tiedot vangin osallistumisvelvollisuudesta, turvallisuusjärjestelyihin liittyvät vaatimukset, mahdollinen ensimmäisen poistumisluvan ajankohta sekä sen edellytykset. Rangaistusajan suunnitelmaan sisällytetään toimintoja, jotka tukevat tuomitun hallittua vankeusaikaa sekä valmistavat tätä integroitumaan paremmin takaisin yhteiskuntaan vapautuessaan. Jokaisen tuomitun rangaistusajan suunnitelma on henkilökohtainen ja erilainen kuin muilla. Sen tarkoituksena suunnitelmallisen vankeusajan lisäksi on sosiaalisen selviytymisen tukeminen. Nämä keinot selviytyä yhteiskunnassa ovat luonnollisesti henkilökohtaisia sekä voivat siten poiketa suurestikin muista. (Rikosseuraamuslaitos 2018f).

Rangaistusajan suunnitelma pyritään tekemään lähtökohtaisesti aina yhdessä vangin kanssa, ja tälle tuleekin aina tarjota mahdollisuus osallistua oman rangaistusajan suunnitelman laatimiseen yhdessä arviointikeskuksen työntekijöiden kanssa (Vankeuslaki 767/2005). Vanki voi kuitenkin kieltäytyä siihen osallistumisesta. Siinä tapauksessa, jos vanki ei itse halua osallistua omaan rangaistusajan suunnitelman tekoon, voidaan se tehdä ilman vangin läsnäoloa tietyissä tapauksissa, kuten esimerkiksi hyvin lyhyissä tuomioissa. Osallistumattomuus voi kuitenkin vaikuttaa vangin vankeusajan sujuvaan suorittamiseen. Rangaistusajan suunnitelman laatimiseen osallistuminen ja sen parissa työskenteleminen voi hyödyttää vankia itseään. Tällaisia hyötyjä

voi esimerkiksi olla helpompi pääsy vankilan kuntoutus- ja sitoumusosastoille, poistumisluville, avolaitokseen, sekä valvottuun koevapauteen.

Rangaistusajan suunnitelma on myös vangin vapauttamista, sekä ehdonalaista vapautta varten. Sijoituslaitos laatii vapautuvalle vangille hyvissä ajoin rangaistusajan suunnitelmaan sisältyvän vapauttamissuunnitelman. Vapauttamissuunnitelma käsittää vangin edellytykset ja tarpeet siviilissä pärjäämistä silmällä pitäen. Vapauttamissuunnitelman tekemisessä korostuu palveluohjaus sekä verkostoyhteistyö. Vapautta suunnitellaan yhdessä vangin kanssa, sekä tämän suostumuksella tehdään tarvittaessa yhteistyötä esimerkiksi kunnan sosiaalitoimen, sekä muiden viranomaistahojen ja yhteistyökumppanien kanssa. Vankilan viranomaisen pyrkii siihen, että vapautuvalla vangilla olisi siviilissä ihmisarvoisen elämän edellytykset. Tällaisia työntekijän toimenkuvia vapauden valmistelussa ovat muun muassa toimeentulon varmistaminen, asunnon hakeminen sekä työ- tai opiskelupaikan hakeminen. (Vankeuslaki 767/2005.)

Tutkintavangeille ei lähtökohtaisesti laadita rangaistusajan suunnitelmaa, koska tutkintavankeus ei syyttömyysolettamasta johtuen ole vankeusrangaistus, vaan pakkokeino, minkä tarkoituksena on turvata rikoksen esitutkinta sekä tuomioistuinkäsittely. Sillä myös turvataan rangaistuksen täytäntöönpano sekä estetään rikollisen toiminnan jatkaminen. Kuitenkin mikäli tutkintavanki suostuu rangaistusajan suunnitelman laatimiseen, voidaan sellainen laatia. (Tutkintavankeuslaki 768/2005.) Usein sitä varten tarvitsee kuitenkin olla erityiset perusteet, miksi rangaistusajan suunnitelmaa tarvitaan, kun tutkintavangilla ei ole lainvoimaista tuomiota, ja oikeudenkäynnin jälkeen hänet saatetaan vapauttaa. Muun muassa nuoren henkilön kehitystarpeet huomioiden sen laatiminen voi tulla kyseeseen. Tutkintavankeus on usein suljetummissa oloissa kuin lainvoiman saaneet tuomiot tutkinnan turvaamisen vuoksi.

4.2 Polutettu rangaistusajan suunnitelma

Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskuksella alkoi vuonna 2016 pilotti -projekti, missä pyrittiin vaikuttamaan sekä kehittämään kokonaisvaltaisesti vankeusprosessia. Projektin kohderyhmänä oli vakavaan väkivaltaan tai seksuaalirikokseen syyllistyneet, pitkän tuomion saaneet vangit. Kohderyhmästä jätettiin pois järjestäytyneeseen rikollisuuteen kuuluvat vangit sekä radikalisoituneet vangit. Tämä siitä syystä, että kyseisille ryhmille on kehitetty ja on kehitteillä omia projekteja sekä koulutuksia. (Etelä-Suomen arviointikeskuksen projektin loppuraportti 2018.) Pilotti-projektin aikana vuosina 2016-2017 pyrittiin kehittää näiden pitkäaikaisvankien vankeusaikaa suunnitelmallisemmaksi sekä tuetummaksi. (Etelä-Suomen arviointikeskuksen projektin loppuraportti 2018.)

Pilottiprojektiin sisällytettiin kolme tavoitetta. Ensimmäinen oli pyrkiä tukemaan ja edistämään vangin rangaistusajan suunnitelman mukaista työskentelyä vankeusaikana. Toinen oli suunnitelmallisuuden lisääminen laitossijoittelussa. Pyrkimyksenä oli keskittyä hallitumpaan

siirtymiseen suljetusta vankilasta avoimempiin olosuhteisiin. Kolmas tavoite koski vangin osallistamisen vahvistamista arvioimisen vaiheessa sekä rangaistusaikainen suunnitelmalliseen toimintaan sekä toimijuuteen kannustaminen ja sitouttaminen. Tavoitteiden saavuttamiseksi alettiin lisätä tiiviimpää yhteistyötä vankilan, arviointikeskuksen sekä vangin välille. (Etelä-Suomen arviointikeskuksen projektin loppuraportti 2018.)

Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskuksen pilottiprojekti sai jatkoa varten rahoituksen 9 kuukauden mittaiselle jatkoprojektille. Vuonna 2017 alkaneen jatkoprojektin tarkoituksena oli kehittää ja juurruttaa arviointikeskuksen pilottiprojektin toimintaa. Projektin aikana kehitettiin työskentelymalli polutetusta rangaistusajan suunnitelmasta (Pora). Ensimmäisten polutettujen rangaistusajan suunnitelmien laatiminen aloitettiin projektin loppuvaiheessa vuonna 2018. Polutetut rangaistusajan suunnitelmat on otettu käyttöön siitä lähtien osaksi normaalia toimintaa Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskuksessa. Hyödynsaajina pilottikokeilussa sekä jatkoprojektissa ovat olleet vanki itse, vankila sekä Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskus. (Etelä-Suomen arviointikeskuksen projektin loppuraportti 2018.)

Mukana projektia kehittämässä on ollut Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen vankiloiden työntekijöitä. Kuulin projektista ensi kertaa arviointikeskuksen järjestämässä yhteistyöpalaverissa Jokelan vankilassa, mitä kehitystiimin jäsenet järjestivät jokaisessa Etelä-Suomen vankilassa projektin aikana. Yhteistyöpalaverilla vankilahenkilökunnalta kerättiin palautetta projektin suunnitelmista sekä pyydettiin kommentteja kehitteillä olleista toimintatavoista sekä lomakkeista, jotka toimivat apuna projektin kehittämisessä. Saadun palautteen perusteella projektia kehitettiin sekä muunneltiin tarvittaessa matkan varrella. Palavereja pidettiin myös Etelän alueen yhdyskuntaseuraamustoimistoissa. Suunnitelmallinen ja arvioiva prosessi sekä asiakkaan omaan rangaistusajan suunnitelmaansa osallistuminen on ollut osa Rikosseuraamuslaitoksen linjauksia vuosille 2018-2021 (Rikosseuraamuslaitos 2018e).

Polutettu rangaistusajan suunnitelma on muunnelma tavallisesta rangaistusajan suunnitelmasta. Ajatus on molemmissa sama, mutta joitain eroavaisuuksia on. Rangaistusajan poluttaminen merkitsee intensiivisempää sekä tuetumpaa rangaistusaikaa. Normaalisti rangaistusajan suunnitelmaan sisältyy muutamia päätavoitteita. Polutetussa rangaistusajan suunnitelmassa sen sijaan on päätavoitteiden lisäksi myös lyhyemmän aikavälin välitavoitteita. Välitavoitteet ovat usein pienempiä sekä konkreettisempia, kuin normaalit rangaistusajan suunnitelman päätavoitteet. Välitavoitteet laaditaan, kun vanki on siirtynyt sijoituslaitokseen. Ne laaditaan suunnitelmaan yhdessä arviointikeskuksen vastuutyöntekijän, vankilan vastuutyöntekijän sekä vangin kanssa. (Etelä-Suomen arviointikeskuksen projektin loppuraportti 2018.)

Polutetun rangaistusajan suunnitelman välitavoitteiden etenemisen arviointi ja uusien välitavoitteiden asettaminen toteutetaan yhteistyöpalaverissa, joihin osallistuu vanki, arviointikeskuksen vastuutyöntekijä ja vankilan vastuutyöntekijä ja tarpeen mukaan muita vankilan

työntekijöitä. Rangaistusajan suunnitelmien päivittämispalavereita on polutetussa rangaistusajan suunnitelmassa huomattavasti useammin kuin normaalissa suunnitelmassa (Etelä-Suomen arviointikeskuksen projektin loppuraportti 2018). Palaverien aikaväli polutetuissa rangaistusajan suunnitelmissa vaihtelee arviolta parista kuukaudesta noin puoleen vuoteen, kuitenkin riippuen henkilökohtaisista tavoitteista sekä sisällöistä eri vangeilla.

Normaaleissa rangaistusajan suunnitelmissa päivittämispalavereita on harvemmin. Rikosseuraamuslaitoksella työskentelyn tietojen perusteella niitä on melko harvoin, usein vain huomattavan pitkissä tuomioissa, kuten elinkautisvangeilla. Rangaistusajan suunnitelma päivitetään kunkin vangin tarpeen mukaan, eli hyvinkin vaihtelevasti. Käytännössä ilman selkeitä sisältöjen muutoksia tai suunnitelman noudattamista jättämistä nämä palaverivälit voivat olla useita vuosia. (Vankeuslaki 767/2005.) Polutetun rangaistusajan suunnitelmien päivittämispalavereissa annetaan vangille oma rangaistusajan suunnitelma nähtäväksi, jolloin sen edistymistä voidaan seurata konkreettisemmin. (Etelä-Suomen arviointikeskuksen projektin loppuraportti 2018.)

Kun rangaistusajan suunnitelman päivittämispalavereja on useammin, toteutuu myös paremmin asiakaslähtöiset periaatteet. Vangilla on aktiivinen rooli oman rangaistusajan suunnittelussa. Kun jokaisella päivittämispalavareilla vanki voi ehdottaa ja pyytää tietynlaisia, itselleen sopivia sekä motivoivia sisältöjä, voi suunnitelman noudattaminen tuntua helpommalta. Mielekkäät sisällöt saattavat kannustaa vankia rangaistusajan suunnitelman edistämiseen. Tiivis ja säännöllinen yhteistyö vankilahenkilökunnan kanssa polutetussa rangaistusajan suunnitelmassa mahdollistavat vangille tuetumman vankeusajan. Kun vanki saa itse osallistua rangaistusajan suunnitelmaansa, on myös siviiliin kiinnittyminen vapautuessa helpompaa. Vapautumisen valmistelussa korostuu rangaistusajan suunnitelmien toteutuminen. Vankeusaikana opitut ja sisäistetyt asiat pyritään siirtämään siviiliin. (Rikosseuraamuslaitos 2018e.)

Polutettua rangaistusajan suunnitelmaa voidaan lisäksi hyödyntää myös valvotussa koevapauudessa sekä ehdonalaisen vapauden valvonnassa. Yhteistyö esimerkiksi tukipartion kanssa pyritään yleensä käynnistämään jo vankilasta käsin, jolloin tukipartion työntekijä osallistuu vähintään viimeiseen vankilassa pidettävään yhteistyöpalaveriin ennen koevapautteen tai muuhun valvontaan siirtymistä. Polutetussa rangaistusajan suunnitelmassa lisäksi arviointikeskuksen vastuutyöntekijä voi tarvittaessa osallistua valvotun koevapauden sekä ehdonalaisen vapauden valvojatapaamisiin siviilissä. (Etelä-Suomen arviointikeskuksen projektin loppuraportti 2018.)

Polutettua rangaistusajan suunnitelmaa varten Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskus on projektinsa aikana kehittänyt menetelmäkaavion (kuvio 1), minkä avulla pyritään seulomaan korkean uusimisriskin vangit polutettuun rangaistusajan suunnitelmaan. Kaaviossa on viisi osa-alueita, minkä avulla voidaan määritellä yhtenäisempi korkean väkivaltariskin kohderyhmä. Jokaisen osa-alueen ja niissä mainittujen ominaisuuksien ei tarvitse täyttyä, mutta mitä useampi osa-alue vangilla toteutuu, sitä korkeammaksi tämän väkivaltariski voidaan

tulevaisuudessa arvioida, ja sitä aiheellisempaa olisi laatia polutettu rangaistusajan suunnitelma tällaiselle henkilölle. (Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskus 2018.)

Alkuperäinen menetelmäkaavio on liitteenä (liite 6). Menetelmäkaavio sisältää seuraavat viisi osa-aluetta: aiemmat tuomiot, nykyinen tuomio, käytös nykyisellä tai aiemmilla vankeuskauksilla, tekijät, jotka liittyvät vangin asenteisiin, ajatteluun ja toimintakykyyn sekä ikä, jos se on alle 21 vuotta (Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskus 2018). Kukin osa-alue määrittelee rikoksen uusimisriskiä. Polutetun rangaistusajan suunnitelman laatimisen vaiheessa näitä osa-alueita arvioidaan kokonaisuutena.

<p>Aiemmat tuomiot:</p> <ul style="list-style-type: none"> A. Törkeä väkivaltarikos B. Törkeä seksuaalirikos C. Vainoaminen/ useita lähestymiskiellon rikkomisia (erit. ex-kumppanin) 	<p>Nykyisen tuomion rikostyyppi:</p> <ul style="list-style-type: none"> A. Törkeä väkivaltarikos B. Törkeä seksuaalirikos C. Muu seksuaalirikos, mikäli toiminta toistuvaa D. Vainoaminen/ useita lähestymiskiellon rikkomisia (erit. ex-kumppanin)
<p>Käytös nykyisellä tai aiemmilla vankilakausilla:</p> <ul style="list-style-type: none"> A. Vakavaa väkivaltakäytöstä vankeusaikana B. Toistuvaa päihteiden käyttöä vankeusaikana C. Lähestymiskiellon rikkomista/vainoamista vankeusaikana (erit. ex-kumppanin) D. Turvallisuustietojen perusteella riski vakavaan väkivaltaan 	<p>Ajatteluun, asenteisiin ja toimintakykyyn liittyvät tekijät:</p> <ul style="list-style-type: none"> A. Väkivaltaa ihannoivaa tai sitä oikeuttavaa asennemaailmaa B. Väkivaltafantasioita C. Vakava päihdeongelma D. Heikot kognitiiviset taidot E. Viitteitä mielenterveyden vakavista haasteista F. Käytös hyvin rajatonta G. Viranomaisvastainen
<p>Ikä:</p> <ul style="list-style-type: none"> A. Ikä arvioinnin aikana enintään 21 vuotta 	

Kuvio 1: Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskuksen laatima menetelmäkaavio polutetun rangaistusajan suunnitelman kohderyhmästä

Aikaisempien ja nykyisen tuomion rikostyyppit sekä rikosten törkeysaste vaikuttavat polutetun rangaistusajan suunnitelman laatimiseen. Nykyisessä tuomiossa lisäksi huomioidaan myös muut kuin törkeät seksuaalirikokset, mikäli toiminta on toistuvaa, toisin kuin aikaisemmissa tuomioidissa. (Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskus 2018.) Menetelmäkaaviossa korostuu törkeät rikosnimikkeet, koska rikosten törkeä laatu ennustaa uusintarikollisuutta normaalia

enemmän (Tilastokeskus 2017). Kolmas menetelmäkaavion laatikko pitää sisällään vangin käyttäytymisen nykyisen, tai aikaisempien vankeusrangaistusten aikana. Käyttäytymiseen liittyviä ominaisuuksia, ovat muun muassa toistuva päihteiden käyttö tai vankila-aikainen väkivaltakäyttäytyminen. Lisäksi polutettuun rangaistusajan suunnitelmaan vankeja valitessa huomioidaan, mikäli vankilan turvallisuustietojen perusteella vangilla on riski syyllistyä vakavaan väkivaltaan tulevaisuudessa.

Neljäs osa-alue polutetun rangaistusajan suunnitelman kohderyhmän menetelmäkaaviossa (kuvio 1) käsittää ajatteluun, asenteisiin ja toimintakykyyn liittyvät tekijät. Rikoksen uusimisriskiä ennustaa tietyt käytökseen sekä ajattelumaailmaan liittyvät yksityiskohdat. Uusimisriskiä lisää väkivaltaa ihannoiva tai sitä oikeuttava asennemaailma. Viides laatikko koskee tuomitun ikää. Ikä huomioidaan tuomitun uusimisriskiä arvioidessa, mikäli se on arviointihetkellä alle 21 vuotta. Nuoren iän huomioiminen rikoksen uusimisriskiä arvioidessa liittyy muun muassa tuen tarpeeseen.

Polutetun rangaistusajan suunnitelman projektin onnistumisen arvioimisessa hyödynnettiin myös itsearviointilomakkeita, mitkä ovat sekä vankien että työntekijöiden apuvälineenä rangaistusajan suunnitelman päivittämispalaverissa. Itsearviointilomakkeiden avulla ollaan seurattu polutetun rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden etenemistä vankien sekä työntekijöiden näkökulmista. Vankien itsearviointilomakkeessa (liite 4) kysytään muun muassa, miten vangit ovat itse kokeneet suunnitelmansa edistyneen, sekä vangin omia toivomuksia tuleviin sisältöihin sekä tavoitteisiin liittyen. Arviointikeskuksen tavoitteena on ollut saada työntekijöille tarkoitetun arviointilomakkeen (Liite 5) avulla näkökulmia myös sellaisilta työntekijöiltä, jotka eivät perinteisesti ole mukana arvioimassa rangaistusajan suunnitelman etenemistä, kuten esimerkiksi osastojen vartijat sekä vankilan työtoimintojen työnjohtajat. (Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskus 2018.)

4.3 Kuntoutus rikosseuraamusalalla

Vaikka vankiloiden tarkoitus on toimeenpanna seuraamuksia lain rikkomisesta, on vankeudella Suomessa aina myös kuntoutukselliset tavoitteet. Kuntouttamisella pyritään ehkäisemään tai katkaisemaan vangin syrjäytymisen kierre integroimalla vanki takaisin osaksi yhteiskuntaa. Rikosseuraamusalalla kuntoutus perustuu erilaisiin ja monimuotoisiin interventioihin. Interventio on toimenpide tai väliintulo, millä pyritään vaikuttamaan vangin kuntoutumiseen (Tyni 2015, 49). Intervention tarkoitus on lisätä yksilön hyvinvointia esimerkiksi vahvistamalla vangin toimintakykyä. Toimintakykyä voidaan vahvistaa esimerkiksi motivoimalla sekä osallistamalla vankia vankilan toimintoihin. Kuntouttavana toimintana voidaan pitää työntekoa, opiskelua sekä muun muassa erilaisia päihdekuntoutukseen liittyviä kursseja sekä ohjelmia. Vangin terveyttä, hyviä elämäntapoja, sekä käyttäytymistä pyritään vahvistamaan erilaisilla toimenpiteillä rangaistusaikana. (Kannasoja 2017; Tyni 2015, 49.)

Jokaiselle Suomessa kuuluu perustuslaillinen oikeus ihmisarvoiseen elämään (Suomen perustuslaki 731/1999). Edellytykset siihen tulee tarjota mahdollisuuksien mukaan jokaiselle henkilölle myös vankeudesta huolimatta (Särkelä 2011, 99). Mahdollisimman hyvät valmiudet rikoksettoon elämään vahvistavat vangin pysymistä rikoksettomanä sekä näin vähentävät tämän uusi-misriskiä (Arola-Järvi 2012, 27). Vangin valmiuksia rikoksettoon elämään siviilissä on pyritty parantamaan mahdollisimman paljon vankeuden aikana 1990-luvun lopulta lähtien.

Vankilan toiminnot ylläpitävät vankien toimintakykyä sekä pitävät normaaleissa arkielämän ru-tiineissa kiinni. Vankilan työtoiminnan tarkoituksena on kuntoutuksellisen näkökulman lisäksi tukea vangin työtaitoa ja työllistymistä vapauduttuaan. Se myös ylläpitää vangin työkykyä sekä fyysisesti että psyykkisesti. Jokaiselle pyritään antamaan mahdollisuus työhön vankilassa. Vuonna 2017 69% vangeista osallistui vankilan toimintoihin. (Rikosseuraamuslaitos 2018d, 10.) Lisäksi Suomen vankiloissa on psykososiaaliseen kuntoutumiseen keskittyviä ohjelmia sekä toi-mintatapoja. Psykososiaalista kuntoutumista voi olla esimerkiksi psykologin tai pastorin kanssa käytävät yksilötapaamiset sekä vankilan päihde- ja sosiaalityö. (Rikosseuraamuslaitos 2018b.)

Eräs keino kuntouttaa ihmistä on asumissosiaalinen työ. Siinä pyritään asunto ensin -tyyppiseen ajatteluun. Hallituksella on ollut käynnissä AUNE -hanke vuosina 2016-2019, mihin myös Rikos-seuraamuslaitos on osallistunut monien muiden toimijoiden rinnalla. Hankkeen aikana on py-ritty tukemaan vankien ja rikosseuraamusasiakkaiden asunnonsaantia, elämänhallintaa ja asu-misvalmennusta. Uusintarikollisuuden riski on tutkitusti korkeampi asunnottomana vapautuvilla vangeilla. AUNE -hankkeen aikana vuosina 2016-2019 vapautuneista vangeista yli 30 prosenttia olivat asunnottomia. Asunnottomuuden riskiryhmään kuuluvat erityisesti nuoret vangit sekä ly-lyttä tuomiota suorittavat vangit, joiden tilanteeseen ei ehditä riittävästi vaikuttamaan van-keuden aikana. (Rikosseuraamuslaitos 2019a.)

Asumissosiaalisen työn tarkoituksena on ennaltaehkäistä asunnottomuutta. Asunto ensin -peri-aatteen mukaan on jokaisen ihmisoikeus saada asunto, taustaan sekä henkilön ominaisuuksiin katsomatta. Asunto ensin -ajattelun mukaisesti on kuntoutuksellisesta sekä ihmisarvon toteu-tumisen kannalta olennaisinta saada oma asunto. Asunnon saamisen jälkeen keskitytään muihin kuntoutuksellisiin elementteihin, kuten päihdehoidon tai muiden tukitoimia järjestämiseen. Periaatteen mukaan joskus jo pelkän oman asunnon saaminen voi katkaista syrjäytymisen sekä uusintarikollisuuden kierrettä. (Granfelt 2014, 255-256.)

4.3.1 Riski-tarve-vastaavuus

Eräs Rikosseuraamuslaitoksen työtä ohjaava periaate on riski- tarve- ja vastaavuus- periaate eli RNR (=Risk, Need, Responsivity) -malli. Sen perusajatus perustuu käsitykseen siitä, että rikolli-nen käyttäytyminen on opittua, joten myös siitä irti oppiminen olisi mahdollista. Mallin mukaan ihminen on oppinut rikollista käyttäytymistä, joten myös sen tilalle voidaan oppia uudenlaista käyttäytymistä, kuten esimerkiksi terveellisiä elämäntapoja tai ajattelumalleja. (Tyni 2015,

60-62.) RNR- periaatteen mukaan rikollisuus on henkilökohtaisten sosiaalisten vuorovaikutustilanteiden seurausta pitkällä juoksulla. Sen mukaan myös henkilökohtaisilla ominaisuuksilla on merkitystä siinä, kuinka altis on ympäristön vaikutuksille. (Tyni 2015, 59.)

Periaatteen mukaan riski tulisi huomioida siten, että henkilön rikoksen uusimisriskin tulisi olla toiminnan intensiteetin kanssa samalla tasolla. Tarveperiaate puolestaan osoittaa, että sellaisiin vangin kriminogeenisiin tekijöihin, mitkä ovat omiaan nostamaan tämän rikoksen uusimisriskiä, tulisi kiinnittää huomiota. Vastaavuusperiaate korostaa vangin riskin- sekä tarpeen yhteen sovittamista oikeanlaisilla interventioilla. Vankilan toimintojen sekä henkilökunnan työkentelymenetelmien tulee siis vastata vangin henkilökohtaisia ominaisuuksia sekä kokonaisvaltaista tilannetta. (Rantanen & Toikko 2014, 119.)

RNR -periaatteella on suuri merkitys rangaistusajan suunnitelmien laatimisessa. Jotta riski-, tarve- ja vastaavuusperiaate toteutuu jokaisella vangilla, vaatii rangaistusajan suunnitelmien tekeminen huolellisuutta, aikaa sekä resursseja. Vankia tulee haastatella perusteellisesti, jotta sieltä voidaan poimia tarpeeksi informaatiota tarpeeksi kattavaa, tarkoituksen mukaista sekä yksilöllistä rangaistusajan suunnitelmaa varten. Ongelmia periaatteen toteutumisessa tulee vastaan silloin, jos vanki ei itse osallistu rangaistusajan suunnitelmansa laatimiseen. (Rantanen & Toikko 2014, 119-122.) Polutetut rangaistusajan suunnitelmat laaditaan aina vangin kanssa käydyn keskustelun pohjalta, eikä koskaan kirjallisten tietojen perusteella (Etelä-Suomen arviointikeskuksen projektin loppuraportti 2018).

RNR- periaatteen mukaan on erityisen tärkeää kiinnittää huomiota esimerkiksi juuri rangaistusajan suunnitelmien laatimisvaiheessa oikein kohdennettuihin interventioihin vangin henkilökohtaisen riskitason mukaisesti. Korkean uusimisriskin vangeille suunnattujen interventioiden on todettu vaikuttavan vähentävästi uusintarikollisuuteen noin kymmenen prosenttia. Rikolliset, joilla on matala rikoksen uusimisen riskitaso, vastaava prosentti interventioiden vaikutuksella on vain kolme prosenttia. Liiallisella interventioiden intensiivisyydellä matalariskiselle vangille voi olla jopa uusimisriskiä lisäävää vaikutusta. Voi siis olla haastavaa löytää matalariskisille vangeille sopivia ja vaikuttavia toimenpiteitä siten, että tätä uusimisriskiä ei nosteta liiallisella intensiivisyydellä. Toisaalta kuitenkin juuri nämä matalariskisemmät vangit ovat tutkitusti yhteistyökykyisempiä sekä vastaanottavaisempia erilaisille interventioille kuin korkean uusimisriskitason vangit. (Tyni 2015, 64.)

4.3.2 Desistanssi kuntoutuksen tavoitteena

Rikosseuraamusalan kuntouttavilla toimintatavoilla pyritään vangin tai asiakkaan kanssa desistanssiin, eli rikoksesta irrottautumiseen. Sen mukaan asiakas nähdään aktiivisena toimijana rikoksettomaan elämään tähtäävässä prosessissa. (Granfelt 2014, 255.) Rangaistusajan suunnitelmiin pyritään sisällyttämään desistanssia tukevia elementtejä. Tukevia tekijöitä voivat olla esimerkiksi päihteettömyyden tukeminen sekä vangin oman osallisuuden vahvistaminen

vankilan toiminnoissa. Desistanssia estävinä tekijöinä Granfeltin tutkimuksen (2014) mukaan on muun muassa parisuhteen ja vanhemmuuden tukemisen vähäinen huomiointi.

Usein desistanssin toteutumisessa on kyse jonkin yksilölle merkityksellisen asian saavuttamisesta sekä itseluottamuksen vahvistumisesta. Myös joidenkin elämäntapahtumien tai äkillisten muutosten on todettu vaikuttavan desistanssiin myönteisesti. Esimerkiksi lapsen syntymä voi aiheuttaa yksilössä psykososiaalisesti voimakasta halua elämäntavan muutokseen. Desistanssi on usein pitkä ja monivaiheinen prosessi. Desistanssin muodostuminen sisältää retkahduksia, onnistumisia, sekä uuden identiteetin rakentamista ennen kuin uusi, rikokseton elämäntapa omaksutaan. (Granfelt 2014, 257-258.)

Usein rikosseuraamusalalla desistanssi yhdistetään esimerkiksi siihen, mitä vanki on saavuttanut tai mitä tämä arvostaa. Asiat, missä yksilö kokee olevansa hyvä, vahvistavat tämän desistanssia. Tällaisia asioita voivat olla esimerkiksi työnteko, perhe tai liikunta. Pelkästään rikosoikeudellisen järjestelmän on tutkittu vaikuttavan desistanssiin positiivisesti. Tämä johtuu esimerkiksi siitä, että vankeus usein jo itsestään vahvistaa henkilön päihitteettömyyttä sekä rikoksettomuutta. Pelkkä päihitteettömyys pitää monet luonnollisesti pois rikollisesta käyttäytymisestä. (Kemppainen 2014, 163-165; Tyni 2015, 257.)

Nuorilla desistanssi voi johtua kypsymisestä ja kasvamisesta sekä aikuisuudesta johtuvasta elämäntavan muuttumisesta. Näitä aikuisuuteen ja aikuistumiseen liittyviä asioita, jotka vahvistavat nuoren desistanssia ovat muun muassa vakituinen työ, opiskelupaikka, parisuhde tai perhe. Jopa vankeusajan on joissain tapauksissa todettu vahvistavan desistanssia. Tämä selittyy osittain sillä, että nuorilla oman halun lisäksi desistanssin toteutuminen vaatii usein esimerkiksi vertaistuen sekä luotettavan viranomaisverkoston ympärilleen. (Kemppainen 2014, 163.)

Positiivinen kriminologia on laaja lähestymistapa ja näkökulma. Se tutkii tekijöitä, mitkä saavat ihmisen lopettamaan rikollisen toiminnan tai pitävät poissa rikollisuudesta. Toisin kuin monet kriminologiassa totut rikollisen käyttäytymisen syitä etsivät teoriat, positiivinen kriminologia keskittyy positiivisiin mekanismeihin, mitkä auttavat ihmistä pysyttelemään poissa tai irtautumaan rikollisesta käyttäytymisestä. (Laine 2014, 294.) Positiivisella lähestymistavalla pyritään saavuttamaan asiakkaassa koherenssi, mikä voi motivoida rikoksettomuuteen. Vangin omaa osallisuutta sekä pystyvyyden tunnetta pyritään vahvistamaan sen sijaan, että käsiteltäisiin rikollisuuteen johtaneita syitä. (Laine 2011.)

Aaron Antonovsky on esittänyt koherenssin käsitteen kirjassaan *Health, stress and coping* vuonna 1979. Koherenssi on eheyden tunne, missä ihmisellä on kokemus siitä, että hän on kykeneväinen hallitsemaan omaa elämäänsä myös epävarmuudesta sekä stressistä huolimatta. Koherenssin tunteen toteutuminen käsittää kolme osa-aluetta, joita ovat ymmärrettävyys, hallittavuus sekä mielekkäisyys. Jokaisen henkilön yksilölliset voimavarat muodostavat koherenssin

tunteen. Voimavaroja voi olla esimerkiksi sosiaalinen tuki, itseluottamus, vahva uskonnollisuus, älykkyys sekä terveet elämäntavat. Näitä voimavaroja tulee vangin kohdalla etsiä jo sijoittamis- sekä rangaistusajan suunnitelman laatimisvaiheessa sekä sisällyttää suunnitelmaan sellaisia sisältöjä, joilla on vangille voimaannuttavia vaikutuksia. Esimerkiksi eräs melko yleinen tavoite rangaistusajan suunnitelmissa on sosiaalisten suhteiden ylläpito sekä sen vahvistaminen. Tällaisten tavoitteiden edistämällä tuetaan samalla vangin koherenssia. (Vastamäki 2010, 5.)

Koherenssin tunne siis lisää motivaatiota pysyä rikoksettomana, sekä voi näin ollen vaikuttaa kuntoutumiseen positiivisesti. Vastuutyöntekijän säännöllisen positiivisen palautteen seurauksena vanki voi kokea voimaantumisen tunnetta. Polutetussa rangaistusajan suunnitelmassa toistuva kehityksen huomioiminen on mahdollista säännöllisten tapaamisien puitteissa. Vankia autetaan löytämään omat voimavarat, mikä voi samalla lisätä vangin itsetuntoa. Koherenssin tunteen vahvuus on yhteydessä ongelmien sekä stressin sietokyvyn kanssa. Esimerkiksi polutetussa rangaistusajan suunnitelmassa jonkin tavoitteen epäonnistuminen voi heikon koherenssin omaavalle vangille tuntua erittäin suurelta ongelmalta ja kaiken lopulta. (Vastamäki 2010, 5-6.)

Hyvän elämän malli (GLM) eli ”Good lives model” pyrkii ihmisen kuntouttamiseen positiivisten tekijöiden kautta. Se on kehitetty totutun sekä enimmäkseen riskeihin keskittyvän RNR- mallin vaihtoehtoiseksi kuntoutusmenetelmäksi rikollisille. Sen tarkoituksena on pyrkiä löytämään jokaisen yksilölliset voimavarat, jotka tukevat yksilön henkilökohtaista kuntoutumista. Mallin pyrkimyksenä on mielekäs elämä, minkä esteenä usein rikollinen käyttäytyminen sekä sen tuovat seuraukset aiheuttavat. Kun kuntoutus kohdistetaan suoraan henkilön omakohtaisiin heikkoihin kohtiin, voi henkilöllä syntyä myös tämän seurauksena sisäistä motivaatiota. GLM- mallin mukaan kuntoutuksellisia resursseja pyritään tarjoamaan vangille tämän omien mieltymysten, arvojen sekä intressien mukaisesti. Kun vangille pyritään löytämään elämässä vaihtoehtoisia keinoja tyydyttää tarpeensa sekä saavuttaa tavoitteensa, voi GLM -tyyppinen työskentely parhailaan vaikuttaa uusintarikollisuuteen ehkäisevästi. (Tyni 2015, 65; Laine 2014, 296.)

4.3.3 Näyttöön perustuva käytäntö

Nykypäivänä pyrkimys evidence based- tyyppiseen, eli näyttöön perustuvaan käytäntöön on saavuttanut sosiaali- ja rikosseuraamusalan työkentät. Asiakkaan kanssa tehtävästä työstä on alettu vaatia vaikuttavuutta. Vaikuttavuuden tarvetta on perusteltu muun muassa jokaisen kansalaisen oikeudella laadukkaisiin palveluihin. Lisäksi taustalla vaikuttaa taloudelliset syyt, minkä vuoksi tuloksia edellytetään. Kun pyritään vaikuttavuuteen, ja sitä arvioidaan säännöllisesti, voidaan palveluita myös kehittää tehokkaammin tulevaisuudessa. (Rantanen & Toikko 2014, 113.) Kyseiseen periaatteeseen nojaten voidaan siis ajatella opinnäytetyöstäni saatavan kelpoja tuloksia mitä tulee asiakastyöhön ja sen kehittämiseen, vaikka esimerkiksi johtopäätöksiä uusintarikollisuuteen vaikuttamisesta ei suoranaisesti voida osoittaa.

Näyttöön perustuvassa ajattelussa korostuu hyväksi havaittu toimintanäyttö, mikä tarkoittaa esimerkiksi kehittämistyöstä kerättyä näyttöä. Se voi perustua myös kokemuksesta saatuun informaatioon. Hyväksi havaitun toimintanäytön perusajatus perustuu tuloksellisten sekä hyvin toimivien menetelmien toisintamiseen. Ajattelumallin keskeisenä lähtökohtana siis korostetaan käytännön kokemuksen hyödyntämistä vaikuttavuuden todentamiseen. Jokin toimintatapa saatetaan esimerkiksi rikosseuraamus- tai sosiaalityön kentällä kokea toimivaksi sekä mielekkääksi, vaikka tieteellisiä perusteita ei välttämättä osata aina antaa. Hyväksi havaittujen toimintanäyttöjen kriteerit vaikuttavuustutkimukselle ovat siis usein laaja-alaisempia kuin tieteellisten tutkimusten. (Rantanen & Toikko 2014, 115.)

Opinnäytetyössäni tutkin vankien näkemyksiä polutetusta rangaistusajan suunnitelmasta. Koska tutkimus on laadullinen, korostuu tuloksissa nimenomaan vankien omat kokemukset ja näkemykset käytännöstä. Tällöin painottuu tieteellisten tulosten sijasta hyväksi havaittu toimintanäyttö, minkä on todettu olevan tuloksellisuuden näkökulmasta yhtä käypää tutkimustietoa. Hiljaisen tiedon käsite sisältää esimerkiksi työntekijän sekä asiakkaiden kokemuksen menetelmien toimivuudesta, mutta sitä on hankala todentaa konkreettisesti tai selventää, mistä onnistuneisuuden kokemus johtuu. Lisäksi koska kehittämistyössä tutkimustulokset voivat erota suurestikin toisistaan kohderyhmän henkilökohtaisista kokemuksista johtuen, annetaan myös oma-kohtaisille näkemyksille painoarvoa. (Rantanen & Toikko 2014, 115-117.)

4.3.4 Motivoiva keskustelu ja vankilan ohjelmatyö

Aina vangin kuntouttamiseen ei olla uskottu. Yhdysvaltalainen Robert Martinson esitteli vuonna 1974 artikkelissaan *Nothing works* - eli mikään ei vaikuta -teoriaansa. Teorian mukaan vankeja ei voida kuntouttaa eikä uusintarikollisuuteen pystytä vaikuttamaan erilaisista interventioista huolimatta. Artikkelilla on ollut suuri vaikutus nykyisen vankeinhoidon sekä kriminaalipolitiikan muovautumiseen. (Tyni 2015, 54-57; Rantanen & Toikko 2014, 117-118.) Sittemmin Martinson siirtyi esittelemään *Mikä toimii* - eli ”What works?” -teorian, missä on optimistisempi sävy. Teorian mukaan voi sittenkin olla olemassa keinoja, joilla uusintarikollisuuteen voidaan vaikuttaa vähentävästi. Samalla kun 1990-luvulla sosiaalityö lisääntyi vankiloissa, alettiin siltä odottaa vaikuttavuutta. Erilaisia sosiaalityön menetelmiä alettiin kehittämään vaikuttavuuden toteutumiseksi. 1990-lopulta lähtien vankiloissa onkin ollut käytössä erilaisia ohjelmatyön menetelmiä. (Tyni 2015, 58-59.)

Motivointityöllä sekä siihen keskittyvien ohjelmien avulla pyritään vaikuttamaan vangin rikollisen käyttäytymisen taustalla vaikuttaviin ajattelu- sekä käyttäytymismalleihin. Vankia motivoidaan muutokseen, jolloin autetaan tätä jättämään aiemmat, totutut ja haitalliset käyttäytymismallit taakse. Tavoitteena on herättää vangissa muutosmotivaatiota niin, että vanki näkee itse käyttäytymisensä haitallisuuden, ja että motivaatio muutokseen tulisi häneltä itseltään. Tällöin puhutaan sisäisestä motivaatiosta. (Rikosseuraamuslaitos 2018b; Rikoksantorjunta 2016.)

Monet vankiloissa käytettävät ohjelmat perustuvat motivoivan keskustelun menetelmiin. Menetelmässä korostuu hyvät vuorovaikutustaidot sekä dialogisuus, eli vastavuoroinen keskustelutapa. Motivoiva keskustelu on asiakaslähtöistä vuorovaikutusta, missä vanki pyritään saada itse näkemään ongelmansa, huomaamaan ristiriidat ajattelussa ja käyttäytymisessä sekä herättämään motivaatiota kohti muutosta. Vangin motivointiin voi ottaa mukaan myös konkreettisia mittareita, mitkä osoittavat vangin muutoksen tapahtuneen edes hiukan. (Oksanen 2014, 71.) Avoimien kysymysten käyttäminen estää vankia vastaamasta vain kyllä tai ei, vaan haastaa pohtimaan vastauksia itse. Tällöin voidaan tarkastella asioita myös vangin näkökulmasta, jolloin vangin ja työntekijän välinen arvostus ja luottamus vahvistuu. (Oksanen 2014, 121.)

Vankilassa toteutettava ohjelmatyö perustuu ihmisen kognitiiviseen ja behavioraaliseen käyttäytymiseen. Ohjelmatyö vankiloissa voidaan jakaa yleisohjelmiin, motivointiohjelmiin, rikosperusteisiin ohjelmiin sekä päihdekuntoutuksellisiin ohjelmiin (Tyni 2015, 17). Yleisohjelmat pyrkivät vaikuttamaan laaja-alaisesti rikolliseen käyttäytymiseen, kun taas rikosperusteisia ohjelmia käytetään tiettyihin rikoksiin syyllistyneille, esimerkiksi STEP- ohjelma seksuaalirikollisille tai suuttumuksen hallinta -kurssi väkivaltarikoksiin syyllistyneille vangeille. Akkreditoidut ohjelmat ovat asiantuntijoiden hyväksyttämiä, käsikirjaan perustuvia ja tavoitteellisia ohjelmia. (Rikosseuraamuslaitos 2018b.) Vaikka suoraa yhteyttä ohjelmatyön vaikuttavuudesta uusintarikollisuuteen on vaikea todeta, on tutkimusten perusteella ohjelmatyöllä vähentävä vaikutus uusintarikollisuuteen, mikäli ne toteutetaan oikein ja akkreditoinnin mukaisesti. (Rikosseuraamuslaitos 2018b.) Voitaneen myös olettaa jatkuvasti alenevan uusintarikollisuuden olevan yhteydessä jatkuvasti lisääntyvään ohjelmatyön toteutumiseen.

4.3.5 Kuntoutumisen haasteita

Eräs yleinen kuntoutuksen haaste on vankien laitostuminen. Laitostumisen seurauksena normaalin ja itsenäisen arjen hallitseminen alkaa tuntua haastavalta. Mitä pidempiä tai useampia tuomioita vangilla on, sitä suurempi riski on laitostua. Ihminen voi passivoitua herkästi, kun totutaan laitoksien säännöllisiin päivärutiineihin sekä sen käytäntöihin ja rajoitteisiin. Kuten todettua, uusintarikollisuus on valitettavan yleistä ja tilastollisesti sitä todennäköisempää, mitä pidempiä aikoja vanki on suljetussa vankilassa. Usein juuri pitkäaikaisrikolliset kärsivät monista ongelmista, kuten esimerkiksi psyykkisistä häiriöistä, asunnottomuudesta sekä päihdeongelmista. Tällainen moniongelmaisuus haastaa entisestään oikeanlaisten interventioiden kohdentamista vankiin. (Rikoksentorjunta 2015.)

Vankilasta voi tulla pitkäaikaisvangille turvallinen paikka, jopa turvallisempi kuin ulkomaailma. Monenlaisiin käytännön asioihin sekä asioiden hoitamisiin siviiliin saa apua vankilan työntekijöiltä, kun taas asioiden hoitaminen itsenäisesti siviilissä voi jopa pelottaa vapautuvaa vankia. Epävarmuutta luo esimerkiksi digitalisaatio, jonka vuoksi asiat kehittyvät kiihtyvää tahtia työpaikkojen lisäksi myös normaalissa elämässä. Ensimmäiset hetket siviilissä ovat myös

uusintarikollisuuden näkökulmasta ratkaisevia, joten näihin hetkiin ja niiden toimivuuden varmistamiseen tulisi henkilöstön panostaa tulevaisuudessa enemmän (Tilastokeskus 2017).

Kaikista Suomen vangeista noin 90 prosentilla on jonkinlainen päihdeongelma (Knuuti, Kuussaari, Lind & Ämmälä 2017, 7). Lisäksi psyykkisiä sairauksia ja kognitiivisbehavioraalisia vaikeuksia on noin joka toisella. Laajojen terveystutkimuksien perusteella moni vanki on terveydellisestä näkökulmasta moniongelmainen. Moniongelmaisuus luokin omat haasteensa myös rangaistusaikaiseen suunnitteluun. (Kostiainen 2018.) Usein rangaistusajan suunnitelmien tavoitteisiin kuuluu ensisijainen päihdeongelmaan pureutuminen, päihdekeskustelut päihdeohjaajien kanssa tai esimerkiksi ryhmämuotoisiin päihdekuntoutusohjelmiin osallistuminen vankeusaikana. Lisäksi jotkut vangit ovat korvaushoidossa vankilassa.

Monella vangilla Suomessa on ADHD:n eli tarkkaavaisuushäiriön oireita. Usein juuri ADHD:sta kärsivät henkilöt ovat erityisen moniongelmaisia. Tämä siitä syystä, että ADHD- oireisilla on keskimääräistä useammin hankaluuksia sosiaalisissa suhteissa, unettomuutta, sekä lisäksi myös toisia diagnooseja, kuten esimerkiksi masennus. ADHD- oireiset tai diagnoosiset henkilöt kehittävät itselleen jopa neljä kertaa herkemmin erilaisia riippuvuuksia, kuten päihde- ja peliongelmia kuin normaali väestö. Lisäksi ADHD voi näkyä koulutuksessa sekä työelämässä heikkona menestyksenä. (ADHD Aikuispotilasopas 2018.) Myös ADHD -työskentelyä on mahdollista toteuttaa ulkopuolista apua hyödyntäen joissain vankiloissa (Kara 2018). ADHD:n työstäminen ammatilaisen kanssa voi olla yksi rangaistusajan suunnitelman tavoite.

5 Tutkimusasetelma

Tässä luvussa esittelen opinnäytetyöni tutkimuskysymyksen, mihin vastaan johtopäätökset -osiossa opinnäytetyöni tutkimustulosten perusteella. Lisäksi tässä osiossa esittelen, mitkä ovat olleet opinnäytetyöni keskeisimmät tavoitteet ja tarkoitus. Eettiset toimintatavat ovat keskeisessä roolissa tutkimusta tehtäessä. Tässä luvussa avaan niiden toteutumista opinnäytetyössäni. Lisäksi esittelen valitsemani tutkimusmenetelmän perusteluineen tässä osiossa.

5.1 Tutkimustavoitteet ja -kysymykset

Opinnäytetyöni tutkimuskysymys oli: ”Miten vangit näkevät polutetun rangaistusajan suunnitelman?” Kvalitatiivisessa tutkimuksessa on kuitenkin usein suositeltavaa jättää joustamisen varaa tutkimuskysymyksen asettamiselle tutkimuksen edetessä. Liian tiukka tutkimusasetelma saattaa viedä laadulliselle tutkimukselle sekä puolistrukturoiduille teemahaastattelukysymyksille ominaisen liikkuvuuden mahdollisuuden. Kuitenkin tutkimuskysymyksen asettaminen ennakoon auttaa tutkijaa pysymään rajatussa aiheessa paremmin sekä näin helpottaa tutkimustyötä. Sen asettaminen lisäksi estää tutkijaa ajautumasta tutkimuksen kannalta epäolennaisten seikkojen tutkimiseen tai analysoimiseen.

Varsinaista hypoteesia minulla ei tutkimuksessa ollut. Joskus kuitenkin kehittämisen kohteena olevat henkilöt voivat kokea uudenlaiset toimintatavat sekä rakenteet eri tavalla kuin systeemin kehittäjät. On lähtökohtaisesti mahdollista, että loogisesti ja huolellisesti suunniteltu kokonaisuus ei käytännön tasolla toimitakaan. Siksi pidän tärkeänä jokaisen näkökulman tutkimista, ennen uusien käytäntöjen vakiinnuttamista sekä laajentamista. Mikäli työtä Rikosseuraamuslaitoksella tehdään asiakaslähtöisesti, saadaan vangin oma ääni sekä ajatukset kuuluviin. Osallistamalla vankia myös häntä koskeviin päätöksiin, voidaan saada toivottuja muutoksia aikaiseksi.

Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskuksen projektissa vuosien 2015-2018 aikana pyrittiin aikaisempaa enemmän ottaa asiakas, eli vanki mukaan kehittämistyöhön. Opinnäytetyössäni tutkin tämän yhteistyön mielekkyyttä vankien näkökulmasta. Mikäli vangit kokisivat, että osallistuminen oman rangaistusajan suunnitelman suunnittelemiseen ei ole mielekästä, voitaisiin tätä informaatiota hyödyntää tulevaisuuden hankkeissa. Tai mikäli esimerkiksi vanki kertoisi osallisuuden kokemuksensa vähäiseksi, olisi sekin arvokasta informaatiota tulevaisuudessa polutetun rangaistusajan suunnitelman parissa työskenteleville henkilöille. Pidän lisäksi mahdollisena, että esimerkiksi vangilla itsellään saattaa olla epäselvyyksiä, miten polutettu rangaistusajan suunnitelma eroaa tavallisesta.

Rikosseuraamusalalla kehittämisen tarvetta riittää niin kauan, kuin uusintarikollisuutta ilmenee. Mikäli polutetulla rangaistusajan suunnitelmalla todettaisiin olevan tulevaisuudessa uusintarikollisuuteen vähentävä vaikutus, sekä mikäli vangit kokisivat kokeilun miellyttävänä sekä hyödyllisenä, voitaisiin se vakiinnuttaa koko Rikosseuraamuslaitoksen toimintatapoihin. Polutetun rangaistusajan suunnitelman käytäntö on jo vakiinnutettu Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskuksen toimintatapoihin. Tulevaisuudessa olisi tavoitteena vakiinnuttaa polutettu rangaistusajan suunnitelma koko Suomen rikosseuraamusalueiden arviointikeskuksiin Etelä-Suomen lisäksi.

Opinnäytetyöni hyödynsaajina ovat arviointikeskusten lisäksi Rikosseuraamuslaitoksen työntekijät sekä vanki itse. Työntekijöille opinnäytetyön hyöty näkyy työn kehittämisen näkökulmana. Työn kehittäminen on olennaista jatkuvasti muuttuvissa työympäristöissä (Duunitori 2018). Työn kehittäminen on myös laajemmassa mittakaavassa yhteydessä henkilöstön työhyvinvointiin (Työterveyslaitos 2017). Lisäksi hyödynsaajina voidaan ajatella yhteiskunnallisella tasolla myös kansalaisia, joille Rikosseuraamuslaitos näyttäytyy turvallisena sekä luotettavana organisaationa, joka pyrkii osaltaan turvaamaan yhteiskunnan turvallisuutta (Rikosseuraamuslaitos 2017b).

5.2 Tutkimuksen toteutus ja tutkimusmenetelmä

Tutkimuksen kohderyhmään kuuluivat vangit, joilla oli tutkimuksen tekohetkellä polutettu rangaistusajan suunnitelma. Koska käytäntö on uudehko, polutettua rangaistusajan suunnitelmaa ei oltu vielä laadittu kovin monelle. Tutkimuksen aikaan alle 15 vangilla Suomessa oli polutettu rangaistusajan suunnitelma, joten lähtökohtaisesti otannan koko oli yksi tutkimuksen haasteista. Tavoitteena oli saada vähintään kuudesta kahdeksaan haastateltavaa osallistumaan teemahaastatteluihin. Kuusi vankia antoi suostumuksensa tutkimukseen osallistumisesta, eikä kukaan keskeyttänyt osallistumistaan, joten tulokset, joita käsittelemme, ovat kuuden vangin haastatteluista poimittuja. Haastattelut oli alustavasti suunniteltu toteutettavaksi sekä Helsingin että Riihimäen vankiloissa, joissa polutetun rangaistusajan suunnitelman vankeja ainoastaan oli.

Kvalitatiivisessa tutkimusmenetelmässä pyritään selvittämään ilmiön, eli tässä tapauksessa polutetun rangaistusajan suunnitelman tarkoitusta sekä toimivuutta vankien eli haastateltavien näkökulmasta. Opinnäytetyössäni hyödynsin aineistonkeruussa keskustelunomaista, puolistrukturoitua teemahaastattelumenetelmää. Haastattelut olivat yksilöhaastatteluja. Laadullisessa tutkimuksessa, tulokset esitetään kirjoitetussa muodossa ilman numeraalisia merkintöjä. Laadullisen tutkimuksen tunnusmerkistöksi on esitetty muun muassa tutkittavien näkökulma, hypoteesittomuus sekä narratiivisuus eli kerronnallisuus. (Eskola & Suoranta 1999, 88.)

Tutkimukseni runkona toimi laatimani haastattelurunko, mutta keskustelut olivat eläviä, joissa annettiin tilaa haastateltavan näkökulmille ja kokemuksille. Haastattelukysymykset kuitenkin elivät keskustelun mukana niin, että pieniä muutoksia kysymyksiin, sekä kokonaan uusia, tarkentavia kysymyksiä muodostui haastattelun aikana. Teemahaastattelut valittiin siksi, että haastattelukysymykset sisältyvät tiettyyn teemaan, eli polutettuun rangaistusajan suunnitelmaan. Opinnäytetyössäni oli tietty fokus, jolloin on tärkeää saada tutkittavaan aiheeseen vastauksia, mutta yhtä tärkeää oli saada vangin tuottamaan vastauksensa itse, pohtimalla asioita.

Strukturoitu haastattelu tarkoittaisi lomakehaastattelua, jolloin jokaiselle haastateltavalle luettaisiin kysymykset tietyssä, samassa järjestyksessä. Lisäksi strukturoiduissa haastatteluissa on useimmiten käytössä valmiit vastaukset, joista vastaaja valitsee itselleen sopivimman. Tällöin ei välttämättä saada haastateltavan omia ajatuksia esiin. Puolistrukturoidulla haastattelumenetelmällä pyritään saamaan tiettyihin kysymyksiin vastauksia, mutta haastateltavalla on kuitenkin tilaa keskustella aiheesta vapaasti ja näin ollen tuottaa avoimia vastauksia. (Eskola & Suoranta 1999, 87.) Tavoitteenani oli siis luoda luonnollinen ja keskustelunomainen haastattelutilanne.

Tämän opinnäytetyön tutkimustulokset on analysoitu sisällönanalyysillä. Menetelmän avulla tutkimusaineistosta saatiin eroteltua erilaisuudet ja samankaltaisuudet sekä hajanaisesta

aineistosta saatiin muodostettua yhtenäisempää sekä selkeämpää tietoa. Sisällönanalyysin avulla analysoitiin sanallista kommunikaatiota, eli haastattelut on litteroitu ensin nauhoitusten ja muistiinpanojen avulla kirjalliseksi tekstiksi. Litteroinnilla tarkoitetaan aineiston eli äänitteiden puhtaaksi kirjoittamista sana sanalta. Sen avulla mahdollistetaan aineiston tulkitseminen sekä johtopäätösten kirjoittaminen. (Sarajärvi & Tuomi 2002, 105.) Litteroinnin jälkeen aineisto pilkottiin osiin ja sieltä poimittiin opinnäytetyöni tutkimuskysymyksen kannalta relevantimmat asiat. Tämän jälkeen tulokset käsiteltiin ja ne järjestettiin uudeksi, selkeämmäksi kokonaisuudeksi.

5.3 Tutkimuksen eettisyys

Etiikka on tieteenala, jossa tutkitaan moraalialia, sekä ihmisten moraalista käyttäytymistä. Moraalinen käsitys on ymmärrystä hyvästä ja pahasta, sekä oikeasta ja väärästä. Erityisesti rikosseuraamusalalla saattaa tulla useinkin vastaan tilanteita, joiden selvittämiseksi ei ole olemassa yhtä yksiselitteistä ratkaisua. Saattaa olla vain ratkaisuja, joissa on kaikissa lopputuloksissa sekä positiivisia että negatiivisia ominaisuuksia. Tällöin vaaditaan eettistä ajattelukykyä. Sen avulla voidaan pohtia oikean ja väärän suhdetta omien ja esimerkiksi yhteiskunnassa vallitsevien arvojen kautta. (Kuula 2013, 21.) Keskeisiä tutkijan työhön vaikuttavia ajatusmalleja ovat perustuslaissakin säädettyt ihmisarvon loukkaamattomuus sekä oikeudenmukaisuuden edistäminen yhteiskunnassa (Perustuslaki 1999/731).

Eräs etiikan tieteenalan tutkimusnormi on tutkittavan tunnistettavuuden estäminen, eli anonymitteen luominen (Kuula 2013, 201). Tutkittavien tunnistetietojen kätkemisellä varmistetaan, että tutkittaville ei voi koitua minkäänlaista haittaa tai vaaraa tutkimukseen osallistumisen, tai sen tulosten julkistamisen seurauksena. Rikosseuraamusalan työkentässä itsessään on elementtejä, mitkä ovat omiaan aiheuttamaan voimakkaita ajatuksia sekä tunteita ihmisissä. Usein saatetaan muun muassa kiinnittää erityistä huomiota mediassa esillä oleviin rikostapauksiin, joissa esimerkiksi vakavan rikoksen tekijä on vapautumassa vankilasta.

Tutkijalla on tutkimusta tehdessään eettisiä velvoitteita, kuten tutkittavien vapaaehtoisuus, mikä säilyy prosessin loppuun asti. Mikäli tutkittava haluaisi esimerkiksi keskeyttää osallistumisensa tutkimuksen ollessa vielä keskeneräinen, on tutkijan tähän suostuttava. Mikäli tutkimukseen osallistuva haluaisi perua osallistumisensa jälkikäteen, tulisi kaikki häntä koskeva tutkimustieto tuhota jälkeensä. Osallistumisen vapaaehtoisuus perustuu lakien ohella ihmisen autonomian sekä ihmisarvon kunnioittamisen normiin. (Kuula 2013, 22-23.) Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tulee lisäksi huomioida muun muassa se, kenellä on oikeus nähdä tutkimustulokset sekä miten ja missä ne on tarkoitus julkaista (Clarkeburn & Mustajoki 2007, 67).

Tietosuojalaki (320/2019) turvaa jokaiselle yksityishenkilölle yksityiselämän suojan sekä perusoikeudet, mitä tulee heitä koskeviin henkilötietojen käsittelyyn. Samalla lain tarkoituksena on

hyviin tietojenkäsittelytapoihin myötävaikuttaminen sekä niiden kehittäminen. Laki määrittää tässä tutkimuksessa pitkälti, minkälaisia seikkoja tutkittavien henkilötietoihin liittyen tulee ottaa huomioon. Kuitenkin eräät arkaluontoiset henkilötiedot, kuten henkilön rikokset ja niistä seuranneet rangaistukset olivat tutkimuksessani pienehkössä roolissa. Kuitenkaan opinnäytetyöstäni ei voida missään tapauksessa tunnistaa tutkittavia. Tulosten käsittelyssä jokainen haastateltava on merkitty H-kirjaimella sekä satunnaisesti annetulla numerolla.

Tutkittavien luottamus tutkijaa kohtaan on eräs eettinen normi, jonka opinnäytetyössäni pyrin toteuttamaan. Kunnioitus tutkittavia kohtaan sekä koko prosessin kestävä rehellisyys sekä avoimuus ovat avainsanoja tutkittavien sekä tutkijan luottamuksen rakentamisessa (Kuula 2013, 89). Eräitä tärkeitä tutkijan eettisiä kysymyksiä ovatkin pelon tai haitan aiheutuminen tutkimukseen osallistuvalla. Avoimuus, rehellisyys ja luotettavuus lievittävät pelkoa tutkittavissa, sillä usein juuri tarkan tiedon puute voi aiheuttaa hämmennystä ja epäluuloisuutta. Minkäänlaisista haittaa ei tutkittaville saa koitua tutkimukseen osallistumisesta.

Laadin ennen opinnäytetyön haastatteluiden aloittamista vangeille saatekirjeen (liite 2), mikä jaettiin vangeille hyvissä ajoin ennen tutkimukseen osallistumista. Saatekirjeessä kerroin, mihin tutkimusta tullaan käyttämään, ja miten erimerkiksi aineistoja tullaan säilyttämään. Tutkittaville kerrottiin tarkasti tutkimukseen liittyvät yksityiskohdat, jotka heitä koski millään tavalla. Lisäksi esimerkiksi seikat, kuten tapaamisten kertaluontoisuus, yhteydenpitotapa sekä haastattelutilaisuuteen osallistuvien työntekijöiden määrä tuotiin esiin tutkittaville selkeästi siinä vaiheessa, kun lupaa osallistumiseen pyydettiin. Oleellista oli myös selvittää tuleville haastateltaville, kuinka paljon aikaa tutkimus haastateltavien osalta arviolta vie.

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan eli TENK:n eettisten periaatteiden mukaan tutkittava voi antaa suostumuksensa tutkimukseen osallistumisesta joko kirjallisesti tai suullisesti. Jokaiselta haastateltava pyydettiin saatekirjeen lukemisen jälkeen lisäksi erikseen kirjallinen suostumus tutkimukseen osallistumisesta (liite 3). Osallistujat voivat tehdä aidosti vapaaehtoisen päätöksen vasta silloin, kun heillä on riittävästi informaatiota tutkimuksen kuluista. (Kuula 2013, 106-107; Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012.)

Teemahaastatteluita tehtäessä niiden nauhoittaminen on sekä yleistä että oleellista tutkimuksen täsmällisyyden varmistamisessa. Keskusteluiden nauhoittamisen avulla saadaan säilytettyä haastatteluista olennaiset asiat, jotka sitten litteroidaan puhtaaksi tekstimuotoon. Äänen teknisestä tallentamisesta tulee aina ilmoittaa selkeästi etukäteen tutkittavalle, ja siihen tulee saada lupa ennen nauhoittamista (Kuula 2013, 106-107). Teemahaastatteluiden muistiinpanot sekä nauhoitteet hävitetään asianmukaisesti kuten kaikki salainen materiaali tutkimuksen päätyttyä, ja tästä kerrottiin haastateltaville etukäteen. Lisäksi tutkimusta varten haettiin

tutkimuslupaa (liite 7) Rikosseuraamuslaitokselta, mitä ilman tutkimusta ei olisi voitu toteuttaa (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012.)

Tehdessäni tutkimusta Rikosseuraamuslaitokselle kuuluin viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain säätelyn piiriin. Se määrittää muun muassa salassapidon sekä vaitiolovelvollisuuden, mitä tulee tutkimukseni teemahaastatteluihin sekä tutkimuksessa käytettyihin asiantietoihin, kuten vankitietojärjestelmästä saadut tiedot esimerkiksi haastateltavien rikostyyppistä. Vaikka tutkimukseen on lupa tutkittavilta, ei se poista koskaan salassapitomääräyksiä edes tutkimuksen päättymisen jälkeen (Tietosuojalaki 320/2019).

Talentian laatimissa ohjeissa sosiaalialan ammattihenkilölle (2018) mainitaan eräitä eettisiä periaatteita, joita tulee ottaa huomioon, kun pyritään mahdollisimman eettisiin toimintatapoihin sosiaalityön kentässä. Tällaisia huomioitavia seikkoja on muun muassa jokaisen ihmisen oikeus ilmaista tunteita, myös kielteisiä tuntemuksia. Tavoitteenani oli pyrkiä luomaan haastattelutilanteisiin luottavainen ja avoin ilmapiiri, niin myös negatiiviset kokemukset uskallettaisiin tuoda paremmin julki. Näin myös tutkimuksen eettinen lähestymistapa toteutui paremmin. Lisäksi on eettisestä näkökulmasta toivottavaa kiinnittää erityistä huomiota vangin voimavaroihin ja vahvuuksiin, ja hyödyntää niitä rangaistusajan suunnitelman laatimisvaiheessa. On jokaisen ihmisen oikeus osallistua itseensä liittyvään päätöksen tekoon. (Arki, arvot ja etiikka 2018, 7.)

On tärkeää, että asiakas kokee itse pystyvänsä muutokseen. Vankilaympäristössä vangin toimintamahdollisuudet ovat toki vähäiset, mutta tärkeää on silti pyrkiä luomaan työntekijän sekä vangin välille ilmapiiri, jossa vanki kokee hänellä itsellään olevan valtaa ja voimavaroja muutoksen luomiseen (Oksanen 2014, 45). Vangin pystyvyyden tunnetta tulee pyrkiä vahvistamaan vankeusaikana. Rangaistusajan suunnitelmasta vankilan virkamies voi esimerkiksi matalalla kynnyksellä lukea vangille ääneen konkreettisia edistymisen mittareita. Tällaisia voivat vankilaympäristössä olla esimerkiksi jotkin näkyvät terveyden tai ulkonäköön liittyvät seikat, tai pidemmän aikaa kestänyt rikoksettomuus, päihteettömyys tai hyvä käyttäytyminen. (Oksanen 2014, 71; Vankeuslaki 767/2005.)

5.4 Hyvä tieteellinen käytäntö

Hyvä tieteellinen käytäntö (HTK) on jokaisen luotettavasti, eettisesti sekä lainmukaisesti toteutetun tutkimuksen perusta. Rehellisyys sekä yleinen huolellisuus ovat hyvän tieteellisen käytännön keskeisiä toimintatapoja. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 3.) Myös huolellinen tutkimuksen suunnittelu tukee eettisten toimintatapojen toteutumista. Tutkija selvittää perusteellisesti ennen tutkimuksen aloittamista hänelle kuuluvat oikeudet, vastuut sekä toimintaa ohjaavat periaatteet. Lisäksi oman tutkimusalan lainsäädännön tunteminen on suotavaa, ellei jopa välttämätöntä eettisten toimintatapojen toteutumiseksi.

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta mitattaessa nousee usein esiin kysymykset totuudesta sekä objektiivisuudesta. Objektiivisuus tutkimuksessa toteutuu, kun tutkijan henkilökohtaiset näkemykset tai asenteet eivät tule tutkimuksen tulosten käsittelyssä esiin. Objektiivinen kerrota on puolueetonta ja yleispätevää. Tulokset analysoidaan totuuden mukaisesti, omista henkilökohtaisista käsityksistä riippumatta. (Sarajärvi & Tuomi 2018, 158-160.) Tutkimuksen luotettavuuden arvioimisessa on perinteisesti käytetty käsitteitä reliabiliteetti sekä validiteetti. Reliabiliteetti käsitteenä määrittelee tutkimuksen toistettavuuden. Validiteetti puolestaan kuvaa sitä, onko tutkimuksessa tutkittu sitä mitä on luvattu tutkia. Nämä yhdysvaltalaisen sosiologien Kirkin ja Millerin vuonna 1986 esittelemät käsitteet ovat kuitenkin nykypäivänä yleisessä keskustelussa jo hieman vanhentuneita. Tärkeintä laadullisessa tutkimuksessa on sen kokonaisvaltainen luotettavuus. (Sarajärvi & Tuomi 2018.)

Tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttaa vähentävästi hyvän tieteellisen käytännön loukkaaminen. Tällaisia loukkauksia ovat muun muassa aikaisempien tutkimuksien merkityksen vähättely, puutteellinen tai virheellinen lähteiden viittaaminen sekä tutkimusvilppi. Tutkimusvilppi sisältää esimerkiksi tulosten sepittämisen, eli tulosten virheellisen tai vääristellyn esittämisen sekä tekaistut havainnot. Toisen tutkijan tulosten esittämistä ominaan on myös sepittämistä. Tutkimusvilppiä on lisäksi muun muassa suora plagiointi sekä tulosten vääristely. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6; Sarajärvi & Tuomi 2018, 151.)

Tutkijana olen vastuussa näiden eettisten sekä luotettavien toimintatapojen toteutumisesta. Ymmärrän myös, että piittaamattomuus hyvästä tieteellisestä käytännöstä voisi pahimmassa tapauksessa mitätöidä koko tutkimuksen sekä sen tulokset. Pienetkin epärehellisyydet, eettisten toimintatapojen laiminlyönnit tai jopa merkittävä huolimattomuus voisi johtaa tutkimuksen hylkäämiseen. Tulosten käsittelyssä erottelen selkeästi omat pohdintani tai ajatukset tutkijana. Tutkimuksen objektiivisuus saattaisi vaarantua, mikäli haastateltavat olisivat tutkijalle ennestään tuttuja. Määräaikainen työsuhteeni samassa toimintaympäristössä kuin tutkimus toteutetaan ei kuitenkaan vaikuttanut ennakoasenteisiini tai puolueellisuuteen, sillä haastateltavat vangit eivät olleet minulle työtehtävistäni ennestään tuttuja vankeja.

Tutkijan eettisiä toimintatapoja ohjailee lisäksi tietosuojalaissa (L320/2019) määritelty huolellisuusvelvoite. Sen sisältämiä periaatteita ovat tutkimusta tehtäessä tutkittavien henkilötietojen käsittely niin varoen, että heidän yksityisyyden suojaa ei riskeerata. Laissa määriteltyjen henkilötietojen käsittelyn tulee olla huolellisesti perusteltua sekä suunniteltua (Kuula 2013, 87). Ensisijaisesti on suotavaa karsia sellaiset henkilötiedot tutkimuksesta alun alkaen, jotka eivät ole välttämättömiä tai tarpeellisia tutkimuksen tulosten kannalta. Mitä tulee opinnäytetyöni säilyttämiseen, julkaisuun sekä hävittämiseen, määrittyvät ne Laurea Ammattikorkeakoulun ohjeiden mukaisesti.

6 Tutkimustulokset

Tässä luvussa esittelen opinnäytetyöni kannalta keskeisimmät tulokset. Teemat vaihtelivat haastatteluissa paikkaa ja kysymysten asettelut muotoutuivat haastatteluiden edetessä, tilanteisiin sekä haastateltaviin mukautuen. Olen jakanut tutkimustulokset teemahaastattelurungon teemojen mukaisesti aineiston käsittelyn sekä tulosten tulkitsemisen helpottamiseksi. Haastattelurungossa oli viisi teemaa, ja käsittelen tutkimukseni tuloksia teemoittain omilla alakappaleillaan.

6.1 Yleinen näkemys polutetusta rangaistusajan suunnitelmasta

Teemahaastattelurungon ensimmäinen teema käsitteli vankien yleistä käsitystä polutetusta rangaistusajan suunnitelmasta. Kysyttäessä haastateltavilta, miten he näkevät ylipäätään tämän uuden menetelmän, erosivat vastaukset jonkin verran toisistaan. Yksi kuudesta haastateltavasta oli sitä mieltä, että hänelle ei ole merkitystä minkälainen rangaistusajan suunnitelma hänellä on. Muut viisi vankia pitivät kokeilua hyvänä ja he olivat toiveikkaita sen toimivuuden suhteen.

”No sanotaa näin, että nyt se kuulosti mun mielestä ihan hyvältä se ajatus tälle, että paneudutaan tähän rangaistusajan suunnitelmaa koska mä oon motivoitunut nyt ite suorittamaan näitä ja totanoinni tai niinku ite suorittaa tätä rangaistusajan suunnitelmaa ja hoitamaa tän tuomion niinku ite pois. Ni tota, nyt se kuulosti niinku mun mielest mahdollisuudelta, et täytyy nyt toivoo, et myös sitä se nyt sitte ois.” H4

Ensimmäiseen teemaan liittyen halusin lisäksi selvittää, mikä oli vankien ensimmäinen ajatus polutetusta rangaistusajan suunnitelmasta silloin, kun se kuulivat siitä ensimmäisen kerran tai kun heille ehdotettiin sen laatimista. Tämä kysymys ei kuulunut alun perin teemahaastattelurunkooni (liite 1). Viisi kuudesta haastateltavasta kuuli polutetusta rangaistusajan suunnitelmasta ensimmäisen kerran silloin, kuin heille tarjottiin sen laatimista. Neljä näistä viidestä kertoi, että he eivät reagoineet ehdotukseen polutetusta rangaistusajan suunnitelman laatimisesta erityisen voimakkaasti. Monet lähtivät kokeiluun kuitenkin avoimin mielin siitä kuultuaan.

”Emmä tiiä siis mulle selitettiin se et se on joku pitkälle kakulle sillee, että siinä on useempi niitä, tehdä lyhyemmällä aikavälillä niitä tavoitteita.” H4

”Emmä tiiä, emmä oikee tienny ees sillai mitä se sisältää mut sillai, ku sit ku muuttu tollee et siin alko olla nopeemmin noit tavoitteita tai tollee tehdä tietyt tavoitteet ja sit se näkyy paremmin sillee et edistyy paljo nopeemmi jotenki,

ku pyrkii vaa niihi tiettyihin tavoitteisiin ettei koeta niinku kaikkee koittaa tehdä vaa keskittää energiat ja voimavarat niinku tiettyihin asioihin.” H1

Kysyin haastateltavilta, kuinka usein haastateltavilla on ollut tai tulee olemaan päivittäis-
lavereita jatkossa. Koin kysymyksen olevan tärkeä polutetun rangaistusajan suunnitelman sekä
normaalin suunnitelman erojen ymmärtämisen sekä osoittamisen vuoksi. Polutetuissa rangais-
tusajan suunnitelmissa haastateltavienkin palaverivälit erosivat hieman toisistaan, mutta kes-
kimääräisesti suunnitelmia oltiin päivitetty noin 3 kuukauden välein. Kuudesta haastateltavasta
pisin päivittäispalaverin väli oli viisi, ja lyhin kaksi kuukautta.

”Kaks öö, kahen viiva kolmen kuukauden välein about” H1

”Nii, mitäs siit tulee, neljä- viis kuukautta.” H4

*” No, on mul aika monta ollu tai siis pari on ollu, sanotaa täs puolen vuoden
sisään ni se on aika paljo.” H5*

”Varmaa tyylä muutaman kuukauden välein.” H2

Halusin myös selvittää, miten haastateltavat kokivat palaveriensa aikavälin. Palaverivälien ti-
heys sekä sen tarve oli koettu eri tavoin. Neljä kuudesta oli sitä mieltä, että palaveriväli oli
sillä hetkellä sopiva. Yksi kuudesta haastateltavista oli sitä mieltä, että palaverivälit olivat hä-
nellä liian tiheät. Yksi taas olisi kaivannut tapaamisia sekä tavoitteiden päivittämisiä useammin
henkilökunnan kanssa. Intensiivisyyden tarve johtunee jokaisen henkilökohtaisista tavoitteista
sekä tuen tarpeesta.

*”No emmä tiiä kai se palaveriväli nyt on ihan ok tässä vaiheessa mutta mut kyl
mä odotan et millo sinne aletaa saamaa semmosii hyvii juttuja, sellasii niinku
kannusteita sinne paperille, että niis pääsee eteenpäi.” H4*

”Useemmin ois parempi. Kuukauden, kahen välein.” H6

*” No, on mul aika monta ollu tai siis pari on ollu, sanotaa täs puolen vuoden
sisään ni se on aika paljo” H5*

Haastateltavilta kysyttiin, onko välitavoitteiden asettamisella heidän mielestään jotain hyötyjä
tai haittoja, tai uskovatko niillä olevan yhteyttä heidän toimintatapoihin tai ajattelumaailmaan
jatkossa. Haittoja ei kukaan haastateltava osannut sanoa. Suurin osa haastateltavista koki ly-
hyen aikavälin päivittäispalaverit enemmän positiivisena kuin negatiivisena.

”No on siin ehkä se, ettei oo nii paljoo niit tavoitteita tos kerrallaa et voi niinku keskittyä tommosii pienempii pätkii mis ei oo sit nii paljoo kuitenkaa, liikaa sitä sisältöä sitte.” H2

”Kyl mä uskoisin, et siit jotai hyötyä on. Ainaki motivaatioo et saa ransumerkinät tehtyy.” H6

Monien haastateltavien kanssa keskustelu ajautui normaaliin rangaistusajan suunnitelmaan, ja niissä toteutuvien palaverien aikaväleihin. Normaalisissa rangaistusajan suunnitelmassa tavoitteita ei sinänsä ole tapana päivittää kuin vasta silloin, jos niissä on tullut selkeitä muutoksia, tilanne on jollain muulla tavoin täysin muuttunut tai suunnitelman laatimisesta on kulunut pitkä aika, joskus jopa useita vuosia. Normaaliin rangaistusajan suunnitelmien päivittäminen vaihtelee pitkälti vangin tarpeiden mukaisesti.

”Paljo kuullu tossa niinku pitkän tuomion äijä et ensimmäinen ransupalaveri on ollu joskus kymmenen vuoden kohalla et ei se, se edellinen ransu oli yhtä tyhjän kanssa. Nytte toi ideana vaikuttaa ainaki itelle ihan hyvältä.” H4

”Jotkut on tääl istunu, vaik, sanotaa, tiiän muutaman elinkautisvangin et niil ei oo vittu ollu vaik, tyylit kaheksan, ne on ollu kaheksan tai kymmenen vuotta kii ja niil ei oo ollu yhtää ransupalaverii. Tai sanotaa plus miinus kaheksan vuotta et kymmenen vuot oli vähä liotteluu mut kaheksan vuotta nyt realistisesti kuitenkin, on se nyt silti pitkä aika ilman ransupalaverii” H5

Kun haastateltavilta kysyttiin, onko polutetusta rangaistusajan suunnitelmasta yleisesti puhetta muiden vankien kanssa, niin kaikki kuusi haastateltavaa kertoivat, ettei aihe ole yleinen puheenaihe vankilan asuinosaistoilla. Haastateltavat eivät esimerkiksi osanneet sanoa, kenelle kaikille on laadittu polutettu rangaistusajan suunnitelma. Haastatteluista tuli ilmi, että polutettu rangaistusajan suunnitelma ei liene olevan yleisesti tiedossa Helsingin vankilan vangeilla. Vastausten perusteella kuitenkin puheenaiheet riippuvat siitä, minkälaisella osastolla on:

”Mä en oikee tiiä puhuiks ihmiset ite niiden rangaistus.. koska ei se oo ainakaa kovin yleinen puheenaihe meijä vankien kesken ilmaista vaik näin. Se vähä riippuu niin paljo minkälaisii sun osastol on.” H1

”No eipä me olla mitää vankien kaa täst asiast puhuttu” H2

”No aika vähän. Et ei oo niinku, ite on joutunu niinku selittää jollekki, jos se on tullu puheeks missä yhteydessä. Ja mäki kuulin siitä ekan kerra vasta niinku

tossa vähä enne just sitä sijotteluu et sattuu olee toisella osastolla toinen pitkäaikaishankki et oli tehty sillekkii”. H4

”Emmä tiiä, emmä oo puhunu siit kenenkää kaa.” H5

Tutkimuksessani selvitin haastateltavilta, kokevatko he polutetulla rangaistusajan suunnitelmalla olevan jonkinlaista vaikutusta heidän vankeusaikaansa. Jokainen kuusi haastateltavaa pohti asiaa ja totesi sillä olevan enemmän positiivinen kuin negatiivinen vaikutus. Osa haastateltavista toi ilmi, että pienet tavoitteet sekä niiden suorittaminen kasvattaa rangaistusajan suunnitelman edistämisen motivaatiota. Intensiivisempi toimintatapa vaikuttaa haastateltavien vastausten perusteella tukevan heitä muutoksessa paremmin, kun omaa edistymistään voi seurata konkreettisesti.

”No on sil vähä sillee et tulee se tietty sisältö niihi, mun tapauksis niihi muuttaman kuukauden jaksoihi, että kyl se nyt vaikuttaa.” H2

”Kyl kai siit tulee hyvä mieli, ku saavuttaa jotain.” H1

Halusin selvittää haastateltavilta, valitsisivatko tai pyytäisivätkö he tulevaisuudessa itselleen polutetun rangaistusajan suunnitelman normaalin sijaan, mikäli joskus joutuisivat jälleen vankilaan. Neljä kuudesta haastateltavasta vastasi, että ottaisivat mieluummin polutetun rangaistusajan suunnitelman tulevaisuudessakin. Yksi kuudesta haastateltavasta vastasi, että vastaus kysymykseen riippuisi tuomion pituudesta. Haastateltavan mielestä vasta pitkällä tuomiolla polutetun rangaistusajan suunnitelman hyödyt tulisivat paremmin esiin. Yksi kuudesta kertoi, ettei hänelle ole niinkään väliä, minkälainen suunnitelma hänelle laadittaisiin tulevaisuudessa.

”Todennäkösesti mä tekisin sen uudelleen.” H1

”Kyl mä varmaa ottaisin ton polutetun ransun. Paljon useemmi noit palavereja ja tommosii ni siin voi muuttuu toi mieli aika helposti kuitenkin.” H2

”Polutettu. Saa paremmi hoidettuu asioita.” H6

”Emmä välttämättä ainakaa täs vaihees oo sillee huomannu ni... itelle aika sama.” H3

”Kyl pitäis olla sellane joku lähemmäs kolme vuotta niinku istuttavaa et jotenki näkisin siin niinku mitää hyötyy.” H5

Lisäksi teemahaastattelurungon ulkopuolelta kaksi vankia toivat itse esiin, että polutettu rangaistusajan suunnitelma sekä sen suorittaminen vaatii vangilta itseltään motivaatiota sen

edistämiseen. Haastateltavat toivat esiin, että menetelmä ei toimisi sen paremmin kuin normaalikaan suunnitelma vangeilla, joilla ei ole itsellään yhtään sisäistä motivaatiota edistää omaa vankeusaikaansa. Menetelmä on intensiivinen, ja se vaatii jokaisen osapuolen aktiivista osallistumista, jotta edistymistä saadaan aikaan. Työntekijät auttavat suunnitelman laatimisessa, mutta sen suorittaminen kuuluu yksin vangille. Eräs haastateltavista korostikin, että motivoituneita vankeja, jotka ovat lähteneet mukaan polutettuun rangaistusajan suunnitelmaan, tulisi palkita myös vankilan puolesta rangaistusajan suunnitelmien edistämisestä muun muassa avoimemmilla olosuhteilla.

”Aikasemmil tuomioilla mä en oo yhtää paneutunu siihen et niin sanotusti mä en oo koittanu edistää itseeni tai omaa hyvinvointii tai edistää mun asioit tääl millää tavalla, ku mä oon ollu tääl.” H1

”Mun mielest semmoset, jotka oikeesti pyrkii suorittaa ja niinku motivoituneesti suorittaa tuol sitä ransua et mun mielest, mun mielest niit pitäis myös sitte palkita et sit pitäis olla jotai niinku.” H4

6.2 Osallisuuden toteutuminen rangaistusajan suunnitelman teossa

Teemahaastattelurungon toisessa teemassa käsiteltiin vankien osallisuutta omien rangaistusajan suunnitelmien tekoon. Kysyttäessä vangeilta, miten he ovat saaneet olla itse mukana rangaistusajan suunnitelman laatimisessa, sekä minkä varren se ovat saaneet itse vaikuttaa sen sisältöön, haastateltavien vastaukset erosivat toisistaan jonkin verran. Enimmäkseen kuitenkin vangit kokivat, että ovat saaneet suunnitelmien laatimisessa omat äänensä kuuluviin sekä toiveensa sisällöistä mukaan suunnitelmiin.

”Siin voi heittää ihan vapaasti ideoita” H1

”Aika paljon kumminki (saanut osallistua suunnitelman tekoon). Se on ihan hyvä juttu et on noit omii juttui siel kans. Mä oon ite päättäny et mihi mä haluan, noit kaikkii väkivaltaryhmii sun muuta tämmöstä mä haluan ottaa siihen.” H2

Helsingin vankilassa on erilaisia asuinosaistoja, jotka eroavat toisistaan muun muassa siinä, kuinka paljon sellien ovet ovat päivässä auki. Pienimmillään suljetuimmilla osastoilla tämä aika on tunnin vuorokaudessa, kun taas avoimemmilla osastoilla ovet voivat olla auki jopa kaksitoista tuntia. Kuudesta haastateltavasta yksi oli suljetummalla osastolla, jossa ovet ovat auki vain tunnin vuorokaudessa, eikä minkäänlaista toimintaa ole. Tällöin rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden toteuttaminen voi olla hyvin vaikeaa. Haastateltava suljetummalta osastolta näin ollen myös koki, että ei saanut rangaistusajan suunnitelmaansa haluamiansa sisältöjä, mutta ymmärsi kuitenkin syyn, miksi rangaistusajan suunnitelma ei toistaiseksi etene toivotulla

tavalla. Kyseiselle vangille kuitenkin oltiin räätälöity suljetumpiin olosuhteisiin sopivia tavoitteita, kuten päihdeettömyyssitoumus sekä keskustelut psykologin ja ohjaajan kanssa. Haastateltava tarkoittaa ”veekooämmällä” Viisi keskustelua muutoksesta -keskusteluohjelmaa (VKM).

”Täl hetkel se on vähä ongelmallist et koska mä oon täällä. Se totta kai rajaa ne et mä en oikee tiiä. Mä en oikee pysty tekee täl hetkel, ku tiettyi asioit tääl. Nyt mä, nyt mä oon onnistunut mä oon saanu ittelle sen yksilöpäihdesitoumuksen tässä. Sit osastolta tulee se (ohjaajan nimi) tänne vetää sitä veekooämmä mulle. Sit psykologi käy tääl niinku niit moraalikäsitteen asioita.” H1

Kysyttäessä haastateltavilta hyviä ja huonoja puolia rangaistusajan suunnitelman tekoon osallistumisesta, tuli esiin enimmäkseen positiivisia seikkoja. Oma osallisuus rangaistusajan suunnitelman teossa koettiin tärkeänä vankeusajan suunnittelun sekä sen sisältöjen kannalta.

”En tiiä mun mielest se on ihan hyvä et pystyy yhes suunnitella tietyt tavoitteet ni sillo pystyy paremmin seuraa sitä etenemistä.” H1

”No emmä tiiä, ei sil oo oikee mitää, ainakaa negatiivista vaikutusta.” H2

Osallisuuden teemaan kuului myös kysymykset siitä, miten vanki kokee työskentelyn yhdessä henkilökunnan kanssa rangaistusajan suunnitelman teossa, sekä miten tämä yhteistyö heidän mielestään näkyy. Ajatukset henkilökunnan kanssa tehtävästä yhteistyöstä olivat yksimielisesti melko positiivisia.

”Kyl se mun mielest on ollu ihan hyvä sillee et mul on tietyt ihmiset ain niinku siinä ja yhdessä ollaa päätetty kaikki. Se ottaa stressii pois, ku ei tarvii murehtii siit ku kaikki pysyy tasasesti mukana asiois ku on niit palaverit useemmi. Mua se on helpottanu omal taval koska mul on nii monta ihmistä, jotka hoitaa tääl mun asioita eteenpäi tai nii mä pystyn siin pitää semmosen yhteys niinku vähä niinku palaverin mis kaikki, ku tullaa yhteen ni kaikki pysyy niinku tasasesti mun asiois.” H1

”Onhan se, onhan se tärkeet, et jos mietitää vangin tai niinku vaik mietitää mun näkökulmast asioita et miten mä haluan et ne menee, ni ei se oikee toimi sillee et viis muuta ihmistä päättää mun puolesta ja mä vaa meen sen mukaa et mielummi sillee et mä oon myös mukana et mä oon se kuudes henkilö ja me yhes mietitää sitä.” H4

6.3 Rangaistusajan suunnitelman sisältö

Ensimmäiseen teemaan sisältyi myös polutettujen rangaistusajan suunnitelmien tavoitteiden käsittely. Kysyin haastateltavilta, minkälaisia tavoitteita heillä oli polutetussa rangaistusajan suunnitelmissaan. Koska rangaistusajan suunnitelmat laaditaan jokaiselle henkilökohtaisesti, omat tarpeet sekä vankeusajan tavoitteet huomioiden, rangaistusajan suunnitelmien tavoitteet erosivat jokaisella toisistaan. Polutetussa rangaistusajan suunnitelmassa nämä tavoitteet voivat usein olla pienempiä, joten useamman tavoitteen samanaikainen suorittaminen on mahdollista polutetussa rangaistusajan suunnitelmassa. Näin suunnitelman edistäminen on myös tehokkaampaa. Sen konkreettinen edistyminen saattaa motivoida vankia uudella tavalla, myös suljetummissa olosuhteissa, jolloin ei normaalisti vankeusaikaa voi juurikaan edistää.

”Mul on kaks tavotetta. Mä oon niinku toteuttanu niit koko ajan täs.” H1

”Mul on ollu päihteettömyyttä, väkivallattomuutta, väkivaltatyöskentelyä, päihdetyöskentelyä, semmosta. Sit koulutusasioiden niinku hoitamista ja nyt loppuvaiheilla sitte noita koevapauteen valmisteluita ja tämmöstä” H2

”Jotai semmosia väkivaltakurssihommia pitäis käydä ja sitte opiskelu oli siinä.” H4

Polutetussa rangaistusajan suunnitelmassa on tiiviimpi tahti suunnitelman edistämisessä, jolloin sen suorittaminen luonnollisesti vaatii myös vangilta enemmän toimenpiteitä. Pohdin ennen haastatteluiden aloittamista, kokeeko kukaan haastateltavista polutetun rangaistusajan suunnitelman myös vaativan heiltä enemmän. Tavoitteita on usein muutaman kuukauden ajalle muutama, minkä jälkeen tavoitteet laitetaan taas uusiksi muutamaksi kuukaudeksi. Kysyin vankeilta, onko polutettu rangaistusajan suunnitelma velvoittanut heitä itseään jollain tavalla. Suljetusta kysymyksestä huolimatta kukaan kuudesta ei sinänsä kokenut olevansa erityisen velvoitettu tai painostettu suorittamaan suunnitelmaansa. Yksi haastateltavista kuitenkin sivusi polutetun rangaistusajan suunnitelman intensiivisyyden haastavan myös vankia olemaan aktiivisempi.

”No sanotaa et se on vähä sillee intensiivisempi siin mieles et tehää jotkut tavoitteet et, jos jotai niinku aikoo tehdä. Vaikka hakee lomille tai niinku vapautuu, vaikka jostai vähä avonaisemmist ympäristöist nii joutuu niinku sit tehdä sit jotai sen etee ja sit tota noi niinku oikeesti niinku jotai täytyy tehdä sen etee ja tolle.” H5

”Ei, eekai. Tai no onhan noi mitä me sovittii et mä käyn ton koulun ja sit mun pitää se tehdä just.” H3

Pyrin tutkimuksessani myös selvittämään vankien näkemyksiä polutetusta rangaistusajan suunnitelmasta verrattuna normaaliin suunnitelmaan, mikäli heiltä löytyisi kokemusta molemmista. Selvitin ensimmäisessä teemassa, minkälaisia eroja suunnitelmissa on, tai miten ne näkyvät sekä vaihtoehtoisesti selvitin, huomataanko suunnitelmilla olevan minkälaisia käytännön eroja. Kahdella kuudesta ei ollut aikaisempaa kokemusta normaaleista rangaistusajan suunnitelmista ensikertalaisuuden vuoksi. Ne neljä, joilla kokemusta oli molemmista suunnitelmista, vastaukset erosivat toisistaan hieman.

”Noit ransutapaamisii on nyt ollu enemmän.” H1

”Pääsee avotaloo sit ennen kesää. Ei oo ennen luvattu tommosii. Onha toi nyt parempi. Toi ainaki pidetään tai annetaa tavotteita ja sit ainaki uskoo et, jos jotai sovittaa et vaikka johki avotaloo tai johki ni sit sinne kyl pääsee sitte et ei sitä oo ennen oikee tienny.” H3

”Emmä tiiä, saa paremmi hoidettuu asioita.” H6

Kaksi haastateltavaa eivät tieneet, mitä eroa polutetulla rangaistusajan suunnitelmalla on normaaliin rangaistusajan suunnitelmaan. Toinen näistä oli ensikertalainen, mistä syystä hänellä ei ollut ollut muuta rangaistusajan suunnitelmaa kuin polutettu, eikä näin ollen vertailukuvaa ollut. Toisella näistä puolestaan oli aikaisemmin ollut normaali rangaistusajan suunnitelma, eikä tästä huolimatta ollut tietoinen niiden sisältämistä eroavaisuuksista.

”No emmä tiiä mitä eroo sil on oikee siihe normaali” H2

Kolme neljästä haastateltavasta, joilla oli kokemusta aikaisemmilta tuomioilta myös normaaleista rangaistusajan suunnitelmista, kokivat normaalit suunnitelmat polutettua negatiivisemmiksi. Nämä kolme vankia olivat sitä mieltä, että aikaisemmat, normaalit rangaistusajan suunnitelmat eivät heidän kohdallaan tuntunut edistäneen aikaisempaa vankeusaikaansa mitenkään. Nämä kolme haastateltavaa kuvailivat aikaisempia rangaistusajan suunnitelmiaan sekä niiden sisältöjä seuraavasti:

”En mä suorittanu mitää ransuu. Se vaa oli. En mä tiiä allekirjotinks mä ees.” H5

”No ne aikasemmat ransut on ollu aika yhtä tyhjän kanssa. ei niis oo oikee ollu niinku mitää semmosta et se on jollai yhellä haastattelulla joskus joku tehny ja sit sulle vaa tulee se allekirjotettu et siin ei niinku pääse juurikaan ite vaikuttaa siihe. Sit sinne tulee ne niinku tuomion alussa on tullu ne tietyt jutut ja sit ei sitä käsitellä sitä ransuu enää niinku muun tuomion aikana. Ei niis oikeestaa ollu

mitää. Niis oli vaa jotain just jotai asenteita ja väkivaltasuutee ja tommosee et ei siin sillee.” H4

”Mun ransus oli alun perin yks tavote valmistautuminen siviili ei mitää muuta kolmen vuoden ajalle.” H1

Haastateltavilta kysyttiin, minkälaisia sisältöjä he haluaisivat tämän hetkisten rangaistusajan suunnitelmiansa sisältävän enemmän tai vähemmän. Lisäksi halusin selvittää, minkälaisen sisällön vangit kokisivat itselleen aidosti hyödyksi tulevaisuutta sekä vapautumista ajatellen. Vastauksissa korostui yleisesti avoimempien olosuhteiden toive. Eräs vanki pohti, että vapautumisen valmisteluun hän voisi itse vaikuttaa käymällä valmentavan koulutuksen (Valma) vielä vankeuden aikana, jolloin hänelle voisi itselleen selkiytyä tulevaisuuden suunnitelmat siviiliin lähtiessä.

”En oo tehny niinku verollist työtä tai rehellist työt tai niinku sillee ni mä en tiiä mikä mua kiinnostaa, mitä mä jaksan tehdä tai sillee tietsä sillee et valmas näkis sen et semmosii realistisii niinku et mitä vois tehdä.” H5

”No just avoimemmat olosuhteet ja niinku yleisesti semmone että... et sellasii hommii että, mä toivon et se ei oo vaa sellast loputonta suljetussa vankilassa niinku, niinku työntekijöillä juoksuttamista ja niinku kurseilla juoksuttamista ja että seki menettää merkityksensä jossai vaiheessa, seki loppuu jossai vaiheessa ne ohjaajalla juoksemiset.” H4

”No sanotaa näin, että painotettais sitä mut tai niinku henkilön vapautumista ja tommosta et tota noi et ne ei joutuis lähtee tost vaa tieksä nii sanotusti jätessäkin kans tonne noin ni et jos meinaa et ei enää palaa niinku vankilaa. Nii et se tehtäis hyvin et nytki mä olin aika hyvi siviilissä et mä en saanu sillee mitää muuta jeesii ku et mä sain kämpän ja oikeestaa kyl mä niinku pärjäsin siel aika hyvin.” H5

6.4 Kehitysehdotukset

Neljäs teema haastattelurungossa (Liite 1) koski kehitysehdotuksia, mitä vangeilla oli ehdottaa polutetun rangaistusajan suunnitelman käytäntöön jatkossa. Kysyin, mitä he muuttaisivat tai säilyttäisivät polutetuissa rangaistusajan suunnitelmissa, jos lähtisivät sitä kehittämään. Haastateltavat korostivat, että he säilyttäisivät suunnitelmien henkilökohtaisen räätälöinnin myös jatkossa. Vastauksissa korostui myös toive, minkä mukaan polutetut rangaistusajan suunnitelmat olisit tarkoituksen mukaista laatia jokaisen henkilökohtaisiin tarpeisiin sekä toiveisiin vastaten. Muutosehdotuksia ei haastateltavat keksineet.

”Emmä tiää se on varmaa vähä vangist riippuvainen et koska, jos jotkut tarvii enemmän tukee tai jotkut kokee hyödyllisemmäks sen et ne näkee useemmin tai pitää useemmin tarkastaa niit tavoitteit tai nähä. Ni must tuntuu et mä en tiää, kato ku kaikkien ihmisten kohal et onks tää kaikil erilaine et onks tää henkilökohtasesti suunniteltu jokaiselle vai onks se sillee suunniteltu et kaikil on vähä samanlaine. koska jos se on kaikil erilaine nii jollai se on jo valmiiks tiiviimpi ja joillai ei. Ni silleehä se kuuluis olla. Jos se aatellaa aina vangin henkilökohtasii tarpeita ja niitten mukaa suunnitellaa sitä edistymistä nii sillo se tukee sen vangin kuntoutumista.” H1

Vaikka kehitysideoita ei haastateltavilta sinänsä saatu, nousi toiveikkuus käytännön tulevaisuudesta sekä sen toimivuudesta kuitenkin useasti esiin. Monet korostivat myös sitä, että eivät osaa ottaa tähän osioon kantaa, kun eivät tiedä, millaiset polutetut rangaistusajan suunnitelmat muilla vangeilla on. Haastateltavien vastauksissa korostui se, että he toivoivat muilla vangeilla olevan kokeilusta hyviä kokemuksia. Muun muassa elinkautisvankien rangaistusajan suunnitelmien nykyisestä käytännöstä oltiin huolissaan. Vastauksissa korostui erityisesti avoimempien täytäntöönpanojen toive.

”Mut mun mielest toi on ennen kaikkee, kuulostaa hyvältä et motivoituneille pitkäaikaisvangeille. Sillee että heillä ois oikeesti mahdollisuuksia päästä avoimempii olosuhteisii aikasemmassa vaiheessa vaikkapa. Toi et mitä pidempää sä oot kivitalossa ni sitä huonompi homma se on. Sitä vaikeempi aina se on palata tonne siviiliin. Et mun mielest se palvelis oikeesti kaikkia, yhteiskuntaa ja kaikkee et, jos pitkäaikaisvangit pikkasen aikasemmi pääsis tonne avotoloihi ja sopeutuis enemmän tommosee avoimempii olosuhteisii. Se on oikeesti aika jyrkkä pudotus joku kymmenen vuoden jälkeen lähtee tosta portista. Siin ei oo hirveesti opittu ikinä uusia taitoja tai mitää tällästä.” H4

Erään haastateltavan kanssa keskustellessa muiden vankien yleisestä epätietoisuudesta polutettua rangaistusajan suunnitelmaa kohtaan, pohdittiin sen merkitystä. Kyseinen haastateltava toi muun muassa esiin, että polutetun rangaistusajan suunnitelman mainostaminen nimenomaan vankien puolelta voisi lisätä sen tietoisuutta sekä jopa halukkuutta saada itselleenkin polutettu suunnitelma.

”Se kannustaa ihmisii niinku myös, niinku muitaki osallistumaa tollasee, suorittamaa tota, ihmiset rupee puhuu tuol et mulle se on ainaki iha hyvä, että asiat toimii. Ni, se on tieksä muillekki, muutki lähtee helpommi siihe periaattees, et jos neki halua.” H4

6.5 Vankien itsearviointilomake

Teemahaastattelurungon (Liite 1) viides, eli viimeinen teema käsitteli itsearviointilomaketta (Liite 4), mikä vangeille annetaan täytettäväksi rangaistusajan suunnitelmien päivittämissalaverieissa. Viidennessä teemassa kysyin yleisen mielipiteen myös vankien itsearviointilomakkeista työelämäkumppanin toiveesta. Haastatteluissa pyrittiin myös saamaan esiin mahdolliset kehittämissuhteet, mitä vangille tulisi mieleen lomakkeeseen liittyen. Lomake oli yksimielisesti vankien mielestä selkeä sekä sopivan mittainen. Usein moniongelmaiset, kuten ADHD- sekä muista keskittymishäiriöistä kärsivät vangit voisivat kokea pitkät, monisivuiset paperit liian haasteellisiksi keskittyä. Itsearviointilomake kuitenkin koettiin melko maltilliseksi sekä selkeäksi.

”Emmä oikee tiä, mun mielest se on ihan hyvä koska ne sillee näkee sen mitä mielt sä oot henkilökohtasesti siit, et miten sun asiat on edenny.” H1

”No must tää oli ihan hyvä. Selkee.” H5

”No emmä tiä ei tää liia pitkä oo tää on aika, aika iisi.” H4

”Eipä täs oikee, täs on aika hyvin nää kysymykset mun mielest.” H2

”No emmä tiä, ei mun tapaukses tätä oo pahemmin läpikäyty.” H3

7 Johtopäätökset

Tässä luvussa vastaan tutkimuskysymykseen saatujen tuloksien avulla, sekä peilaan niitä opinnäytetyöni teoreettisen viitekehyksen kirjallisuuteen sekä aikaisempiin tutkimuksiin. Opinnäytetyöni tarkoituksena oli selvittää, miten vangit kokevat polutetun rangaistusajan suunnitelman. Lisäksi halusin selvittää tarkemmin, miten vangit ovat saaneet itse osallistua omaan rangaistusajan suunnitelmaan sekä minkälaista vaikutusta sillä voi olla vankeusaikaan. Keskeinen aihe tutkimuksessani on ollut se, voiko polutetulla rangaistusajan suunnitelmalla olla kuntoutuksellisia vaikutuksia. Selvitin myös vankien kehittämissuhteita polutettuun rangaistusajan suunnitelmaan tulevaisuudessa. Olen kiteyttänyt keskeisimmät tutkimustulokset alaotsikoin teoreettisiin jäsennyksiin.

7.1 Vankien näkemyksiä polutetusta rangaistusajan suunnitelmasta

Vangeilta selvitettiin, miten he vastaanottivat polutetun rangaistusajan suunnitelman, kun sitä ensimmäistä kertaa ehdotettiin heille. Viisi kuudesta haastateltavasta kuuluivat polutetusta rangaistusajan suunnitelmasta ensi kertaa silloin, kun sen laatimista ehdotettiin heille. Vaikka ensivaikutelma kokeilusta ei herättänyt vangeissa erityisiä ajatuksia, lähtivät kaikki siihen avoimin mielin. Pääosin haastatellut vangit näkivät uuden käytännön hyödyllisenä itselleen sen

intensiivisen työtteen ja tuetumman vankeusajan vuoksi. Osa myös piti polutettua rangaistusajan suunnitelmaa uudenlaisena mahdollisuutena muuttaa elämänsä suunta vankeuden aikana.

Halusin lisäksi selvittää, miten haastateltavat kokivat palaveriensa aikavälin. Tuloksissa korostui henkilökohtaisten kokemusten tuomat erot. Palaverivälien tiheys sekä sen tarve oli koettu hyvin eri avoin. Neljä kuudesta oli sitä mieltä, että palaveriväli oli sillä hetkellä sopiva. Yksi kuudesta haastateltavista oli sitä mieltä, että palaverivälit olivat hänellä liian tiheät. Yksi puolestaan olisi kaivannut tapaamisia sekä tavoitteiden päivittämisiä useammin henkilökunnan kanssa. Intensiivisyyden tarve johtunee jokaisen henkilökohtaisista tavoitteista sekä tuen tarpeesta. Tulokset vahvistavat sitä tavoitetta, minkä mukaan rikosseuraamusalalla työtä tulisi tehdä lähtökohtaisesti vangin omista tarpeista käsin, yksilöllisesti ja asiakaslähtöisesti (Rikosseuraamuslaitos 2018e).

Opinnäytetyön tuloksien perusteella polutettu rangaistusajan suunnitelma koettiin pääosin hyvänä. Neljä kuudesta haastateltavasta vangista kertoi, että valitsisi polutetun rangaistusajan suunnitelman tulevaisuudessa, mikäli uusia tuomioita joskus tulisi. Yhdelle ei kertomansa mukaan ole mitään väliä ja yksi haastateltava kertoi valinnan riippuvan tuomion pituudesta. Haastateltava pohti polutetun rangaistusajan suunnitelman hyötyjen näkyvän vasta pidemmällä tuomiolla. Ne, jotka ottaisivat polutetun rangaistusajan suunnitelman jatkossakin, kokivat sen hyödyllisemmäksi itselleen kuin normaalit rangaistusajan suunnitelmat. Kaikki kuusi haastateltavaa kuitenkin totesi polutetulla rangaistusajan suunnitelmalla olevan enemmän positiivista kuin negatiivista vaikutusta vankeusaikaan.

Haastateltavat vangit pitivät polutetun rangaistusajan suunnitelmaa pääosin systeemiä toimivana. He, joilla vankeusrangaistus oli vasta alussa, olivat toiveikkaita, mutta myös hieman kriittisiä käytännön suhteen. Osa vangeista pelkäsi, että polutettu rangaistusajan suunnitelma on Rikosseuraamuslaitoksen keksintö, mikä näyttää ulospäin organisaation hienolta uudelta systeemiltä, mutta ei käytännössä kuitenkaan toimisi. Kuitenkin yleisesti ottaen käytäntö nähtiin positiivisessa, tai vähintäänkin neutraalissa valossa epäilyksistä huolimatta. Ihmisiä luonnollisesti motivoi pienet onnistumisen kokemukset, ja voi parhailaan päästä jopa positiiviseen kierreeseen, kun pieniä onnistumisia tulee monta. Uskon tällaisen kierteen johtavan parhaimmillaan jopa elämäntapamuutoksiin ja uudenlaiseen ajattelutapaan sekä parempaan minäkuvaan itsestä.

Polutetun rangaistusajan suunnitelman nähtiin edistävän omaa vankeusaikaa sen intensiivisyyden vuoksi. Siinä vangit kokivat pystyvänsä edistää sekä hoitaa omia asioitaan paremmin vankeuden aikana. Neljällä haastateltavasta oli ollut aikaisempaa kokemusta myös normaalista rangaistusajan suunnitelmasta. Kolme näistä näki normaalin suunnitelman olleen melko hyödytön ja jopa tarpeeton. Nämä kolme haastateltavaa olivat sitä mieltä, että aikaisemmat, normaalit rangaistusajan suunnitelmat eivät heidän kohdallaan edistäneet vankeusaikaa millään

tavalla. Suunnitelmat olivat tutkimustulosten mukaan olleet haastateltavilla aikaisemmin sisällöllisesti melko vähäisiä.

7.2 Osallisuuden ja asiakaslähtöisyyden toteutuminen

Vankilassa suoritettavien työtehtävien tulisi olla lähtökohtaisesti asiakaslähtöisiä. Polutetuissa rangaistusajan suunnitelmissa korostuu asiakaslähtöisyys, vankia osallistavat toimintatavat sekä työntekijän ja vangin välinen yhteistyö. Vangit kokivat tämän yhteistyön keskimäärin melko hedelmälliseksi. Tutkimustulosten mukaan kaikki kokivat saaneensa osallistua polutettujen rangaistusajan suunnitelmien laatimiseen sekä sen päivittämiseen säännöllisesti. Haastateltavat kokivat tullee kuulluksi rangaistusajan suunnitelmien laatimisvaiheessa. Polutetuissa rangaistusajan suunnitelmissa oli haastateltavien mukaan myös jonkin verran työntekijöiden laatimia tavoitteita. On rangaistusajan suunnitelmasta vastuussa olevan viranomaisen velvollisuutena pyrkiä auttamaan vankia löytämään tämän voimavarat sekä vahvuudet (Vastamäki 2010, 5-6).

Antonovskyn vuonna 1979 esittämä koherenssi sekä sen merkittävyys henkilölle korostui myös tutkimustuloksissa. Jokaisella henkilöllä on omat henkilökohtaiset voimavarat, mitkä lisäävät koherenssia (Vastamäki 2010, 5). Polutetuissa rangaistusajan suunnitelmissa näiden voimavarojen tunnistaminen sekä lisääminen omiin rangaistusajan suunnitelmiin toteutui tutkimuksen tulosten mukaan melko hyvin. Myös säännöllinen oman etenemisen näkeminen lyhyen aikavälin palavereissa motivoi tutkimustulosten mukaan vankia jatkamaan edistymisen tiellä ja se toi heille itseluottamusta.

Osallisuuden lisääminen tukee vangin desistanssia, eli rikollisuudesta irrottautumista. Osallisuus sekä omiin asioihin vaikuttaminen voi lisätä koherenssin, eli pystyvyyden tunnetta. Tutkimustulosten mukaan oma osallisuus rangaistusajan suunnitteluun koettiin positiivisena. Kun rangaistusajan suunnitelmia laaditaan yhdessä viranomaisen kanssa, voi vanki kokea tämän tyyppisen työskentelyn jopa voimaannuttavana, kun kokee itsensä tasavertaiseksi toimijaksi. (Laine 2014, 294-195.) Yhteistyö yhdessä vankilan ja arviointikeskuksen työntekijöiden kanssa koettiin hyvänä ja toimivana.

Tutkimustulosten mukaan jotkut vangit kokivat polutettuun rangaistusajan suunnitelmaan osallistumisen vaativan vangilta paljon sisäistä motivaatiota. Esiin tuli muun muassa näkemys, minkä mukaan polutettu rangaistusajan suunnitelma ei toimisi sen paremmin kuin normaali rangaistusajan suunnitelma, jos vanki ei itse olisi halukas työstämään omaa vankeusaikaansa. Vangit toivat esiin, että motivoituneita vankeja tuli palkita siitä, että työstävät omaa rangaistusajan suunnitelmaa omasta tahdostaan aktiivisesti. Palkitsemisella viitattiin avoimempiin olosuhteisiin, kuten avolaitossijoitteluun tai valvottuun koevapauteen siirtymiseen suljetusta vankilasta.

Tutkimustulosten mukaan Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskuksen laatima vankien itsearviointilomake todettiin hyväksi. Kaikki kuusi haastateltavaa vankia olivat sitä mieltä, että itsearviointilomake on hyvä ja käytännöllinen. Itsearviointilomake koettiin tarpeeksi selkeänä sekä maltillisena. Vangit ovat monesti moniongelmaisia, jotka kärsivät esimerkiksi keskittymishäiriöistä (Kostiainen 2018). Arviointikeskuksen laatima lomake (liite 4) on paperisena kaksisivuinen, eikä sen koettu olevan liian pitkä tai sekava. Lisäksi sen koettiin konkretisoivan sen, että vanki otetaan oman rangaistusajan suunnitelman tekoon itse mukaan. Yhdelle kuu-desta haastateltavasta oli itsearviointilomakkeen käyttötarkoitus jäänyt epäselväksi.

7.3 Kuntoutuksen ja uusintarikollisuuden näkökulma

Tutkimuksen tuloksissa korostui vankien toive päästä avoimempiin ympäristöihin suorittamaan vankeusrangaistustaan, kuten avovankilaan tai valvottuun koevapauteen. Jokainen tutkittava toi haastatteluissa esiin toiveen polutetun rangaistusajan suunnitelman vaikutuksesta avoimempien olosuhteiden toteutumiseen. Avoimemmat täytäntöönpanot vähentävät tutkitusti uusintarikollisuuteen sekä edistävät vangin kuntoutumista paremmin (Rikosseuraamuslaitos 2018f).

Kuntoutumisprosessi on usein asteittainen ja harvoin spontaani. Mikä toimii- ajattelun mukaan vangille mielekkäät interventiot toimivat parhaiten kuntoutuksessa. Opinnäytetyön tuloksien mukaan avoimemmat olosuhteet näkyivät miellyttävimpänä tavoitteena rangaistusajan suunnitelmissa. Mielekkäämmät sisällöt myös motivoivat vankia toimimaan aktiivisemmin tavoitteidensa eteen. Näin ollen tutkimukseni tulokset avoimempien täytäntöönpanojen toiveesta tukevat vaikuttavuustutkimuksien tuloksia. Muun muassa Sasu Tynin tutkimuksen (2015) mukaisesti kuntoutuksellisten sisältöjen todettiin olevan vaikuttavampia kuin rangaistus pohjaiset interventiot. (Tyni 2015, 58-59.)

Desistanssin saavuttaminen, eli rikollisesta käyttäytymisestä irrottautuminen on todennäköisempää avolaitoksissa. Avoimemmat olot vahvistavat desistanssin toteutumista paremmin kuin suljettu vankila (Tilastokeskus 2017). Opinnäytetyön tutkimustuloksista nousi esiin vankien oma pohdinta avoimien olosuhteiden tärkeydestä suhteessa vankien kuntoutumiseen. Tuotiin esiin muun muassa se, miten pitkä tuomio suljetussa laitoksessa voi pahimmillaan vaikuttaa vankiin vapautumisen koittaessa. Korostettiin vapautuvan vangin sopeutumisvaikeuksia yhteiskuntaan, jos asteittainen integroituminen takaisin yhteiskunnan toimintoihin on jäänyt välistä. Tutkittavat toivat esiin, että suljetussa vankilassa esimerkiksi uusien taitojen opettelu on usein vähäisempää kuin avolaitoksessa.

Opinnäytetyöni tutkimustulokset myös tukevat näyttöön perustuvaa, eli niin kutsuttua evidence based- ajattelua. Siinä otetaan huomioon myös kokemukselliset tiedot, joita saadaan esimerkiksi kehittämistyön tuloksina. Sen mukaan voidaan huomioida muutkin, kuin tieteellisten

tutkimusten tulokset. Haastatellut vangit kokivat polutetun rangaistusajan suunnitelman menetelmän pääosin hyvänä systeeminä, sekä uskoivat sillä olevan haluttuja tuloksia heidän tulevaisuudessaan. Hyväksi havaitut toimintanäytöt kuuluvat näyttöön perustuvaan ajatteluun. Sen mukaan ei aina tarvita tieteellisiä tutkimustuloksia, jotta erilaisten interventioiden vaikuttavuutta esimerkiksi uusintarikollisuuteen voidaan todentaa. (Rantanen & Toikko 2014, 115-117.)

Näyttöön perustuvan käytäntöön peilaten tutkimustulosten mukaan polutettua rangaistusajan suunnitelmaa voidaan pitää toimivana käytäntönä myös kuntoutuksellisista näkökulmista. Tutkittavat kokivat polutetun rangaistusajan suunnitelman käytännön pääosin hyvänä, joten näyttöön perustuvan ajattelun mukaisesti käytännön voidaan ajatella olevan kelvollinen ja melko onnistunut myös ilman laajempia vaikuttavuustutkimuksia. Periaatteen mukaan toimintatapaa, eli tässä tapauksessa polutettua rangaistusajan suunnitelmaa kannattaa toistaa myös tulevaisuudessa. (Rantanen & Toikko 2014, 115-117.)

Opinnäytetyön tulokset myös osoittavat, että polutetulla rangaistusajan suunnitelmaan sisältyy motivoivia elementtejä. Osa vangeista kertoi siitä tulevan hyvä mieli, kun näkee omat saavutukset sekä edistymiset konkreettisesti rangaistusajan suunnitelman päivittämissä palaverissa säännöllisesti. Tuloksissa myös tuli esiin motivaatio, mikä vangeilla syntyy, kun oma rangaistusajan suunnitelma etenee oman toiminnan seurauksena. Nämä kokemukset, joissa vangit kokivat polutetun rangaistusajan suunnitelman kannustavana, tukevat aikaisempia tutkimustuloksia voimaantumiseen liittyen. Voimaantumisen sekä pystyvyyden kokemuksilla on positiivinen vaikutus vangin kokonaisvaltaiseen kuntoutumiseen (Oksanen 2014, 45).

Hyvän elämän mallin (GLM) periaatteet olivat havaittavissa myös opinnäytetyöni tutkimustuloksissa. Periaatteen mukaisesti rikoksenteijöillä on samanlaiset perustarpeet sekä tavoitteet kuin muillakin ihmisillä. Näitä perustarpeita ovat ihmissuhteet, henkilön fyysinen terveys ja osaaminen, sekä tunne osaamisesta (Laine 2014, 296). Periaatteen mukaisesti myös tutkimuksen haastateltavat toivat esiin esimerkiksi työnteen sekä oman pystyvyyden tunteen tärkeyden. Oma osaaminen tuotti motivaatiota edistää rangaistusajan suunnitelmaa jatkossakin. Tulevaisuuden haaveet olivat samankaltaisia kuten kellä tahansa ihmisellä. Haastateltavat haaveilivat avoimmista olosuhteista, missä pääsisivät muun muassa työskentelemään siviilitöissä sekä tapaamaan läheisiään useammin.

Tutkimuksen tulokset tukivat myös riski- tarve- ja vastaavuus -periaatetta (RNR) sekä sen yhteyttä henkilökohtaiseen kuntoutumiseen. Vankien näkökulmana oli, että jokaiselle vangille tulisi laatia rangaistusajan suunnitelma yksilöllisesti, jolloin suunnitelmat voivat myös erota paljonkin toisista suunnitelmista. Sekä aikaisemmat tutkimukset, että tutkimukseni tulokset tukevat sitä ajatusta, että joillekin riittää kevyemmät toimenpiteet, kun taas joku toinen

saattaa tarvita hyvinkin raskaita sekä intensiivisiä toimia, jotta muutosta muun muassa rikollisessa käyttäytymisessä voi tapahtua.

RNR- Periaatteen mukaisesti vangit toivat haastatteluissa esiin henkilökohtaisten tarpeiden korostamisen sekä niihin vastaamisen. Ihmisen henkilökohtaiset ominaisuudet määrittävät, min-kälaiset interventiot kullekin parhaiten toimii (Tyni 2015, 59). Tutkimustulosten mukaan vangit toivoivatkin työntekijöiltä myös tulevaisuudessa panostusta rangaistusajan suunnitelmiin niin, että ne ovat tarpeeksi kattavia sekä henkilökohtaisesti jokaiselle räätälöityjä ja suunniteltuja.

Opinnäytetyöhön kuului myös yhteiskunnallisten lähtökohtien huomioiminen. Rikosseuraamuslaitos pyrkii edistämään vangin kuntoutusta, vahvistamaan yhteiskuntaan integroitumista sekä ehkäisemään uusintarikollisuutta toteuttamalla turvallisia ja vaikuttavia täytäntöönpanoja (Vankeuslaki L767/2005). Kun vangit saavat vankeusajalleen mielekästä ja motivoivaa sisältöä, voi halua pysyä rikoksettomana löytyä enemmän. Tutkimustulosten mukaan vangit olivat saaneet vaikuttaa omiin vankeusaikoihinsa sisällöllisesti, ja kokivat tämän voimaannuttavana sekä motivoivana. Hyvinvoinnin lisäämisellä, syrjäytymisen ehkäisemisellä sekä voimaantumisen tunteella on yhteys vangin kuntoutumiseen. Laajasti katsottuna vankien kuntouttamiseen panostamisella on vaikutusta yhteiskunnan turvallisuuteen. (Rikosseuraamuslaitos 2018b.)

7.4 Kehittämisen näkökulmia

Teemahaastattelurunkoon (liite 1) sisältyi kysymykset polutetun rangaistusajan suunnitelman kehittämisehdotuksista. Kehittämisen teemaan tutkimuksessa sain vähiten aineistoa. Tämä selittyy osin sillä, että käytäntö on uusi, eikä monilla haastateltavilla ollut vielä ollut kuin esimerkiksi yksi rangaistusajan suunnitelman päivittämispalaveri, tai he olivat olleet vankilassa vasta muutaman kuukauden. Osalla ei myöskään ollut vertailupohjaa normaaleista rangaistusajan suunnitelmista, jolloin kehittämiskohteita voi olla hankala havaita. Koska käytäntö oli haastateltaville pääosin uusi, tuli varsinaisten kehittämisehdotuksien tilalla toiveita sekä ehdotuksia polutetun rangaistusajan suunnitelmien tulevaisuuteen liittyen.

Vankien kehittämisehdotukset sekä negatiivinen palaute jäi vähäiseksi. Kuitenkin sellaisilla haastateltavilla, joilla polutettu rangaistusajan suunnitelma oli vasta otettu käyttöön, olivat korkeat odotukset jatkoa varten. Jotkin tutkittavat tuntuivat olevan jopa hieman epäuskoisia järjestelmää kohtaan. Haastateltujen vankien toiveet olivat korkealla esimerkiksi avoimpien olosuhteiden toteutumisesta, mutta samalla jotkin haastateltavat olivat ikään kuin varautuneen oloisia pettymään systeemiin.

Tutkimustulosten perusteella haastateltavat vangit eivät olleet tietoisia, mikä polutettu rangaistusajan suunnitelma on. Haastatteluista tuli ilmi, että monelle vangille polutettu rangaistusajan suunnitelma ei ollut ennestään tuttu käytäntö. Osa tutkittavista ei tuntunut tietävän

haastatteluidenkaan aikaan, mitä polutettu rangaistusajan suunnitelma tarkoittaa tai miten se eroaa tavallisesta. Osa jopa yllättyi siitä, että polutettu rangaistusajan suunnitelma on erityinen, harvinaisempi toimintatapa. Osalle myös pelkästään polutettu rangaistusajan suunnitelma käsitteenä oli uusi. Tulosten mukaan käytännöstä ei ollut myöskään ollut puhetta muiden vankeiden kanssa, jolloin käytännön yleisen tietämyksen vankien keskuudessa voidaan todeta olleen hyvin vähäistä.

Mikäli vankiloiden henkilöstöresurssit antaisivat tulevaisuudessa myöten, voisi olla tarpeellista laatia polutetut rangaistusajan suunnitelmat useammallekin vangille. Kun vankeja on Suomessa yli 3500, on polutettujen rangaistusajan suunnitelmien määrä tällä hetkellä hyvin pieni kokonaisvankipopulaatioon verrattuna. Polutettuja suunnitelmia on tällä hetkellä noin 15-20 vangilla, ja pelkästään Etelä-Suomen rikosseuraamusalueella. Mikäli käytäntö koettaisiin toimivaksi, voitaisiin se tulevaisuudessa vakiinnuttaa koko Suomeen. Vaikka tutkimuksessani otanta oli pieni ja näin ollen tulosten tulkinnessa tulee olla kriittisempi, ei suunnitelmallinen sekä tuetumpi vankeusaika voi ainakaan oletettavasti vaikuttaa negatiivisesti vankeinhoidon vaikutavuuteen.

8 Pohdinta

Opinnäytetyön prosessi on ollut vaativa, mutta antoisa kokemus. Prosessi kesti kokonaisuudessaan noin puoli vuotta, syksystä 2018 kevääseen 2019. Tutkimuksen teko sekä prosessin raportointi vahvisti omaa ammattiosaamista ja syvensi rikosseuraamusalan osaamista sekä tietämystä entisestään. Aikaisemmista rikosseuraamusalan työkokemuksista huolimatta opinnäytetyöprosessi toi tutkijan roolissa uudenlaisia näkökulmia rikosseuraamusalalla tehtävään työhön. Tutkimuksen teko oli minulle uusi kokemus. Tutkijan roolissa asioita pyritään tarkastelemaan täysin puolueettomasta näkökulmasta. Alkuun tutkijan roolissa oleminen tuntui hämmäntävältä, koska asetelma vankien kanssa oli minulle uudenlainen. Olen aikaisemmin ollut vankilassa sekä työntekijänä että opiskelijana, mutta en koskaan tutkijan roolissa. Kuitenkin ensimmäisen haastattelun jälkeen pystyi rentoutumaan ja oma luonteva tyyli keskustella löytyi haastatteluissa. Prosessiin ryhtyminen vaati laajaa perehtymistä tutkimuksen tekoon.

Tutkijana opinnäytetyön prosessissa ei voinut välttyä eettisyyden pohtimiselta jokaisessa vaiheessa. Eettisiin toimintatapoihin, kuten sosiaalialan ammattihenkilöstön eettisiin ohjeisiin sekä Rikosseuraamuslaitoksen arvoihin oli perehdyttävä, jotta tutkimuksen luotettavuuden pystyi varmistamaan läpi prosessin. Syvempi eettisiin toimintatapoihin tutustuminen on lisännyt osaltaan huolellisuutta rikosseuraamusalalla työskennellessä. Muun muassa lainsäädännön tunteminen rikosseuraamusalan työkentillä on ehdotonta, jotta lainmukaiset sekä oikeudenmukaiset menettelytavat toteutuvat. Rikosseuraamusalan työtehtävien toimintaa ohjaavaa lainsäädäntöä on runsaasti. Lain tunteminen myös varmistaa itselleen tutkijana, sekä haastateltaville

vangeille paremman oikeusturvan toteutumisen. Se lisää huolellisuutta sekä tietynlaista kriittistä tarkastelua myös omaa toimintaa kohtaan.

Koen, että laaja perehtyminen tutkijan eettisiin ohjeisiin sekä rikosseuraamusalaan liittyvään lainsäädäntöön ja vakaa harkinta ennen eri vaiheiden aloittamista varmisti hyvän tieteellisen käytännön toteutumisen tutkimuksessa. Lisäksi kiinnitin erityistä huomiota huolelliseen sekä tarkkaan lähdeviitteiden merkitsemiseen. Perusteellinen sekä ohjeiden mukainen viittaaminen alkuperäislähteisiin myös kunnioittaa muita tutkijoita.

Tutkijana haastateltavia voidaan kuunnella puolueettomana, eikä heidän näkemyksiin tarvitse ottaa kantaa. Tämän tyyppinen objektiivinen asettuminen organisaation ulkopuoliseksi henkilöksi voi myös tuottaa uudenlaisia näkemyksiä tutkijalle myös työntekijänä, jos työskentelee samassa organisaatiossa. Myös haastateltavien voi olla helpompaa avata aitoja kokemuksiaan täysin ulkopuoliselle henkilölle, kuin tutulle työntekijälle. Tutkittavien luottamus tutkijaa kohtaan sekä haastateltavien rehellisyys ja avoimuus myös lisäävät tutkimustulosten luotettavuutta.

Opinnäytetyön tavoitteena oli hyödyttää vankeja. Kun kehittämistyötä tehdään asiakaslähtöisesti, voidaan samalla kertaa ottaa huomioon erilaisia näkökulmia. Joskus voi käydä niin, että kehitetään uudenlaisia käytänteitä sekä toimintatapoja työkentille ilman kehittämisen kohteen sekä työpaikan rakenteiden laaja-alaista ja riittävää tuntemista. Rikosseuraamuslaitoksen arviointikeskus tuntee asiakaskunnan ongelmat sekä tarpeet, mutta kokemus polutetun rangaistusajan suunnitelman käytännön toimivuudesta on vain vangeilla. Siksi on tärkeää ottaa kehityksen kohde mukaan kehitystyöhön. Polutetun rangaistusajan suunnitelman tutkiminen myös vankien näkökulmasta hyödyttää niitä vankeja, joille ne laaditaan tulevaisuudessa, mikäli käytäntöä tulevaisuudessa laajennetaan sekä vakiinnutetaan osaksi normaalia Rikosseuraamuslaitoksen toimintaa koko Suomen alueella.

Opinnäytetyön tuloksista voi hyötyä Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskus sekä muut Rikosseuraamuslaitoksen työntekijät. Haastatteluissa nousi esiin erään vangin ehdotus käytännön laajentamisesta muillekin vangeille. Polutettu rangaistusajan suunnitelma nähtiin hyödyllisenä, ja osa jopa ihmetteli, miksi käytäntö on vasta niin harvalla vangilla. Mikäli polutettuja rangaistusajan suunnitelmia aletaan laatimaan useammille vangeille tulevaisuudessa, on tärkeää lisätä työntekijöiden tietoisuutta uudesta käytännöstä monesta eri näkökulmasta.

Opinnäytetyön tulokset osaltaan vastasivat odotuksiani, mutta osaltaan taas eivät. Hypoteesia ei tutkimuksellani sinänsä ollut, mutta tietynlaisia odotuksia sekä ennakkoon arvailuja minulla kuitenkin oli tulosten suhteen. Koska polutetussa rangaistusajan suunnitelmassa korostuu vankien osallisuus suunnitelman teossa, oli odotettavissa, että tällainen oman osallisuuden vahvistaminen voi tuntua vangista positiiviselta ja jopa voimaannuttavalta. Oma aktiivinen osallistuminen rangaistusajan suunnitelmaan koettiin mielekkäänä tai vähintäänkin toiveita herättävänä

oman tulevaisuuden suhteen. Kuten tuloksistakin tuli ilmi, haastateltavia vankeja motivoi tavoite avoimemmista olosuhteista, mihin polutetuissa rangaistusajan suunnitelmissa usein pyritään intensiivisen työskentelyn avulla. Tämänkaltaista motivoitumista olin olettanut ennen tutkimukseen ryhtymistä.

Vaikka tulokset vastasivat odotuksiani positiivisten kokemusten osalta polutetun rangaistusajan suunnitelmasta, myös samasta syystä ennako-odotukseni eivät täyttyneet. Koin yllättäväksi negatiivisen palautteen sekä kritiikin vähäisyyden. Haastateltavat olivat yllättävän tyytyväisiä polutettuun rangaistusajan suunnitelmaan. Olin varautunut kritiikkiin, jota myös jäin hieman kaipaamaan. Tavoitteenani oli myös löytää joitakin konkreettisia kehittämisideoita polutettuun rangaistusajan suunnitelmaan, joita olisi voitu esittää Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskukselle. Jäin siis jonkin verran kaipaamaan selkeää kriittistä palautetta sekä kehittämisehdotuksia tulevaisuuden varalle vankien näkökulmasta.

Yleisestä epätietoisuudesta polutetuista rangaistusajan suunnitelmista heräsi ajatus avoimuuden sekä tiedottamisen tärkeydestä. Opinnäytetyön tuloksien mukaan suurin osa piti polutettua rangaistusajan suunnitelmaa hyvänä systeeminä, minkä myös ottaisivat itselleen tulevaisuudessa mieluummin kuin normaalin rangaistusajan suunnitelman. Vaikka otanta oli pieni, voidaan olettaa joidenkin muidenkin vankien pitävän käytäntöä hyödyllisenä sekä motivoivana itselleen. Jos polutetusta rangaistusajan suunnitelmasta olisi olemassa vankien keskuudessa enemmän tietoa, olisiko joku voinut pyytää sitä itselleen sekä myös mahdollisesti voinut hyötyä siitä kuntoutumisen näkökulmasta. Heräsi myös ajatus, minkä mukaan joku on jo saattanut kieltäytyä polutetun rangaistusajan suunnitelman laatimisesta pelkämästä epätietoisuudesta tai esimerkiksi muutosvastarinnasta johtuen, vaikka todellisuudessa olisi voinut hyötyä siitä.

En ennen tutkimukseen ryhtymistä osannut odottaa, että jokainen tutkimukseen pyydetystä vangista suostuisi ja osallistuisi haastatteluihin. Osa vangeista piti tutkimaani aihetta itselleen tärkeänä, ja halusivat näin ollen osallistua sen tekemiseen sekä saada oman äänensä kuuluviin. Ennen tutkimuksen aloittamista olin jännittynyt, haluaisiko kukaan osallistua. Oli helpottavaa huomata, että jotkut vangit tuntuivat aidosti kiinnostuneen tutkimuksestani. Vankien innokkuus osallistua tutkimukseen myös motivoi minua tutkijana. Kun itselleni tuli kokemus, että tutkitavat jopa odottavat tutkimustuloksiani sekä polutetun rangaistusajan suunnitelmien tulevaisuutta rikosseuraamusalalla, tuntui aiheesta entistä tärkeämmältä tehdä tutkimusta.

Tutkimuksen edetessä tuli ilmi myös joitain ehdotuksia jatkotutkimuksille. Samantyyppistä, vankien mielekkyyttä polutettuun rangaistusajan suunnitelmaan liittyen voisi olla aiheellista tehdä jatkossa lisää. Mikäli polutettuja rangaistusajan suunnitelmia laaditaan tulevaisuudessa enemmän, voitaisiin esimerkiksi sama tutkimus toistaa suuremmalle joukolle. Näin nähtäisiin pienen otannan vaikutukset tutkimustuloksiin. Lisäksi mikäli käytäntö laajenisi laajemmalle Suomea, saatettaisiin nähdä tutkimustuloksissa myös alueellisia eroja.

Tutkimustulosten analysoimisessa nousi esiin myös mahdollisen seurantatutkimuksen tarve. Seurantatutkimuksella voitaisiin tutkia vankien kokemusten lisäksi konkreettista vaikuttavuutta esimerkiksi rikoksettomuuteen ja uusintarikollisuuteen. Sillä voitaisiin todeta polutetun rangaistusajan suunnitelman ilmeinen tuloksekkuus. Tutkijana alkoi myös aidosti kiinnostaa, miten nämä kyseiset haastateltavat tulevat elämässään pärjäämään, ja että onko polutetulla rangaistusajan suunnitelmalla ollut vaikutusta vapautuneiden vankien rikoksettomuuteen tulevaisuudessa. Polutetun rangaistusajan suunnitelmaa sekä sen intensiivisten menetelmien yhteyttä muun muassa vangin kuntoutumiseen voitaisiin tutkia seurantatutkimuksen avulla. Sitä voitaisiin siis hyödyntää apuna tulevaisuuden tutkimuksissa vankeinhoidon vaikuttavuudesta.

Näyttöön perustuva käytäntö sekä periaatteen mukaiset hyväksi havaitut toimintanäytöt myös toteutuisivat paremmin pidemmän aikavälin seurantatutkimuksella. Hyväksi havaitut toimintanäytöt perustuvat usein kokemukselliseen tietoon, mitä voi olla vaikeaa todentaa vaikuttavaksi tieteellisten tutkimusten avulla. Kuitenkin vaikuttavuutta on myös hyvä kokemus toimivasta käytännöstä. Vaikuttavuuden osoittaminen näyttöön perustuvana käytäntönä vaatii kuitenkin toimintatapojen systemaattista seuranta. (Rantanen & Toikko 2014, 116.) Tämän tutkimuksen tulosten mukaan polutettu rangaistusajan suunnitelma koettiin pääosin toimivaksi käytännöksi, mutta sen yhteyden osoittaminen kuntoutumiseen ja uusintarikollisuuteen sekä vaikuttavuuteen vaatisi pidemmän ajanjakson seuranta.

Tulokset erosivat hieman siinä, miten vangit kokivat polutetun rangaistusajan suunnitelman. Varsinkin pienellä otannalla eroavaisuuksia voi tulla selkeämmin esiin. Ihmisten henkilökohtaiset kokemukset ja näkemykset samoista asioista voivat myös vaikuttaa laadullisessa tutkimuksessa sen tuloksiin. Erilaiset näkemykset ja kokemukset asioista voivat johtua monista syistä. Esimerkiksi henkilö oma elämänsä ja kokemukset aikaisemmassa elämässä voivat vaikuttaa koko elämänsä katsomukseen ja arvoihin. Samanlaiset käytännöt eripersonaisilla henkilöillä voidaan kokea hyvin eri tavalla. Joku voi esimerkiksi kokea intensiivisen työskentelyn ja tiiviin henkilökunnan kanssa tehtävän yhteistyön hyvinkin voimaannuttavana ja toimivana, kun joku taas voisi sen kokea jopa ahdistavana. Jokaista motivoi erilaiset asiat, joten tuloksissa oli odotettavissa eroavaisuuksia pienestä otannasta huolimatta.

Tutkimukseni yleistettävyyttä pohtiessa voidaan miettiä, onko tutkimuksen otannan koolla siihen merkitystä. Aikaisemmasta suunnitelmasta poiketen haastattelin vankeja vain Helsingin vankilassa. Alun perin tutkimussuunnitelmaan sisältyi myös haastattelut Riihimäen vankilassa, missä oli myös polutetun rangaistusajan suunnitelman vankeja. Pohdin aineiston riittävyyttä, kun päädyinkin pysyttelemään vain Helsingin vankilassa. Isoissa otannoissa tutkimustulokset saattavat alkaa toistamaan itseään. Tulokset, joita ollaan opinnäytetyöstäni saatu, voidaan ajatella suuntaa-antavina kokemuksina polutetuista rangaistusajan suunnitelmista.

Voidaan olettaa, että esimerkiksi pidemmän aikavälin tutkimus monien vuosien kuluttua voisi tuoda erilaista näkökulmaa polutetuista rangaistusajan suunnitelmista vankien kokemana. Jos esimerkiksi haastateltava vanki olisi joutunut kokeilun aikana pettymään, niin olisiko saamani palaute ollut yhtä positiivista ja toiveikasta? Entä jos joku haastateltavista olisi aikaisemmin joutunut avolaitokselta takaisin suljettuun vankilaan, olisivatko tulokset voineet olla erilaiset? Tai jos osa haastateltavista olisi ollut esimerkiksi jo vapautuneita vankeja, olisiko heidän erilainen näkökulmansa voinut muuttaa tutkimustuloksia erilaisiksi? Muun muassa nämä ovat kysymyksiä, jotka ovat hyvä pitää mielessä tulosten yleistettävyyttä pohtiessa.

Haastavinta opinnäytetyön prosessissa minulle olivat ajanhallinnalliset kysymykset. Työskentelein koko prosessin ajan pääsääntöisesti, joten opinnäytetyölle täytyi järjestää aikaa omalla vapaa-ajalla säännöllisten työaikojen ulkopuolella. Joskus keskittyminen työpäivän jälkeen tuntui haasteelliselta, eikä ilta-aikaan usein ajatus enää kulje yhtä jouhevasti kuin heti aamuisin tai päivisin. Usein tutkimukseen käytetyn ajan tuli otettua pois muista työhyvinvointiin sekä kokonaisvaltaiseen terveyteen liittyvistä asioista. Laadukkaan sekä luotettavan lopputuloksen toteutumiseksi sekä samalla oman jaksamisen varmistamiseksi ajan järjestäminen sekä keskittyminen tulevaisuudessa vain yhteen asiaan kerrallaan tuntuu tarkoituksenmukaiselta. Toisaalta pohdin ajankäytöllisten asioiden opettelemisen sekä hallitsemisen olevan myös hyödyksi tulevaisuutta varten.

Ajanhallinnallisesti kuitenkin opinnäytetyön prosessissa helpotti työskenteleminen Helsingin vankilassa, sekä vankilan esimiehen tuki opintoihin työn teon ohella. Minulle tarjottiin mahdollisuutta kirjoittaa opinnäytetyön raporttia muutamana opintovapaapäivänä, jotka hyödynsin kevään aikana. Myös pelkkä tutun työympäristön tunteminen oli tutkimusta tehdessä eduksi. Esimerkiksi kuljettamiseeni ja ovien avaamiseen vankilassa tutkimusta varten ei vienyt valvontahenkilöstön resursseja. Lisäksi vahvuutenani tämän opinnäytetyön prosessissa olivat ohjaavan opettajan, ja tarvittaessa työelämäkumppanin tuki. Olen tyytyväinen opinnäytetyön prosessiin kokonaisuudessaan, ja sain sen valmiiksi suunniteltuna ajankohtana.

Lähteet

Painetut

Arki, arvot ja etiikka. 2018. 2. painos. Talentia. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Helsinki: Punamusta Oy.

Arola-Järvi, A. 2012. Suunnitelmallisen vankeusajan käsikirja. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. Tampereen Yliopistopaino Oy

Clarkeburn, H. & Mustajoki, A. 2007. Tutkijan arkipäivän etiikka. Helsinki: Osuuskunta Vastapaino.

Eskola, J. & Suoranta, J. 1999. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Granfelt, R. 2014. Asunto vai rikoksettomuus ensin? Asumissosiaalisen työn tuella irti asunnottomuudesta ja rikollisuudesta. Teoksessa Sosiaalityö ja sosiaalinen tuki rikosseuraamusalalla. Linderborg, H., Suonio, M. & Lassila, T (toim.). Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2014. Suomen yliopistopaino Oy. Juvenes Print.

Honkatukia, P & Kivivuori, J. 2006. Nuorisoriikollisuus. Määrä, syyt ja kontrolli. Helsinki.

Jokitalo, K. 2017. Vankien kokemuksia rangaistusajan suunnitelmasta. Pro Gradu- tutkielma. Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Jyväskylä.

Kempainen, M. 2014. Psykososiaalinen sosiaalityö ja desistanssin tukeminen ehdollisen vankeuden valvonnassa. Teoksessa Sosiaalityö ja sosiaalinen tuki rikosseuraamusalalla. Lidderborg, H & Suonio, M Lassila, T (toim.). Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2014. Suomen yliopistopaino Oy. Juvenes Print.

Keränen, A., Ronkainen, S., Silen, M., Tyni, S & Väyrynen, S. 2014. Muutokseen motivointi ja väkivaltaisuuden muutos. Arviointitutkimus Move! -ohjelman vaikuttavuudesta. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 2/2014. Suomen yliopistopaino Oy. Juvenes Print.

Kivivuori, J. 2011. Rikollisuuden syyt. Hansaprint, Vantaa.

Kalavainen, S, Piispanen, P, Seppänen, L, Uusitalo, H & Ylisassi, H. 2016. Aktivoiva lähityö. Vankiloiden valvonta- ohjaushenkilöstö vuorovaikutuksellista lähityötä kehittämässä. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 2/2016.

Kuula, A. 2011. 2. painos. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Laine, M. 2014. Kriminologia ja rankaisun sosiologia. Tietosanoma, Helsinki.

Linderborg, H, Lassila, T & Suonio, M. 2014. Sosiaalityö ja sosiaalinen tuki rikosseuraamusalalla. Rikosseuraamusalan julkaisuja 1/2014.

Myhrberg, P. 2012. Vankeuden täytäntöönpano. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy.

Oksanen, J. 2014. Motivointi työvälineenä. 2. painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Sarajärvi, A & Tuomi, J. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Särkelä, A. 2011. 2. uudistettu painos. Välittäminen ammattina. Jyväskylä: Bookwell Oy.

Tyni, S. 2015. Vankeinhoidon vaikuttavuus. Onko kuntoutukselle tilastollisia perusteita? Akateeminen väitöskirja. Itä-Suomen yliopisto. Joensuu.

Sähköiset

ADHD Aikuispotilasopas. 2018. ADHD tutuksi.fi. Biocodex Oy. Luettu 10.4.2019. https://adhd-tutuksi.fi/wp-content/uploads/2018/05/Medikinet_ADHD-Aikuispotilasopas_FI-nettiversio_FINAL.pdf

Duunitori. 2018. Työn kehittäminen voi jakaa työyhteisön. Luettu 8.5.2019. <https://duunitori.fi/tyoelama/kehittaminen-voi-jakaa-tyoyhteison>

Kara, S. 2018. Oikeusturva ja kuntoutuskuntoon 2018-2020. Autismisäätiö. Luettu 10.4.2019. <https://www.autismisaatio.fi/ajankohtaista/oikeusturva-ja-kuntoutus-kuntoon-2020.html>

Knuuti, U, Kuussaari, K, Lind, H & Ämmälä, A-J. 2017. Rikosseuraamusyksiköiden päihdeasiakkaiden tausta, päihteenkäyttö ja heille annetut palvelut. Tietopuu: Katsauksia ja näkökulmia 4/2017. A-klinikkasäätiö: Helsinki. Luettu 2.4.2019. https://tiedostot.a-klinikkasaatio.fi/Tietopuu_Katsauksia_4_2017.pdf

Kostiainen, R. 2018. Vakavasti mielisairaajat eivät kuulu vankilaan. Luettu 10.4.2019. <https://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste22018/vakavastimielisairaateivatkuuluvankilaan.html>

Laine, M. 2011. Positiivista kriminologiaa. Haaste. Luettu 28.3.2019. <https://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste32011/positiivistakriminologiaa.html>

Nuorten kokonaisrikollisuus. 2017. Findikaattori. Luettu 9.2.2019. <https://findikaattori.fi/fi/96>

Rantanen, T. & Toikko, T. 2014. Näyttöön perustuva käytäntö: Suomalaisen rikosseuraamusalan keskustelun ja sosiaalityökeskustelun vertailua. Teoksessa Sosiaalityö ja sosiaalinen tuki rikosseuraamusalalla. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2014. Rikosseuraamuslaitos. Luettu 28.11.2018. https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/NdFcArAZr/RISE_1_2014_Sosiaalityo_ja_sosiaalinen_tuki_280214web_versio1.3.pdf

Rikoksentorjunta.fi. 2015. Uusintarikollisuuden ehkäisy. Luettu 25.3.2019. <https://rikoksentorjunta.fi/uusintarikollisuuden-ehkaisy>

Rikosseuraamuslaitos. 2013. Kuntouttava toiminta - Päihdetyö. Luettu 28.3.2019. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/toiminnot/kuntouttavatoiminta-paihdetyo.html>

Rikosseuraamuslaitos. 2015. Rikosseuraamuslaitoksen tulostavoiteasiakirja vuosille 2016-2019. Luettu 9.2.2019. https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/risenasiakirjoja/netra-asiakirjat/1blJsZzOR/Risen_tulossopimus_2016_-_2019_liitteinen.pdf

Rikosseuraamuslaitos. 2017a. Arvot ja strategia. Luettu 28.3.2019. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos/arvot.html>

Rikosseuraamuslaitos. 2017b. Rikosseuraamuslaitoksen hyvä maine syntyy vahvasta organisaatiokulttuurista ja ammatillisuudesta. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankoh-taista/tiedotteetjauutiset/Tiedotteetjauutiset2017/03/rikosseuraamuslaitoksenhyvama-inesyntyvahvastaorganisaatiokulttuuristajammatillisuudesta.html>

Rikosseuraamuslaitos. 2017c. Organisaatio. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos/organisaatio.html>

Rikosseuraamuslaitos. 2018a. Arviointikeskukset. Luettu 22.1.2019. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/vankeusrangaistukseentuomittujensijoittelujasiirtaminen/arviointikeskukset.html>

Rikosseuraamuslaitos. 2018b. Kuntouttava toiminta - Ohjelmatyö. Luettu 28.3.2019. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/toiminnot/kuntouttavatoiminta-ohjelmatyo.html>

Rikosseuraamuslaitos. 2018c. Rikosseuraamuslaitoksen tilastollinen vuosikirja 2017. Luettu 25.3.2019. https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-tilastollinen-vuosikirja/xD59k9cWF/RISE_Tilastoja_2017.pdf

Rikosseuraamuslaitos. 2018d. Rikosseuraamuslaitoksen tilinpäätös ja toimintakertomus vuodelta 2017. 2018. Luettu 30.3.2019. https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/risenasiakirjoja/netra-asiakirjat/mMaPWSztB/2018-1_Rikosseuraamuslaitoksen_tilinpaaotos_ja_toimintakertomus_2017.pdf

Rikosseuraamuslaitos. 2018e. Risen strategiakartta. Tavoitteet ja kehittämiskohteet kaudelle 2018-2021. Vuoden 2018 toimenpiteet. Luettu 25.3.2019. https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/risenasiakirjoja/6A3hglF5q/RISE_strategian_toimeenpano_2018_2609201.pdf

Rikosseuraamuslaitos. 2018f. Uusintarikollisuus ja vankien määrä vähenivät vuonna 2017. Luettu 30.3.2019. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteetjauutiset/Tiedotteetjauutiset2018/03/uusintarikollisuusjavankienmaaravahenivatvuonna2017.html>

Rikosseuraamuslaitos. 2018g. Vankeusrangaistukseen tuomittujen sijoittelu ja siirtäminen. Luettu 15.3.2019. https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/vankeusrangaistukseen_tuomittujensijoittelujasiirtaminen.html

Rikosseuraamuslaitos. 2019a. AUNE - asunnottomuuden ennaltaehkäisyn toimenpideohjelma. Luettu 27.3.2019. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/hankkeet/aunehanke.html>

Rikosseuraamuslaitos. 2019b. Helsingin vankila. Luettu 28.3.2019. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/toimipaikatjajhteystiedot/vankilat/helsinginvankila.html>

Rikosseuraamuslaitos. 2019c. Vankeusrangaistuksen aloitus. Luettu 2.4.2019. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/vankeusrangaistuksenaloitus.html>

Suomen perustuslaki. L731/1999. Luettu 27.3.2019. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos. 2018. Lähisuhdeväkivalta. Luettu 6.3.2019. <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/hyvinvointi/sukupuolistunut-vakivalta/sukupuolistuneen-vakivallan-muotoja/lahisuhdevakivalta>

Tietosuojalaki. L320/2019. Luettu 28.3.2019. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2018/20181050>

Tilastokeskus. 2017. Uusintarikollisuus. Luettu 2.4.2019.
http://www.stat.fi/til/syyttr/2016/syyttr_2016_2017-09-29_kat_001_fi.html

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Luettu 28.3.2019. https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

Tutkintavankeuslaki. L768/2005. Luettu 11.2.2019. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050768>

Työterveyslaitos. 2017. Työn kehittäminen yhdessä tuo tuloksia. Luettu 25.3.2019. <https://www.ttl.fi/blogi/tyon-kehittaminen-yhdessa-tuo-tuloksia/>

Valtioneuvoston asetus Rikosseuraamuslaitoksesta. L1739/2015. Luettu 22.4.2019. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20151739>

Vastamäki, J. 2010. Koherenssin tunne ja työttömyys. Luettu 4.2.2019. https://www.uef.fi/documents/677351/715039/Koonti_FI_Vastamäki_Jaana_Dissertation.pdf/2ffeb08d-a330-4f9a-9ebe-e5c9ca58dfe5

Vankeuslaki. L767/2005. Luettu 20.1.2019. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050767#L1P7>

Julkaisemattomat

Arviointikeskuksen projekti: Suunnitelmallisen työskentelyn vahvistaminen rangaistusaikana. Kohderyhmänä vakavaan väkivaltaan syyllistyneet vangit. 2018. Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskuksen loppuraportti. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos.

Vankien teemahaastattelut Helsingin vankilassa 19.-22.2.2019.

Kuviot

Kuvio 1: Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskuksen laatima menetelmäkaavio polutetun rangaistusajan suunnitelman kohderyhmästä 19

Liitteet

Liite 1: Teemahaastattelurunko.....	62
Liite 2: Saatekirje.....	63
Liite 3: Suostumuslomake	64
Liite 4: Vankien itsearviointilomake.....	65
Liite 5: Työntekijöiden itsearviointilomake	66
Liite 6: Polutetun rangaistusajan suunnitelman kohderyhmä.....	67
Liite 7: Tutkimuslupa.....	68

Liite 1: Teemahaastattelurunko

TEEMA 1: Yleinen näkemys polutetusta rangaistusajan suunnitelmasta

- Miten näet itse polutetun rangaistusajan suunnitelman?
- Minkälaisia tavoitteita sinulla on polutetussa rangaistusajan suunnitelmassasi?
- Mitä hyötyjä tai haittoja välitavoitteiden asettamisella mielestäsi voisi olla toimintatapoihisi tai ajattelumaailmaasi jatkossa?
- Mikäli sinulla on aikaisempaa kokemusta myös normaalista rangaistusajan suunnitelmasta, minkälaisia eroja niillä mielestäsi on/ huomaako eroa?
- Onko polutetusta rangaistusajan suunnitelmasta ollut puhetta muiden vankien kanssa/ ollaanko siitä tietoisia?
- Onko polutetulla rangaistusajan suunnitelmalla mielestäsi vaikutusta vankeusaikaan? Minkälaista?

TEEMA 2: Oma osallistuminen rangaistusajan suunnitelmaan

- Miten olet saanut olla itse mukana rangaistusajan suunnitelmasi laatimisessa?
- Saitko itse vaikuttaa sen sisältöön? Miten?
- Mitä hyviä ja huonoja puolia on osallistumisessa rangaistusajan suunnitelman tekoon?
- Haluatko jatkossa osallistua oman rangaistusajan suunnitelman tekemiseen? Miksi/miksi et?
- Miten koet työskentelyn yhdessä henkilökunnan kanssa rangaistusajan suunnitelmassa? Miten yhteistyö näkyy?

TEEMA 3: Rangaistusajan suunnitelman sisältö

- Millaisia sisältöjä rangaistusajan suunnitelmassasi on?
- Mitä haluaisit sen sisältävän enemmän tai vähemmän?
- Millaisen sisällön kokisit itsellesi hyödylliseksi?
- Miten aidot tarpeesi kohtaavat/ ei kohtaa rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden kanssa?

TEEMA 4: Kehitysehdotukset

- Miten kehittäisit polutettua rangaistusajan suunnitelmaa tulevaisuudessa?
- Mitä muuttaisit/Mitä taas säilyttäisit?

TEEMA 5: Itsearviointilomake

- Mitä mieltä olet itsearviointilomakkeesta?
- Mitä muutoksia tekisit lomakkeeseen?
- Mitä puolestaan säilyttäisit?

Liite 2: Saatekirje

Hei!

Olen rikosseuraamusalan sosionomiopiskelija Laurea ammattikorkeakoulusta ja teen opinnäytetyötä Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskukselle koskien polutettua rangaistusajan suunnitelmaa vankien näkökulmasta.

Opinnäytetyön tarkoituksena on kuvata haastattelun avulla polutetun rangaistusajan suunnitelmaa vankien kokemana. Opinnäytteen tilaaja sekä työelämäkumppani on Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskus. Jokaiselle vangille laaditaan yksilöllinen rangaistusajan suunnitelma, minkä tarkoituksena on valmistella vankia kohti vapauttamista suunnitelmallisen rangaistusajan avulla. Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskus on vuodesta 2016 lähtien ottanut kokeiluun polutetun, eli suunnitelmallisemman rangaistusajan suunnitelman vangeille, jotka ovat syyllistyneet vakavaan väkivaltaan tai joilla on korkea riski syyllistyä sellaiseen tulevaisuudessa. Polutetussa rangaistusajan suunnitelmassa työskentely yhdessä vangin kanssa on säännöllisempää sekä tiiviimpää kuin tavanomaisessa rangaistusajan suunnitelmassa. Aiheesta ei ole vielä olemassa aikaisempaa tutkimustietoa.

Rikosseuraamuslaitos pyrkii aina asiakaslähtöiseen toimintaan, joten vankien näkökulma uusissa käytännöissä kuten polutetun rangaistusajan suunnitelmassa on arvokasta tietoa. Mikäli polutettu rangaistusajan suunnitelma todettaisiin vankien näkökulmasta mielekkäänä sekä toimivana, voisivat tutkimustulokset vaikuttaa osaltaan käytännön vakiinnuttamiseen koko Suomen rikosseuraamusalueiden arviointikeskuksiin Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskuksen lisäksi.

Haastattelut suoritan Helsingin ja Riihimäen vankiloissa. Haastattelu kestää noin tunnin. Tulen käyttämään haastatteluista saatua aineistoa opinnäytetyössäni. Haastattelut tullaan nauhoittamaan aineiston käsittelemisen helpottamiseksi. Nauhat sekä muu julkaisematon tutkimusaineisto tullaan hävittämään asianmukaisesti tutkimuksen julkaisemisen jälkeen. Valmis opinnäytetyö on saatavilla verkkopalvelu Theseuksessa, sekä Laurea Ammattikorkeakoulun kirjastossa ja Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen kriminologisessa kirjastossa. Julkaistavasta aineistosta ei tulla tunnistamaan tutkimukseen osallistujien henkilöllisyyttä. Näin ollen jokaisen haastateltavan anonymiteetti tulee säilymään opinnäytetyön aineistossa sekä tuloksissa. Laitimani haastattelurunko toimii haastattelun tukena. Haastattelurunko on liitteenä, voit halutessasi tutustua siihen etukäteen. Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista, sekä sen voi keskeyttää milloin tahansa.

Pyydän sinulta apua tutkimuksen toteuttamisessa ja toivon, että saan haastatella sinua koskien kokemustasi polutetusta rangaistusajan suunnitelmasta. Näkemyksesi polutetusta rangaistusajan suunnitelmasta on tärkeä tälle tutkimukselle sekä Rikosseuraamuslaitokselle.

Jos sinulle tulee kysyttävää koskien opinnäytetyötä tai sen toteutusta, vastaan mielelläni kysymyksiin.

Kiittäen,

Tytti Liukka, Laurea Ammattikorkeakoulu, Tikkurila
Rikosseuraamusalan sosionomitutkinto
tytti.liukka@student.laurea.fi

Liite 3: Suostumuslomake

SUOSTUMUS OPINNÄYTETYÖHÖN OSALLISTUMISEEN

Suostun haastatteluun, minkä avulla selvitetään vankien kokemuksia polutetusta rangaistusajan suunnitelmasta.

Olen tietoinen opinnäytetyöstä, sen tarkoituksesta ja tavoitteista. Olen tietoinen, että minua haastatellaan ja haastattelussa antamiani tietoja ja tiedonkeruussa saatua materiaalia käytetään kyseisen opinnäytetyön tarpeisiin sekä sen loppuraportointiin ja esittämiseen.

Annan suostumukseni haastattelun nauhoittamiseen sekä vankitietojärjestelmän tietojen, kuten riski- ja tarvearvion, sekä rangaistusajansuunnitelman käyttämiseen tutkimustarkoituksessa.

Olen tietoinen siitä, että opinnäytetyöhön osallistuminen on vapaaehtoista. Minulla on milloin tahansa mahdollisuus keskeyttää tutkimukseen osallistuminen sekä kieltää haastatteluissa käytetyn materiaalin käyttö (esim. nauhoitteet) myös jälkeenpäin.

Tästä sopimuksesta on kaksi samansisältöistä kappaletta. Toinen tulee haastateltavalle ja toinen opinnäytetyön tekijälle.

Päiväys ja paikka _____

Opinnäytetyöhön osallistuvan haastateltavan allekirjoitus ja nimenselvennys

Opinnäytetyön tekijän allekirjoitus ja nimenselvennys

Tytti Liukka
Laurea Ammattikorkeakoulu, Tikkurila
Rikosseuraamusalan sosionomitutkinto

Liite 4: Vankien itsearviointilomake

Tämä lomake käydään läpi yhdessä sinun sekä vankilan ja arviointikeskuksen työntekijöiden kanssa seuraavassa yhteistyöpalaverissa. Säilytä lomake yhteistyöpalaverin jälkeen.

Nimi:

Päivämäärä:

Sovitut välitavoitteet (vankilan vastuutyöntekijä kirjaa valmiiksi):

1. Ovatko välitavoitteet mielestäsi edenneet? Kyllä Ei Osittain

2. Jos välitavoitteet ovat mielestäsi edenneet ainakin osittain, mikä on saanut tämän aikaan? Voit valita halutessasi usean kohdan.

Oma toimintani asian suhteen

Sukulaisen/ystävän/ muun tärkeän henkilön apu

Työntekijän apu

Muu syy, mikä?

3. Jos välitavoitteet eivät mielestäsi ole edenneet, mistä tämä on johtunut? Voit valita halutessasi usean kohdan.

Minulla ei ole ollut voimia asian edistämisen suhteen

En ymmärrä tavoitteita

En koe tavoitteita itselleni tärkeiksi

En ole kiinnostunut tavoitteiden edistymisestä

Olisin tarvinnut enemmän tukea vankilan henkilökunnalta

Olisin tarvinnut enemmän tukea muilta henkilöiltä, keiltä?

Muu syy, mikä?

4. Mikä kannustaa sinua saavuttamaan asetettuja tavoitteita? Voit valita halutessasi usean kohdan.

Oman elämäntilanteeni parantaminen

Läheisten elämäntilanteen parantaminen

En halua syyllistyä enää rikoksiin

En halua joutua enää vankilaan

Haluan pysyä päihteettömänä/ vähentää päihteiden käyttöä

Mahdollinen siirtyminen avoimempiin vankilaolosuhteisiin

Tavoitteiden etenemisen säännöllinen seuranta

Muiden henkilöiden antama esimerkki

Muu syy, mikä?

5. Seuraavassa palaverissa arvioidaan yhdessä välitavoitteiden edistyminen ja asetetaan uudet välitavoitteet. Onko jotain tiettyä työntekijää, jonka toivot olevan mukana tässä palaverissa? Voit myös kertoa, mikäli toivot että palaveri toteutetaan mahdollisimman pienellä henkilömäärällä.

6. Minkälaisia välitavoitteita toivot seuraavaksi?

7. Onko sinulla tässä vaiheessa erityisiä toiveita vankilasijoittelun, vankilan sisäisen sijoittelun tai toimintoihin osallistumisen suhteen?

Liite 5: Työntekijöiden itsearviointilomake

Tätä lomaketta käytetään vangin rangaistusajan suunnitelman välitavoitteiden etenemisen arvioinnin tukena. Lomake käydään läpi yhdessä vangin sekä vankilan ja arviointikeskuksen työntekijöiden kanssa seuraavassa yhteistyöpalaverissa. Tarpeen mukaan lomake säilytetään vangin asiakirjoissa.

Nimi ja työtehtävä:

Päivämäärä:

Sovitut välitavoitteet (vankilan vastuutyöntekijä kirjaa valmiiksi):

1. Ovatko vangin välitavoitteet mielestäsi edenneet? Kyllä Ei Osittain

2. Jos välitavoitteet ovat mielestäsi edenneet ainakin osittain, mikä on saanut tämän aikaan?

Voit valita halutessasi usean kohdan.

Vangin oma toiminta asian suhteen

Vangin sukulaisen/ystävän/ muun tärkeän henkilön apu

Työntekijän apu

Muu syy, mikä?

3. Jos vangin välitavoitteet eivät mielestäsi ole edenneet, mistä tämä on johtunut? Voit valita halutessasi usean kohdan.

Hänellä ei ole ollut voimia asian edistämisen suhteen

Hän ei ole ymmärtänyt tavoitteita

Hän ei ole ollut kiinnostunut tavoitteiden edistymisestä

Tavoitteet ovat olleet vääränlaisia

Hän olisi tarvinnut enemmän tukea henkilökunnalta

Hän olisi tarvinnut enemmän tukea muilta henkilöiltä, keiltä?

Muu syy, mikä?

4. Miten pystyt oman työsi näkökulmasta auttamaan vankia tavoitteiden edistymisessä?

Häntä kannustamalla/motivoimalla

Jatkamalla jo olemassa olevaa työskentelyä hänen kanssaan

Järjestämällä enemmän aikaa hänen asioidensa edistämiseen/hänen tukemiseensa

Ohjaamalla hänet toiselle työntekijälle, kenelle?

Ohjaamalla hänet terveydenhoitohenkilökunnan luo

Verkostoyhteistyöllä, kenen kanssa?

Muulla tavoin, kuinka?

En pysty oman työni näkökulmasta auttamaan asiassa

5. Mitä tulisi mielestäsi huomioida seuraavia välitavoitteita asetettaessa?

Liite 6: Polutetun rangaistusajan suunnitelman kohderyhmä

Viisi määrittelevää laatikkoa. Mitä useammasta laatikosta täyttyy kohta/kohtia, sitä painavampi syy on valita vanki polutetun ransun kohderyhmään, tai muutoin kiinnittää erityistä huomiota hänen vankeusaikansa suunnitteluun.

Aiemmat tuomiot:

- A. Törkeä väkivaltarikos
- B. Törkeä seksuaalirikos
- C. Vainoaminen/ useita lähestymiskiellon rikkomisia (erit. ex-kumppanin)

Nykyisen tuomion rikostyyppi:

- A. Törkeä väkivaltarikos
- B. Törkeä seksuaalirikos
- C. Muu seksuaalirikos, mikäli toiminta toistuvaa
- D. Vainoaminen/ useita lähestymiskiellon rikkomisia (erit. ex-kumppanin)

Käytös nykyisellä tai aiemmillä vankilakausilla:

- A. Vakavaa väkivaltakäytöstä vankeusaikana
- B. Toistuvaa päihteiden käyttöä vankeusaikana
- C. Lähestymiskiellon rikkomista/vainoamista vankeusaikana (erit. ex-kumppanin)
- D. Turvallisuustietojen perusteella riski vakavaan väkivaltaan

Ajatteluun, asenteisiin ja toiminkykyyn liittyvät tekijät:

- A. Väkivaltaa ihannoivaa tai sitä oikeuttavaa asennemaailmaa
- B. Väkivaltafantasioita
- C. Vakava päihdeongelma
- D. Heikot kognitiiviset taidot
- E. Viitteitä mielenterveyden vakavista haasteista
- F. Käytös hyvin rajatonta
- G. Viranomaisvastainen

Ikä:

- A. Ikä arvioinnin aikana enintään 21 vuotta

Liite 7: Tutkimuslupa

Tutkimuslupa

30.1.2019

4/332/2019

Opiskelija
 Tytti Liukka
 Laurea-ammattikorkeakoulu
 Rikosseuraamusala, Sosionomi

Hakemuksenne 18.1.2019

Tutkimuslupahakemus

Olette hakeneet Rikosseuraamuslaitokselta tutkimuslupaa Laurea-ammattikorkeakoulun Rikosseuraamusalan sosionomiopintojen opinnäytetyötä varten. Opinnäytteen ohjaajana toimii [REDACTED] Työelämän yhteyshenkilö on erikoissuunnittelija [REDACTED] Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskuksesta.

Tutkimuksen aihe

Polutettu rangaistusajan suunnitelma vankiena kokemana.

Tutkimuksen toteutus

Noin 6-8 vangin haastattelut Helsingin ja Riihimäen vankiloissa. Lisäksi tarvitsette vankihaastatteluiden tueksi käyttöön vankitietojärjestelmän (Vati) käyttöluvan tutkimuskäyttöön. Vankitietojärjestelmästä haette tutkittavien Riski- ja tarvearvio -tietoja sekä Rangaistusajan suunnitelma -tietoja sekä taustatietona tutkittavan ikää. Olette määräaikaisessa virkasuhteessa Helsingin vankilassa maaliskuun loppuun 2019 saakka.

Lupahakemus

Haette lupaa haastatteluihin sekä lupaa vankitietojärjestelmän käyttöön tutkimustarjoituksessa.

Päätös

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö myöntää teille tutkimusluvan hakemuksenne mukaisesti. Haastattelut tulee tehdä vankilan johtajan tai apulaisjohtajan suostumuksella. Vankitietojärjestelmän tietojen käyttöön tulee pyytää haastateltavien kirjallinen lupa. Vankitietojärjestelmän käyttöoikeus on vain Rikosseuraamuslaitoksen virkasuhteessa olevilla.

Vankien osallistuminen tutkimukseen on vapaaehtoista ja heiltä tulee pyytää yksilöity kirjallinen suostumus osallistumisesta tutkimukseen. Tutkimuksen tulokset on esitettävä niin, etteivät yksittäiset henkilöt ole tunnistettavissa. Tutkimusaineisto on säilytettävä siten, ettei se joudu ulkopuolisten käsiin. Tutkimusaineisto on tarkoitettu vain tutkimukselliseen käyttöön ja se on hävitettävä yksilötietojen osalta tutkimuksen valmistuttua. Tutkimuksen toteutus ja tutkimusaineiston keruu ei saa aiheuttaa kohtuutonta haittaa vankilan muulle toiminnalle.

Osoite
 Lintulahdenkuja 4
 00530 HELSINKI

Puhelin
 029 56 88500

Telekopio
 029 56 88446

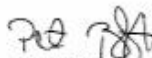
Sähköpostiosoite
 kirjaamo.rise@om.fi

2(2)

Tutkimuksen valmistuttua siitä tulee lähettää sähköinen kopio tai paperikopio Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköön, Riihimäen ja Helsingin vankilaan sekä Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen Kriminologiselle kirjastolle.

Ilppo A. Alatalo
ylitarkastaja, kehitysjohtajan sijainen

Peter Blomster
erikoistutkija

Tiedoksi

Länsi-Suomen rikosseuraamusalueen johtaja
Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen johtaja
Helsingin vankilan johtaja ja apulaisjohtajat
Riihimäen vankilan johtaja ja apulaisjohtajat